

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MÜTEVATİR HADİSLER
VE
MESELELERİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

TEZ YÖNETİCİSİ

Yrd. Doç. Dr. M. Yaşar KANDEMİR

Bilâî SAKLAN

İstanbul - 1986

İ Ç İ N D E K İ L E R

ÖNSÖZ	VI
TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ	IX
BİBLİYOGRAFYA.....	X
KISALTMALAR	XXIX
G İ R İ Ş (1-9)	
I. HABER	5
A. Lügate Haber	5
B. İstılahta Haber	5
C. Kısımları	7
1. Haber-i Vâhid	8
2. Mütevatir	9

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

MÜTEVATİR HABERLER

(10-36)

MÜTEVATİR HABERLER	11
I. TARIFI	12
A. Lügat Bakımından Mütevatir	12
B. İstılah Bakımından Mütevatir	13
II. ŞARTLARI	14
A. Haber Verenlerde Bulunması Gereken Şartlar	15
1. Üzerinde İttifak Edilen Şartlar	15
a. Yeterli sayı	15
b. Verilen haberi bilmek	18
c. Nesiller arası eşitlik	19
2. Üzerinde İhtilaf Edilen Şartlar	20
a. Akıl, Bülûğ, İslâm ve Adâlet	20
b. Farklı beldelerden olmak	20
c. Neseb, Din ve Vatan farkı	21
d. Mü'minlere dost olmak	21
e. Baskı altında olmamak	22
f. Aralarında masûm imâm bulunmak	22
g. İçlerinde zillet ve meskenet sahibi kişilerin bulunması	23
B. Haberi Dinleyenlerde Bulunması Gereken Şartlar ..	23
III. İFADE ETTİĞİ İLİM AÇISINDAN MÜTEVATİR	24
A. Zann İfade Eder	24
1. Delilleri	25
2. Delillerin Tenkidi	26
B. Kalbde İtmi'nân Sağlar	26
C. İlim İfade Eder	27
1. İlim Nazarî'dir Görüşü	28

2. İlim Zarûrî'dir Görüşü	29
IV. KISIMLARI	30
A. Lafzî Mütevatir	30
B. Manevî Mütevatir	31
V. NİSBİLİK	33
VI. MİKTARI	34
VII. HÜKMÜ	36

İ K İ N C İ B Ö L Ü M

MÜTEVATİR HADİSLERLE İLGİLİ ESERLER (37-61)

MÜTEVATİR HADİSLERLE İLGİLİ ESERLER	38
I. SUYŪTÎ, "EL-EZHÂRU'L-MÜTENÂSİRA"	42
II. HÂMİD EL- ^C İMÂDÎ, "ES-SALAVÂTÜ'L-FÂHİRA"	46
III. MUHAMMED B. CA ^C FER EL-KETTÂNÎ, "NAZMÜ'L-MÜTENASİR"	51
IV. ^C ABDŪLAZİZ EL-ĞAMARÎ, "İTHÂFÜ ZEVİ'L-FEDÂİLİ'L-MÜŞ- TEHİRA"	58

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M

MÜTEVATİR HADİS METİNLERİ (62-131)

MÜTEVATİR HADİS METİNLERİ	62
SONUÇ.....	132
MÜTEVATİR HADİSLERE AİT ALFABETİK İNDEKS	134

Ö n s ö z

Müslümanlar için büyük bir önem arzeden sünnet, İslâm âlimleri tarafından çeşitli yönleriyle ele alınmış; rivâyet zincirindeki inkıtâ ve ittisâl bakımından taksim edildiği gibi, şuyû yönünden de bölümlere ayrılmıştır.

İslâm âlimlerinin yapmış oldukları bu çalışmalar, İslâmî esasların uygulanmasında hadisin yerini tesbit ve sünnetin doğru bir biçimde daha sonraki nesillere aktarılmasında büyük bir önem ve değer arz etmektedir.

Biz bu araştırmamızda hadisler içerisinde müstesna bir yeri olan Mütevatir hadisleri ve meselelerini incelemeye çalıştık.

Mütevatir ile ilgili müstakil çalışmalara tesâdüf edemedik. Konu ile ilgili çalışmalar daha çok mütevatir hadislerin derlenmesi şeklinde olmuştur. Sadece Kettânî, eserinin mukaddimesinde konu hakkında bilgi vermiş ve mütevatir hadisleri derleyen mecmuaları tanıtmıştır.

Kelamcılarla usûlcülerin ilgi alanı içerisinde olması sebebiyle, konu, bir giriş veya bir bölüm halinde daha çok usülle

ilgili kitaplarda ele alınmıştır. Meselâ Serahsî, Usûl'ünde mütevatir haberler hakkında bir fasıl ayırmış, aynı şekilde Gazzâlî de Mustasfâ'sında mütevatir için bir bölüm tahsis etmiştir. Daha sonraki dönemlerde de durum pek farklı değildir. Günümüzde Prof. Dr. Talat Koçyiğit, A.Ü.İ.F. Dergisinde (yıl, 1967, sy. XIV.) neşredilen "Âhâd Haberlerin Değeri" adlı makalesinde mütevatir hakkında giriş mahiyetinde bilgi verirken, Doç. Dr. Ali Osman Koçkuzu, "İslâm Dininde Haber-i Vâhid'in İtikâdî ve Teşriî Yönlerden Yeri ve Değeri" adlı araştırmasında konuyu daha geniş bir şekilde ele almıştır.

Müstakil bir çalışma yapmayı gerektirecek öneme sahip olduğuna inandığımız mütevatir hadisler ve meseleleri konusuyula ilgili bu araştırmamız, bir girişle üç bölüm ve sonuçtan meydana gelmiştir.

Girişte, konuyu yakından ilgilendirdiği düşüncesiyle, haber ve çeşitleri hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde, mütevatirin lügat - istılah manaları, şartları, ilim ifade etmesi, kısımları, miktarı ve hükmü gibi konular ele alınmıştır.

İkinci bölüm, mütevatir hadisleri derleyen mecmuaların tanıtımına tahsis edilmiştir. Bu bölümde, mütevatir hadisleri derleyen mecmualar hakkında genel bir bilgi verildikten sonra, elimizde mevcut dört eserin geniş bir tanıtımı yapılmıştır.

Üçüncü bölümde ise, bu dört kitabda bulunan mütevatir hadisler, Kettânî'nin eseri esas alınarak fıkıh bablarına göre verilmiştir. Bu hadislerin, öncelikle Kütüb-i Sitte ile, Dârimî'nin Sünen'i, Mâlik'in Muvattâ'ı ve Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i olmak üzere hadis mecmualarından, bulunmadığında da tâlî kaynaklardan yerlerine işaret edilmiştir.

Araştırma boyunca çokca geçecek olan şahıs ve kitap isimlerinde türkçedeki kullanılış tercih edilerek, genellikle lâm-ı târifler terkedilmiştir. Şahıs isimlerinden sonra, parantez içinde, ilk rakam hicrî, ikincisi mîlâdî olmak üzere vefat tarihleri verilmiş, (v.) veya (ölm.) gibi bir kısaltma konulmamıştır. Dipnotlarda, şahıs ve kitap isimlerinde mümkün olduğu kadar kısaltmaya gidilmiş, tam şekilleri ve kısaltmaları bibliyografya listesinde gösterilmiştir. Transkripsiyon işaretleri, bibliyografyada

ve metin içerisinde karışma ihtimali olan ıstılah, isim ve kitaplarda kullanılmıştır.

Tenkidlerle olgunlaşacak bu çalışmada kıymetli fikirlerinden istifade ettiğim değerli hocalarıma, özellikle yol gösterici uyarılarını esirgemeyen hocam Yrd. Doç. Dr. M. Yaşar Kandımir'e ve tezi baştan sona okuyup tenkitlerini lutfeden Doç. Br. Ali Osman Koçkuzu'ya şükranlarımı sunmayı zevkli bir vazife bilirim.

Bilâl SAKLAN

İstanbul - 1986

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

Sesliler:

ˆ : ^ (Transkripsiyonda med işâreti, Türkçede de inceltme ve med işâreti...)

ˆ : a, e

ˆ : ı, i

ˆ : u, ü

Sessizler:

ص : v

ب : b

ت : t

ث : s

ج : c

چ : ç

ح : h

خ : h

د : d

ذ : z

ر : r

ز : z

س : s

ش : ş

ص : s

ص : d

ط : t

ظ : z

ع : ç

غ : ğ

ف : f

ق : k

ك : k

ل : l

م : m

ن : n

ه : h

و : v

ی : y

BİBLİYOGRAFYA

- ^c Abdülbâkî, Muhammed Fuâd, el-Mu^ccemü'l-müfehres li elfâzı'l-Kur'âni'l-Kerîm, İstanbul, 1982 (Mu^ccem)
- ^c Abdülkâdir b. Bedrân, el-Medhal ilâ mezhebi'l-imâm Ahmed b. Hanbel, Beyrut, 1985 (Medhal)
- ^c Aclûnî, İsmâ^cîl b. Muhammed, Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs ^camme'stehera mine'l-ehâdîsi ^calâ elsineti'n-nâs, I-II, Kâhire, trs. (Keşfü'l-hafâ)
- Ahmed Âsım Efendi, el-Okyanûsu'l-basît fî tercemeti'l-Kâmûsi'l-muhît, I-IV, İstanbul, 1305 (Kâmus Tercemesi)
- Ahmed Emîn, Fecru'l-İslâm, trc. A. Serdaroğlu, Ankara, 1976 (Fecru'l-İslâm)
- Ahmed b. Hanbel, Müsned, I-VI, İstanbul, 1982 (Ahmed b. Hanbel)
- Ahmed Muhammed Şâkir, el-Bâ^cisü'l-hasîs şerhu ihtisâri ^culûmi'l-hadîs, Beyrut, trs. (Bâ^cis)
- Ahmed Naim, Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, I, (Mukaddime), Ankara, 1961 (Tecrîd Tercemesi)
- ^c Aliyyü'l-Kârî, el-Esrâru'l-merfu^ca fi'l-ahbâri'l-mevdu^ca, thk. Muhammed es-Şabbâğ, Beyrut, 1971 (Mevdu^cât) Şerhu Nuhbeti'l-fiker fî mustalahâtı ehli'l-eser fî usûli'l-hadîs, İstanbul, 1327 (Şerhu Nuhbe)

- Amidî, Seyfüddîn, el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm, I-IV, Kâhire, 1967 (İhkâm)
- Bâkîllânî, Ebû Bekr Muhammed b. et-Tayyib, et-Temhîd fi'r-reddi^c ale'l-mülhideti'l-mu^cattâle ve'r-râfida ve'l-havârîc ve'l-mu^ctezile, Kâhire, 1947 (Temhîd)
- Brockelmann Carl, Geschichte der arabischen Litteratur, I-II, Leiden, 1943-1949. (G.A.L.)
- _____ Geschichte der arabischen Litteratur, Supplementband, I-III, Leiden, 1937-1939 (Suppl)
- Buhârî, ^cAbdül^cazîz, Keşfü'l-esrâr, I-IV, İstanbul, 1308 (Keşf)
- Buhârî, Ebû ^cAbdillah Muhammed b. İsmâ^cîl el-Buhârî, el-Câmi^cu's-Şahîh, I-VIII, İstanbul, 1982 (Buhârî)
- Cevherî, İsmâ^cîl b. Hamâd el-Cevherî, es-Sihâh, I-VI, thk. Ahmed ^cAbdülğafûr ^cAttâr, Mısır, trs. (Sihâh)
- Cezâirî, Tâhir b. Sâlih b. Ahmed el-Cezâirî, Tevcîhü'n-nazar ilâ usûli'l-eser, Medîne, trs. (Tevcîh)
- Cürcânî, Seyyid Şerîf, Ta^crîfât, İstanbul, 1327 (Ta^crîfât)
- Dârimî, Ebû Muhammed ^cAbdullah b. ^cAbdirrahman, Sünenü'd-Dârimî, İstanbul, 1982 (Dârimî)
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş^cag es-Sicistânî, Sünen, I-V, İstanbul, 1982 (Ebû Dâvûd)
- Ebû Zehrâ, Muhammed, İslâm Hukuku Metodolojisi, trc. A. Şener, Ankara, 1973 (Metodoloji)
- Ensârî, Muhammed Nizâmüddîn, Fevâtîhu'r-rahamût şerhu Müsellemi's-sübût, I-II, Bağdât, 1322'den ofset (Fevâtîh)
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, Tehzîbü'l-luğa, I-XV, thk. Ya^ckûb ^cAbdü'n-nebî, 1964 (Tehzîb)

- Ğamârî, ^cAbdül^cazîz b. Muhammed b. eş-Sıddîk el-Ğamârî, İthâfû zevi'l-fedâîli'l-müştehra bimâ vaka^c mine'z-ziyâdeti fî Nazmi'l-mütenâsir ^cale'l-Ezhâri'l-mütenâsira, nşr. Matba^catü dâri't-te'lîf, trs. (İthâf)
- Ğazzâlî, Muhammed b. Muhammed, el-Muştasfâ min ^cilmi'l-usûl, I-II, Bağdât, 1322'den ofset (Mustasfâ)
- Hâkim, Ebû ^cAbdillah Muhammed b. Muhammed en-Neysâbüri, el-Müstedrek ^cale's-Sahîhayn, I-IV, Beyrut, trs. (Müstedrek)
- Hâmid el-^cImâdî, eş-Salavâtü'l-fâhira bi'l-ehâdîsi'l-mütevâtira, Yusuf Ağa kütüph. nr. 393/20 (Salavât)
- Hatîb, Ebû Bekr Ahmed b. ^cAli b. Sâbit el-Hatîb el-Bağdâdî, Kitâbü'l-Kifâye fî ^cilmi'r-rivâye, Medine, trs. (Kifâye)
- Hatîb, Muhammed ^cAccâc el-Hatîb, es-Sünnetü kable't-tedvîn, Kâhire, 1963 (Sünnet)
- Hatiboğlu, M. Saîd, "Hz. Aişe'nin Hadis Tenkidçiliği" İlahiyât Fakültesi Dergisi, c. XIX, Ankara, 1973, s. 59-74.
- İbn ^cAbdilberr, Ebû Ömer Yusuf, Câmi^cu beyâni'l-^cilmive fedlihi ve mâ yenbeğî fî rivâyetihî ve hamlihî, I-II, thk. ^cAbdürrahman Hasan Mahmûd, Kâhire, 1975 (Câmi^c)
- İbn ^cAbdişşekûr, Muhibullah, Müsellemü's-Sübût, Bağdat, 1322'den ofset (Müsellemü's-Sübût)
- İbnü'l-Esîr, Mecdüddîn Ebu's-Se^câdât el-Mübârek b. Muhammed, Câmi^cu'l-Usûl fî ehâdîsi'r-rasûl, I-XI, thk. ^cAbdülkâdir el-Ernaûd, 1969 (Câmi^cu'l-usûl)
- en-Nihâye fî ğarîbi'l-hadîs ve'l-eser, I-V, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî - Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, Beyrut, trs. (Nihâye)

- İbn Hacer el-^cAskalânî (Şihâbüddîn), Hadis Istılahları Hakkında Nuhbetü'l-Fiker Şerhi, trc. Talat Koçyigit, Ankara, 1971 (N.F. Şerhi)
- İbnü'l-Hayyât, Ebü'l-Hüseyin ^cAbdürrahîm b. Muhammed b. Osmân el-Hayyât, Kitâbü'l-İntisâr ve'r-redî ^cale'bnî'r-Râvendî el-mülhid mâ kaşede bihi mine'l-kizbi ^cale'müslimîne ve't-^cta^cni aleyhim, thk. Dr. Nîbrec, Kâhire, 1925 (İntisâr)
- İbn Hazm, Ebü Muhammed ^cAli b. Hazm, el-İhkâm fî usûli'l-aḥkâm, I-VIII, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Kâhire, trs (İhkâ)
- İbnü'l-^cImâd el-Hanbelî, Ebu'l-Falâh ^cAbdü'l-Hayy, Şezerâtü'z-Zehab aḥbâru men zehab, I-VIII, Beyrut, trs. (Şezerât)
- İbn Kesîr, ^cImâdüddîn Ebu'l-Fidâ, İhtisâru ^culûmi'l-hadîs, Beyrut trs. (el-Bâ^cisü'l-ḥasîs ile birlikte) (İhtisâr)
- _____ Nihâyetü'l-bidâye ve'n-nihâye fi'l-fiten ve'l-melâhim, I-II, thk. Muhammed Fehim Ebü ^cUbeyh, Riyâd, 1968, (Nihâyetü'l-bidâye)
- _____ Tefsîru'l-Kur'âni'l-^cazîm, I-VIII, thk. Dr. Muhammed İbrâhim el-Bennâ - Muhammed Ahmed ^cAşûr - ^cAbdü'l-^cazîz Ganim, İstanbul, 1984 (Tefsîr)
- İbn Mâce, Ebü ^cAbdillah el-Kazvînî, Sünen, I-II, thk. M. F. ^cAbdülbâkî, İstanbul, 1982 (İbn Mâce)
- İbn Manzûr, Ebu'l-Faṣl Cemâlüddîn Muhammed b. Mekk b. Manzûr, Lisânü'l-^carab, I-XV, Beyrut, trs. (Lisân)
- İbn Sa^cd, Muhammed, Tabakâtü'l-kübrâ, I-IX, Beyrut, 1960 (Tabakât)
- İbnu's-Salâh, Ebü ^cAmr Osmân b. ^cAbdirrahmân eş-Şehrizûrî, ^cUlûmü'l-hadîs, thk. Nûreddîn ^cİtr, Dimeşk, 1984, (Ulûmü'l-hadîs)

İbn Teymiyye, Takıyyüddîn Ebu'l-^cAbbâs, Mecmû^cu fetâvâ, I-XXV, 1398, 1. baskısından ofset (Fetâvâ)

İsmâ^cîl Paşa (Bağdatlı), Hediyyetü'l-^cârifîn esmâü'l-müellifîn ve âsâru'l-muşannifîn, I-II, İstanbul, 1951 (Hediyyetü'l-ârifîn)

İdâhu'l-meknûn fi'z-zeyli ^calâ Keşfi'z-zunûn ^can esâmi'l-kütübi ve'l-fünûn, I-II, İstanbul, 1971-1972, (1945 baskısından ofset) (İdâhu'l-meknûn)

^cİtr, Nüreddîn, Menhecü'n-nakd fî ^culûmi'l-hadîs, Şam, 1979, (Menhec)

Ķâdî ^cIyâd, Ebu'l-Fadl ^cIyâd b. Mûsâ el-Yahşubî, eş-Şifâ bi ta^c-rîfi hukûki'l-Muştafâ, Mısır, 1950 (Şifâ)

Kandemir, M. Yaşar, Mevzu Hadisler, Ankara, 1975 (Mevzu Hadisler)

Karahan, Abdülkâdir, "Suyûtî", İ.A. XI, 258-263.

Karaman, Hayreddin, Hadise Dair İlimler ve Hadîs Usûlü, İstanbul, 1976 (Hadis Usûlü)

Ķâsimî, Cemâlüddîn, Ķavâidü't-tahdîs min funûni muştalahi'l-hadîs, Muhammed Behcet el-Baytar, Mısır, 1961 (Ķavâid)

Ķastallânî, Ebu'l-^cAbbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed el-Ķastallânî, İrşâdü's-sârî li şerhi Şahîhi'l-Buhârî, I-X, Beyrut, 1323 (İrşâdü's-sârî)

Ķâtib Çelebi, Muştafa b. ^cAbdillah, Keşfu'z-zunûn ^can esâmi'l-kütübi ve'l-fünûn, I-II, İstanbul, 1971 (1945 baskısından ofset) (Keşf)

Ķettânî, Muhammed b. Ca^cfer, Nazmü'l-mütenâsir mine'l-hadîsi'l-mütevâtir, Haleb, trs. (Nazm)

er-Risâletü'l-müstatrafe li beyâni meşhûri kütübi's-sünneti'l-muşerrefe, Karaçi, 1960 (Risâle)

Kevserî, Muhammed Zâhid, Makâlât, 1388 (Makâlât)

Koçkuzu, Ali Osman, İslâm Dininde Haber-i Vâhid'in İtikâdî ve Teşriî Yönlerden Yeri ve Değeri, (Basılmamış asistanlık tezi) Konya, 1968 (Haber-i Vâhid)

Koçyiğit, Talat, Hadis İstilahları, Ankara, 1980 (İstilahlar)
"Âhâd Haberlerin Değeri", A.Ü.İ.F.D., c. XIV, Ankara, 1967.

Mâlik b. Enes, Muvatta', thk. M.F. ^cAbdûlbâkî, İstanbul, 1982, (Muvatta')

Mergînânî, Ebu'l-Hasen ^cAli b. Ebî Bekr b. ^cAbdilcelîl er-Reşdânî el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî, I-IV, Mısır, trs. (Hidâye)

Murâdî, Seyyid Muhammed Halîl, Silkü'd-dürer fî a^cyâni'l-karni's-sânî ^caşer, I-IV, Bağdat, trs. (Silkü'd-dürer)

Münâvî, ^cAbdürraûf, Feydu'l-kadîr şerhu'l-Câmi^ci's-şagîr, I-VI, Beyrut, trs. (Feydu'l-kadîr)

Müslim b. Haccâc el-Kureşî, Câmi^cu's-Sahîh, I-III, thk. M.F. ^cAbdûlbâkî, İstanbul, 1982 (Müslim)

Nesâî, Ebû ^cAbdirrahmân Ahmed b. ^cŞuayb, Sünen, I-VIII, İstanbul, 1982 (Nesâî)

Nevevî, Muhyiddîn Yahya b. Şeref, el-Erbe^cûn, en-Neveviyye, Katar, 1978 (el-Erbe^cûn)

Şerhu'l-Müslim, XVIII, (Sahîh-i Müslimle birlikte), Beyrut, 1347 (Şerhu Müslim)

et-Takrîb li'n-Nevevî fennu usûli'l-hadîs, Mısır, 1968 (Takrîb)

Okiç, Muhammed Tayyib, Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler, İstanbul, 1950 (B.H. Meseleleri)

- Pezdevî, ^CAli b. Muhammed, Kenzü'l-vuşûl ilâ ma^Crifeti'l-usûl, I-IV, İstanbul, 1308 (Usûl)
- Râmehurmuzî, Hasen b. ^CAbdirrahmân, el-Muhaddisü'l-fâsıl beyne'r-râvî ve'l-vâ^Cî, nşr. Muhammed ^CAccâc el-Hatîb, Beyrut, 1971 (Muhaddis)
- René Basset, "Kettânî", İ.A. VI, 609.
- Sehâvî, Şemsüddîn Muhammed b. ^CAbdirrahmân, Fethu'l-muğîs şerhu Elfiyyeti'l-hadîs li'l-^CIrâkî, I-III, thk. ^CAbdirrahmân Muhammed Osman, Kâhire, 1968 (Muğîs)
- Serahsî, Şemsü'l-eimme, Uşûlü's-Serahsî, I-II, İstanbul, 1983 (Usûl)
- Şubhies-Şalîh, Hadis İlimleri ve İstilahları, trc. M. Yaşar Kandemir, Ankara, 1971 (Hadis İlimleri)
- Suyûtî, Celâlüddîn ^CAbdirrahmân b. Ebî Bekr, Elfiyye fî ^Cilmi'l-hadîs, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Beyrut, trs. (Elfiyye)
- _____ el-Ezhâru'l-mütenâsira fi'l-ehâdîsi'l-mütevâtira, nşr. Dâru't-te'lîf Matbaası, trs. (Ezhâr)
- _____ Faddü'l-vi^Câ fî ehâdîsi ref^Cı'l-yedeyn fi'd-du^Câ, Delhi, trs. (Faddü'l-vi^Câ)
- _____ el-Fethu'l-kebîr fî dammi'z-ziyâdeti ile'l-Câmi^Cı's-şagîr, I-III, Beyrut, trs. (Fethu'l-kebîr)
- _____ Tedrîbü'r-râvî fî şerhi Takrîbi'n-Nevevî, I-II, thk. ^CAbdulvehhâb ^CAbdullaţîf, Beyrut, 1979, (Tedrîb)
- Şâfi^Cî, Muhammed b. İdrîs, er-Risâle, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Kâhire, 1940 (Risâle)
- Şek^Câ, Mustâfa, Celâlüddîn es-Suyûtî, Mısır, 1981 (Celâlüddîn es-Suyûtî)
- Şevkânî, Muhammed b. ^CAli, İrşâdü'l-fühûl ilâ tahkîk'il-hak min ^Cilmi'l-usûl, Mısır, 1937 (İrşâdü'l-fuhûl)

- Şeybânî, ^CAbdürrahmân b. ^CAli b. Muhammed b. Ömer, Kitâbü Temyîzi't-tayyib mine'l-habîs fîmâ yedûru ^Calâ elsineti'n-nâsi mine'l-hadîs, Beyrut, trs. (Temyîz)
- Taberî, Ebû Ca^Cfer Muhammed b. Cerîr, Câmi^Cu'l-beyân ^Can te'vîli âyi'l-Kur'ân, I-XXX, Mısır, 1954 (Câmi^Cu'l-beyân)
- Tahâvî, Ebû Ca^Cfer, Şerhu Ma^Câni'l-âsâr, I-IV, Kâhire, 1968 (Şerhu Ma^Câni'l-âsâr)
- Tebrîzî, Ebû ^CAbdillah Muhammed b. ^CAbdillah, Mişkâtü'l-meşâbih, I-III, Dimeşk, 1961. (Mişkât)
- Tehânevî, Muhammed ^CAli b. ^CAli, Keşşâfu ıstılâhâtı'l-funûn, İstanbul, 1984 (Keşşâf)
- Tirmizî, Ebû ^CAbdillah Muhammed el-Hakîm, Nevâdiru'l-usûl fî ma^Crifeti ehâdîsi'r-Rasûl, Medine, trs. (Nevâdir)
- Tirmizî, Ebû ^Cİsâ, el-Câmi^Cu's-şahîh, I-V, İstanbul, 1982 (Tirmizî)
- Wensinck, A.J., Miftâhu künûzi's-sünne, trc. M.F. ^CAbdülbâkî, Lahor, 1971 (Miftâh)
- _____ el-Mu^Ccemü'l-müfehres li elfâzı'l-hadîsi'n-nebevî, I-VII, Leiden, E.J. Brill, 1936-1969.
- Yusuf Elyân Serkîs, Mu^Ccemü matbu^Câti'l-^Carabiyye ve'l-mu^Carrabe, I-II, Mısır, 1928 (Mu^Ccemü'l-matbû^Cât)
- Zebîdî, Ebu'l-Feyd es-Seyyid Muhammed Murtadâ, Tâcü'l-^Carûs min cevâhiri'l-kâmûs, Mısır, 1306, (Tâc)
- Zehebî, Şemsüddîn Ebû ^CAbdillah, Tezkirâtü'l-huffâz, I-III, Beyrut, trs. (Tezkire)
- Zerkâ, Mustafa Ahmed, Fi'l-hadîsi'n-nebevî, Dimeşk, 1956, (Fi'l-hadîsi'n-nebevî)

Zeyle^cî, Cemâlüddîn Ebû Muhammed ^cAbdullah b. Yusuf, Nasbü'r-
râye li ehâdîsi'l-Hidâye, I-IV, Beyrut, 1973

(Nasbü'r-râye)

Ziriklî, Hayrüddîn, el-A^clâm, I-VIII, Beyrut, 1980 (A^clâm)

K I S A L T M A L A R

a.g.e.	: adı geçen eser
a.s.	: aleyhisselâm
A.Ü.İ.F.D.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ayn. mlf.	: aynı müellif
b.	: İbn
bk.	: bakınız
c.	: cild
dn.	: dipnot
h.	: hicrî
H.z.	: Hazreti
İ.A.	: İslâm Ansiklopedisi
İ.F.D.	: İlâhiyât Fakültesi Dergisi
Köp. kütüph.	: Köprülü kütüphanesi
krş.	: karşılaştırınız
nr.	: numara
nşr.	: neşreden
r.a.	: radiyallahu anh
s.	: sayfa
s.a.	: sallelahu aleyhi ve sellem
Süley. kütüph.	: Süleymâniye kütüphanesi
sy.	: sayı
thk.	: tahkîk eden

trc.	: terceme
trs.	: tarihsiz
v.b.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı
vdd.	: ve devamının devamı
vr.	: varak
v.s.	: ve sâire
Yusuf Ağa kütüph.	: Yusuf Ağa kütüphanesi

G I R L S

G i r i Ő

Sünnet, Kur'an-ı Kerim'den sonra İslam Dini'nin ikinci önemli kaynağıdır. Kur'an-ı Kerim'in açıklayıcısı durumunda olan sünnetin müslümanlar tarafından kabul edilip benimsenmesi ve gereğinin yerine getirilmesi Allah ve Rasûlü'nün emridir. Nitekim ayet-i kerîme'de şöyle buyurulmuştur; "Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ediniz".¹ Diğer ayet-i kerîme'lerde de Rasûlüllah'ın emrettiklerini yerine getirmek, nehyettiklerinden kaçınmak emrolunduğu gibi², meydana gelebilecek herhangi bir ihtilafta meselenin Allah ve Rasûlü'ne arzı istenmekte³ ve Allah ve Rasûlü'nün hüküm verdiği konularda, müslümanların muhayyerlik haklarının olmadığı ifade edilmektedir.⁴

Hız. Peygamber'in hadislerinde ise, en güzel sözün Allah'ın kelâmı, en güzel yolun Muhammed aleyhisselam'ın yolu, en kötü şeyin de bidatler olduğuna işaret edilmekte⁵ ve müslümanların Allah Rasûlü'nün ve Râşîd kalifeleri'nin sünnetine sımsıkı sarılmaları istenmektedir.⁶

(1) el-Mâide (5), 92.

(2) el-Hasr (59), 7.

(3) en-Nisâ (4), 59.

(4) el-Ahzâb (33), 36.

(5) Buhârî, edeb 70; itisâm 2.

(6) Ebû Dâvûd, sünnet 5; Tirmizî, ilim 16; İbn Mâce, mukaddime 6; Dârimî, mukaddime 16; Ahmed b. Hanbel, IV, 136,137.

Rasûlüllah'ın sünneti'nin dindeki bu büyük yeri sebebiyle müslümanlar, özellikle Ashâb-ı Kirâm, hadîs-i şerîfleri muhafaza ve gereğiyle amel için büyük gayret göstermişlerdir. Sünnet'e ait malzemeyi ezberleyen sahabîlerin yanısıra yazanları da olmuştur.

Ashâb-ı Kirâm'ın sünnete ait malzemelerin titizce korunması ve sonraki nesillere aynı titizlikte aktarılması konusunda göstermiş oldukları gayretlerden birisi de, daha sonra İslâm âlimleri tarafından sistemleştirilen bazı istilahlara temelini atmış olmalarıdır. Nitekim Nüreddîn İtr'da bu konuda şöyle demektedir: "Sünnet'in İslâm Dinin'deki önemini çok iyi kavrayan sahabe, 'Yalanı ancak Allah'ın ayetlerine inanmayanlar uydurur, yalancılar işte onlardır'⁷, 'Bilmediğin bir şeyin ardına düşme'⁸, 'Ey İman edenler, size fâsık bir adam bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın...'⁹ âyetleri ve 'Kim benim ağzımdan bilerek hadis uydurursa Çehennem'deki yerine hazırlansın'¹⁰ maâlindeki hadîs-i şerîfin işaretleriyle sünneti sağlamca tesbit edip sonraki nesillere doğru bir şekilde intikal ettirmek için bazı kaideler ortaya koymuşlardır"¹¹. Daha sonra İtr, sahabenin sünnete ait malzemenin korunmasına yönelik ortaya koymuş oldukları kaidelerden bazılarını zikredar¹².

İslâm âlimlerinin kullandıkları hadis ilmine ait bu istilahlara her birinin ne zaman ve nerede ortaya çıktıklarını tesbit etme imkanına sahip değiliz. Fakat İtr'in da dediği gibi kaidelerden bazıları sahabe dönemine kadar ulaşmaktadır. Nitekim, Hz. Ebûbekir'in haberlerin kabulünde ihtiyatlı davranışlarının ilki olduğu belirtilmektedir¹³. İzin isteme ile ilgili hadis üzerine şahit isterken Hz. Ömer'in Ebû Mûsa'ya; "Mak-

(7) en-Nahl (16), 105.

(8) el-İsrâ (17), 36.

(9) el-Hucûrât (49), 6.

(10) Buhârî, ilim 38; câhâiz 33; edeb 109; Müslim, zühd 72; Ebû Dâvûd, ilim 40; Tirmizî, fiten 709 ilim 8; menâkıb 19; İbn Mâce, mukaddime 4; Dârimî, mukaddime 25, 46; Ahmed b. Hanbel, II, 47, 83, 123, 150, III, 13, 39, 44, IV, 47, 100.

(11) N. İtr, Menhec, s. 51, 52.

(12) İtr, a.g.e., s. 52-54.

(13) Zehebî, Tezkire, I, 2; İtr, a.g.e., s. 52.

sadım seni töhmet altında bırakmak değildi"¹⁴ sözü, belki de sonraları Cerh lafızı olarak kullanılacak olan "İttihâmün bi'l-kizb"e kaynaklık edecekti. Aynı şekilde, Hz. Ömer ve Abdullah'ın rivâyet ettikleri "Ölü, ehlinin kendisine ağlamasıyla azab görür" hadisi sebebiyle Hz. Âişe'nin "Allah, Ömer'e merhamet etsin, Rasûlüllah, 'Allah, herhangi bir kimsenin ağlaması ile müminlere azab eder! buyurmadı, fakat O, şöyle buyurdu; 'Allah, ailesinin kendisi için ağlamasından dolayı kafirin azabını artırır', üstelik Kur'ân-ı Kerîm'de bu konuyu şu ayetle açıklamıştır; 'Günâhkâr hiçbir nefis diğerinin (günâh) yükünü taşımaz.'¹⁵ tarzındaki ifadesi de¹⁶ hadislerin sıhhatini tesbit etmede çok önemli bir yeri olan "Metin Tenkîdi" metodunun ömçüsü olmuştur.

Sahabe döneminden sonra günün şartlarına göre gittikçe gelişen bu kâideler, ilk dönem müelliflerinin eserlerinde dağınık biçimde yer almaktadır. Meselâ Şafiî (204/819) "er-Risâle" adlı eserinde, kendisiyle ihticâc edilen hadis, sahîh hadisin şartları, haber-i hâssa, mürsel hadis, rivâyetü'l-âlama^cnâ ve tedlîs gibi tamamen hadis usûlü ile ilgili konulardan bahsetmiştir.¹⁷ Bilindiği gibi, Ramehurmüzî'nin (360/917) "el-Muhaddisü'l-fâsıl beyne'r-râvî ve'l-vâ^cî"¹⁸ adlı kitabı bu konuda en derli toplu ilk eser olarak kabul edilmektedir¹⁹.

İslâm âlimlerinin, Rasûlüllah (s.a.)'dan gelen haberleri rivâyet eden râvîlerin sayısına göre Mütevatir ve Âhâd şeklinde taksim etmeleri de bu tür ıstılah çalışmalarından birisidir. Biz de bu çalışmamızda M ü t e v a t i r H a d i s l e r V e M e s e l e l e r i'ni ele almaya çalışacağız. Konunun anlaşılmasında yardımcı olacağı inancıyla evvelâ Haber ve kısımları hakkında kısa bir bilgi vereceğiz.

(14) İtr, a.g.e., s. 54.

(15) el-En'âm (6), 16 4.

(16) İtr, a.g.e., s.54; Hatiboğlu, M. Safî, "Hz. Âişe'nin Hadis Tenkitçiliği", İFD, c.XIX, Ankara,1973, s. 59-74.

(17) Şafiî, Risâle, s. 369-401; krş. İtr, a.g.e., s. 60.

(18) Eser, M. Accâc el-Hatîb tarafından tahkîk edilmiş ve Beyrut'ta 1391/1971'de basılmıştır.

(19) İbn Hacer, N.F. Serhi, trc., T. Koçyiğit, s. 18.

I. HABER

A. Lügatte Haber:

(خ ب ر) kökünden gelen HABER (خبر) kelimesi "خ" ve "ب" harflerinin fethalı haliyle haber ve söz anlamında, nakl- edilen ve söylenen kelamdan ibaret olup, cem^ci "اخبار", cem^cu'l-cem^ci'de "اخبار" dir. Şu âyet-i Kerîme'de de bu anlamlıdır.²⁰ "يومئذ تحدث أخبارها" 0 gün arz, iyi ve kötü üzerinde ne işlendiğinin haberlerini anlatacaktır.²¹ Kelime "الخبر, الخبر, الخبر ve الخبر" vezinlerinde "haberi bilen kimse" manasında sıfat olarak da kullanılmaktadır. Bilhassa "خبر" kelimesi olmuş ve olacak her şeyi bilen anlamında Allah'a ad olmuştur.²² "الاخبار" ise, haber vermek manasındadır. Aynı kökten müştak olan "الخبر والخبرة" kelimele- ri ile "الخبرة" kelimesi de herhangi bir nesnenin künhüne vâkıf olarak, hakikatini bilmek manasındadır. Bu kelimenin isim olarak kullanıldığı da olmuştur. "خبر" kelimesi ise bir şeyi gereği gibi bilmek için yoklayıp sınamayı ifade eder.²³

Şevkânî (1250/1834), "Haber" kelimesinin hayvanın gider- kenbazan gömüldüğü bazan da sarsıldığı ve tozlar uçurduğu top- rağı yumuşak yer manasına gelen "الخبر" kelâmesinden müştak olduğunu söyler ve şöyle der: "Nasılki yumuşak toprak hayvanın tırnağını vurmasıyla toz saçıyor, haberd de dinleyene bazı faydalar verir"²⁴.

B. İstılahta Haber:

Âlimler, genellikle haberin tarifini yapmanın oldukça güç olduğunu belirtmiş²⁵, bunu takiben kendilerine göre bazı tarifler yapmışlardır. Meselâ "Haber, kendisine doğru veyaya-

(20) İbn Manzûr, Lisân, IV, 226.

(21) ez-Zilzâl (99), 4.

(22) İbn Manzûr, a.g.e., IV, 226.

(23) İbn Manzûr, a.g.e., IV, 227; Kelimenin diğer müştak- ları hakkında bilgi için bk. Cevherî, Sihah, II, 641, 642; Zebîdî, Tâc, III, 166-168; ^cAsım, Kâmûs Tercemesi, II, 283-285.

(24) Şevkânî, İrşâdü'l-fuhûl, s. 42; krş. ^cAsım, a.g.e., II, 284.

(25) bk. Âmidî, İhkâm, II, 4; Şevkânî, a.g.e., s. 43.

lan karışabilen sözdür"²⁶, "Haber, tasdik ve tezkibe ihtimali olan kelam'dır"²⁷ şeklinde yapılmış haber tarifleri vardır. Fakat gerek bu tarifler, gerekse diğerleri çeşitli yönlerden tenkide tabi tutulmuşlardır²⁸.

Usûlcülerin yapmış oldukları bu tariflerin dışında hadis- alimleri haberi, sünnet ve hadise müteradif görmekte²⁹, merfu^c, mevkûf ve maktu^c her çeşit hadisi haber mefhûmu içinde mütalaa etmektedirler³⁰. Hatta Subhi es-Salih, haberin hadisle müteradif olmasını sünnetin hadisle müteradif olmasından daha uygun görür ve "Tahdîs (hadis rivâyet etmek), ihbar manasındadır, Rasûlüllah (s.a.)'ın hadisi demek O'na kadar varan haber demektir" der³¹.

Haberi sadece sahabe ve tabiûn'dan rivâyet edilenlere tahsis eden alimler de vardır³². Horasan Fakihleri ise merfu^c hadislerle haber, diğerlerine de eser adını vermişlerdir³³. Bazı alimlerde haberle hadis arasında umûm - husûs alakası bulunduğunu ifade etmişler ve sadece Hz. Peygamber'den gelene hadis, Hz. Peygamber ve diğerlerinden nakledilenlere haber denildiğinden, haberin hadisten daha umûmî olduğunu söylemişlerdir³⁴. Buna göre her hadis haber olduğu halde, her haber hadis değildir³⁵. Bütün bunların dışında haberin hadisten farklı eserle eş anlam- lı olduğunu söyleyen alimler de vardır³⁶.

(26) Hatîb el-Bağdâdî, Kifâye, s. 16; Bâkillânî, Temhîd, s. 160; Şevkânî, İrsâdu'l-fuhûl, s.42.

(27) İbnu'l-Esîr, Câmi'u'l-usûl, I, 120; Şevkânî, a.g.e., s. 42-43.

(28) Tarif ve tenkidler için bk. Âmidî, İhkâm, II, 4; Şevkânî, a.g.e., s. 43.

(29) İbn Hacer, N.F. Şerhi, trc., T. Koçyiğit, s.22; Suyûtî, Tedrib, I, 42; Tehânevî, Kessâf, I, 281.

(30) Okiç, B.H. Mesaleleri, s. 2; Subhi es-Salih, Hadis İlimleri, trc. M.Y. Kandemir, s.7; Accâc, Sünne, s.21.

(31) Subhi es-Salih, a.g.e., s.7.

(32) Tehânevî, a.g.e., I, 281; Okiç, a.g.e., s. 2.

(33) Suyûtî, a.g.e., I, 42.

(34) Tehânevî, a.g.e., I, 281.

(35) İbn Hacer, a.g.e., s. 22.

(36) Tehânevî, a. g.e., I, 281.

C. Kısımları:

Haber sıdk ve kizbe ihtimaline göre üçe taksim edilmiştir;

1. Doğruluğu kesin olarak bilinen ve bundan dolayı da tasdik edilmesi vacib olan haberler³⁷. Bu tür haberler zarûrî veya nazârî olarak bilinir. Zarûrî olarak bilinen haberler, mütevatir haberlerde olduğu gibi bizatihi haber sayesinde bilinenler ile, "bir ikinin yarısıdır" sözünde olduğu gibi bizatihi haberle değil de tazammun ettiği şeyle bilinen haberlerdir³⁸. Nazârî olarak bilinenler ise, Allah ve Rasûl'ünün haberleri, icma ehlinin haberleri, sahih istidlâle uygun haberler³⁹, Allah ve Rasûlünden gelmiş haberlere muvafık olanlar ve yalandan kaçınan bir topluluğun önünde zikredilen haberlerdir⁴⁰.

2. Yalan olduğu kesin olarak bilinen haberler. Bunlar da akla, nazara, his ve müvâhedeye, kitab ve mütevatir sünnet ile ümmetin icmasına yani kesin nassa muhalif haberlerdir⁴¹. "Ben yalancıyım" diyen bir kimsenin verdiği haber de bu tür haberden sayılmıştır⁴².

3. Sıdk ve kizbine kesinlikle hükmedilemediğinden hakkında karar verilemeyen haberler. Rasûlüllah (s.a.)'dan rivâyet edilmiş dînî ahkâmın çoğu bu tür haberlere dayanmaktadır, bu haberlerin ne sıdkı ne de kizbi bilinir, bazan âdil bir kimsenin haberinde olduğu gibi doğruluğu ağır basar, bazan da yalancının haberinde olduğu gibi haberin yalan olduğu galib zan ile belli olur veya hali meçhûl bir kimsenin verdiği haberde olduğu gibi doğru veya yalan olduğuna hükmedilemez⁴³.

Haberler ilk aşaradaki râvi sayısına göre, diğer bir deyişle şuyû^c derecesine göre Mütevatir ve Âhâd şeklinde de taksim edilmişlerdir.⁴⁴ Usûl kitablarında bu taksimden sonra evvela mütevatir daha sonra da âhâd haberler hakkında bilgi verilir. Ancak bu çalışmamızın konusu "Mütevatir Hadisler ve Meseleleri" olduğundan biz burada mezkûr tertibin hıلافına, önce

(37) Bâkîllânî, Temhîd, s. 161, 162; Hatîb el-Bağdâdî, a.g.e., s. 17, 18; Gazzâlî, Mustasfa, I, 140; Âmidî, a.g.e., II, 12; Şevkânî, a.g.e., s.45.

(38) Şevkânî, a.g.e., s. 45.

(39) Gazzâlî, a.g.e., I, 140, 141; Âmidî, a.g.e., II, 12.

(40) Gazzâlî, a.g.e., I, 140, 141.

(41) Gazzâlî, a.g.e., I, 142, 143; Şevkânî, a.g.e., s. 46.

(42) Âmidî, a.g.e., II, 13.

(43) Bâkîllânî, a.g.e., s. 161; Şevkânî, a.g.e., s.46.

(44) Hatîb el-Bağdâdî, a.g.e., s.16; Şevkânî, a.g.e., s. 46.

âhâd haber hakkında kiâgâta bilgi verecek daha sonra mütevatir üzerinde duracağız.

1. Haber-i Vâhid: (x)

Şafi^{cî}'nin haber-i hâssa diye isimlendirdiği⁴⁵ haber-i vâhid'in, "Rasûlüllah'a veyahı sahabe ya da tabiûna varıncaya kadar bir kişinin bir kişiden rivayet ettiği haber"⁴⁶, "Zann ifade eden haber"⁴⁷, "Tek kişinin tek kişiden rivayet ettiği haber"⁴⁸ gibi muhtelif tarifleri yapılmıştır, ama "Mütevatin şartlarını taşımayan haberdur"⁴⁹, şeklindeki tarifi en uygun tarif kabul edebiliriz.

Âhâd haberler kendi içerisinde meşhûr, ^cazîz ve ğarîb şeklinde taksim edilmişlerdir. Özellikle usûlcüler meşhûr haberi, âhâd ve mütevatir arasında ayrı bir bölüm olarak mütalaa etmişlerdir. Müstefîz de denilen Meşhûr'u, İbnu's-Salah (643/1245) "bidayette tarîki tek bile olsa daha sonraki tabakalarda şöhrete ulaşan haber"⁵⁰ diye tarif ederken, İbn Hacer (852/1448) "ikiden çok râvî ile tahdit edilmiş tarikleri bulunan haber"⁵¹ şeklinde tarif etmiştir. "Zührî (124/742) ve Katâde (118/736) gibi hadisleri muteber olan imamlardan iki veya üç kişinin rivâyetleriyle infirâd ettikleri hadise, ^cazîz⁵²; "tek bir şahsın rivâyetinde teferrûd ettiği habere, de ğarîb⁵³ adı verilmiştir. Ğarîb haberlere "ferd" de denilmiştir⁵⁴. Âhâd haberlerin en güçlüsü meşhûrdur⁵⁵.

Âhâd haberler, kabûl ve red bakımından sahîh, hasen ve zayıf kısımlarına ayrılır⁵⁶.

Âhâd haberlerin ilim ifade edib etmemesi konusunda âlim-

(x) Haber-i vâhid konusunu, Doç. Dr. A.O. Koçkuzu "İslam Dininde Haber-i Vâhidin İtikâdî ve Teşriî Yönlerden Yeri ve Değeri" adlı çalışmasında müstakillen tetkik etmiştir.

(45) Şafi^{cî}, Risâle, s. 369.

(46) Şafi^{cî}, a.g.e., s. 369-370.

(47) Amidî, İhkâm, II, 31.

(48) İbn Hazm, İhkâm, I, 97.

(49) Hatîb el-Bağdâdî, Kifâye, s. 16, 17; İbnu'l-Esîr, Câmi' u'l-Usûl, I, 124; İbn Hacer, a.g.e., s.28.

(50) İbn Hacer, a.g.e., s.25, dn.22.

(51) İbn Hacer, a.g.e., s. 25.

(52) İbnu's-Salah, Ulûmü'l-hadis, s. 270.

(53) İbnu's-Salâh, a.g.e., s. 270; İbn Hacer, a.g.e., s.26.

(54) Tehânevî, Kessâf, II, 1088.

(55) Serahsî, Usûl, I, 292.

(56) Ahmed Naim, Tecrid Tercemesi, I, 110.

ler arasında ciddî ihtilaflar görülmüştür. Zannifade ettiğini söyleyenler olduğu gibi, kesin (yakînî) ilim ifade ettiğini ileri sürenler de olmuştur. Âhâd haberleri, karine ile desteklenip desteklenmemesine göre ele alıp değerlendirmeye tabi tutan alimlere de rastlamaktayız. Hanefî, Şafiî ve Mâlikî'lerin cumhuru ile Mutezile ve Hâricî'ler âhâd haberin zannifade ettiğini söylerlerken⁵⁷, Davûd ez-Zâhirî (270/884), Hüseyin el-Kerâbîsî (248/862), İbn Hazm (456/1064) ve Ahmed Muhammed Şâkir (1958) gibi bazı alimler ilim ifade ettiğini söylemişlerdir⁵⁸.

İbnu's-Salâh, karâne ile desteklenmiş⁵⁹ âhâd haberlerin sıhhatinde kesinlik olduğunu ve nazrî-yakînî ilim ifade ettiğini söylerken⁶⁰, Nevevî (676/1277) buna itiraz etmiş ve karine ile desteklenmeleri, haberi, âhâdlıktan çıkarmıyacağını söyleyerek zan ifade edebileceğini ileri sürmüştür⁶¹.

İlim ifade edip etmemesi konusundaki bu ihtilafa rağmen Cumhûr, âhâd haberle amel etmenin vacib olduğuna kâil olmuştur⁶². Ebû Hanîfe (150/767), Şafiî ve Ahmed b. Hanbel (241/855) sahih hadislerin rivâyet şartlarını haiz olan haber-i vâhid'i değil olarak kullanmışlardır. Yalnız Ebû Hanîfe, râvi'nin rivâyet ettiğine aykırı amelde bulunmamasını, Malik ise, haber-i vâhid'in Medinelilerin ameline ters düşmemesini şart koşmuşlardır⁶³.

2. Mütevatir:

Bir diğer haber çeşidi de mütevatirlerdir. Çalışmamızın esasını teşkil eden bu haber türünün tarifi, şartları, kısımları ve miktarı gibi özellikleri bir bölüm halinde taktik edilmeye çalışılacaktır.

(57) İbn Hazm, İhkâm, I, 107.

(58) İbn Hazm, a.g.e., I, 97, 98; A.M. Şâkir, Bâ'is, s. 36.

(59) İbn Hacer haber-i vâhid'leri destekleyen karinele-ri şöyle anlatır; "1. Haber-i vâhid'in sahîhan'da zikredilmiş olması, 2. Ayrı ayrı tariklere sahib olarak meşhûr mertebesine ulaşmış olması, 3. Hifz ve itkân yönünden tanınmış imamlar tarafından rivâyet edilmiş olması." bk. N.F. Şerhi, s. 29-31.

(60) İbnu's-Salâh, a.g.e., s.28, 29;

(61) Nevevî, Takrib, s. 6; aynlf., Şerhu Müslim, I, 20.

(62) Şevkânî, a.g.e., s. 49; Haber-i vâhidle amel edildiğinin misalleri için bk. Şafiî, Risâle, s.401 vdd.; Hatib el-Bağdâdî, Kifâye, s.26-31; İbn Hazm, İhkâm, I, 109 vdd.

(63) Ebû Zehra, Metodoloji, trc. A. Şener, s.115.

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

MÜTEVATİR HABERLER

MUTEVATİR HABERLER

Hadiscilerden daha çok kelamcılarla usulcülerin kullanmış oldukları¹ mütevatir teriminin ilk defa ne zaman kullanıldığı hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Yalnız, ilk usûl kitaplarından sayılan "er-Risâle" de Imam Şafi^cî, "haber-i hâssa" diye isim verdiği haber-i vâhid'den bahsetmiş olduğu halde², mütevatir haber hakkında bilgi vermemiştir. Hadis usûlü sahasında ilk kitab kabul edilen "el-Muhaddisü'l-fâsıl" da da bu mesele ele alınmamıştır. İbnu's-Salâh, bu konuyu ilk defa ele alanlardan sayılan Hatîb el-Bağdâdî (463/1071)'nin ifadelerinden³ O'nun usûlcülerle fukahâyâ tâbi olduğu neticesini çıkarmıştır⁴.

Bu terimi Hâkim en-Neysâbûrî (405/1014), İbn Hazm ve İbn ^cAbdiberr (463/1071)'inde kullandığı söylenmişse de, ^cİrâkî (806/1403), bu şahısların mütevatiri istilâh anlamıyla kullanmadıklarını, sadece sözlerinde "Rasûlüllah (s.a)'dan şu hadis tevatür etmiştir" veya "falan hadis Hz. Peygamber'den mütevatir olarak gelmiştir" şeklinde ifadelerin bulunduğunu söylemiştir⁵. Ama gerek İbn Hazm, gerekse İbn ^cAbdiberr mütevatir haberin tarifini yapmışlardır⁶.

-
- (1) İbnu's-Salâh, ^cUlûmü'l-hadîs, s. 267; Suyûtî, Tedrîb, II, 176; ^cAmîrî, Elfiyye, s.46, dn. 1.
 - (2) Şâfiî, Risâle, s. 369-370, 401.
 - (3) Hatîb el-Bağdâdî, Kifâye, s. 16.
 - (4) İbnu's-Salâh, a.g.e., s.267; Suyûtî, Tedrîb, II, 176.
 - (5) Sehâvî, Mugîs, III, 36; Suyûtî, a.g.e., II, 176.
 - (6) İbn Hazm, Ihkâm, I, 93; İbn ^cAbdiberr, Câmi, s.282.

Ahmed Emin (1355/1936), hadislerin mütevatir ve âhâd şeklinde taksim edilmesinin mevzu hadislere karşı hadis alimlerinin yapmış olduğu çalışmaların neticesinde ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Hadiste uydurma hareketinin büyük bir ihtimalle sahabe devrinin sonu ile büyük tâbiûn devrinin başlarında başladığı⁸ kabul edilirse, bu terimin ilk kullanıldığı tarihin o devirlere kadar ulaştığını anlarız. Nitekim o devirlere ait bazı ıstılahlara işaret eden 'İtr, II. asrın başıyla III. asrın başı arasındaki dönemi hadis ilminin tekamül devri olarak görmekte ve bu devrede hadis nevelerinin tekamül edip özel ıstılahlarla ifade olunduğunu söylemektedir⁹.

I. TARİFİ:

A. Lugat Bakımından Mütevatir:

(وتبر) harflerinden meydana gelen kelime, lugatte, yalnız ferd, çift olmayan, tek, manasına geldiği gibi, kin ve intikam veya katil sebebiyle meydana gelen zulüm, dağa ulaşan yol, ve burun deliklerinin arasındaki perde anlamlarına da gelmektedir¹⁰. Aynı kökten müştak (التواتر) ise, peşpeşine fakat aralıkla gelmek anlamındadır. Develer aralıklı olarak peşpeşe geldiklerinde (تواترت الابل) denilmektedir¹¹. Tevâtür'ün Tetâbu^c'dan farklı olan tarafı bu gelişin birbirine bitişik olmayıp fasılalı oluşudur¹². Birgün imsak birgün veya iki gün iftar şeklinde tutulan oruca da (مواترة الصوم) denilmektedir¹³. (وارسلنا رسالنا تری ; Sonra peyderpey peygamberlerimizi gönderdik)¹⁴, âyet-i kerimesindeki (تتری) kelimesinde de bu "fasıla ile gelme keyfiyeti" söz konusudur¹⁵. Mektubların

(7) A. Emin, Fecru'l-islâm, trc. A. Serdaroglu, s. 319.

(8) M.Y. Kandemir, Mevzu Hadisler, s. 30.

(9) 'İtr, Menhec, s. 57-59.

(10) Ezherî, Tehzîb, XIV, 311; Cemherî, Sihân, II, 842; Ibn Manzûr, Lisân, V, 275; İbnu'l-Esîr, Nihâye, V, 147-148; Zebîdî, Tâc, III, 596; Âsım, Kamûs tercemesi, II, 732.

(11) Ibn Manzûr, a.g.e., V, 275.

(12) Ibn Manzûr, a.g.e., V, 275.

(13) Ezherî, a.g.e., XIV, 311-312; İbnu'l-Esîr, a.g.e., V, 148.

(14) el-Mü'minûn (23), 44.

(15) Ezherî, a.g.e., XIV, 311-312.

arkasını kesmeden aralıklı olarak göndermeye de (مواترة الكتب) denildiği gibi¹⁶, üzerindikileri incitmek için çökerken önce bir dizini sonra da öbür dizini koyan deveye de (ناقصة مواترة) denilmektedir¹⁷. Mütevatir kelimesi, ayrıca Arûz'da iki sakin harf arasında bir harekeli harfi ihtiva eden kelimeye ad olduğu gibi¹⁸, haberin bizim üzerinde durduğumuz nev'ine de ad olmuştur¹⁹.

B. İstilah Bakımından Mütevatir:

Âlimler mütevatir haberin çeşitli tariflerini yapmışlardır. İbn Hazm ve İbn ^cAbdiberr mütevatir haberi, "Rasûlüllah (s.a.)'a varıncaya kadar bir toluluğun (kâffe) diğer bir topluluktan nakli" olarak görürlerken²⁰, Hatîb el-Bağdâdî, "adet bakımından yalan üzerine birleşmeleri aklen muhal bir topluluğun vermiş olduğu haber" şeklinde tarif etmiştir²¹.

Pezaevî (482/1097), râvilerin sayılamayacak kadar çok olmaları ve mekanlarının farklı olmalarının yanısıra adalet sahibi olmalarını da yalan üzerine birleşmelerini aklen muhal kılmaya sebep olarak zikrederken²², Serahsî (490/1097) mütevatirin tarifinde, sayıların çokluğu ve buldukları yerlerin farklılığı sebebiyle, yalan üzerine birleşmeleri düşünülemez ravilerle, bu raviler zincirinin başının, ortasının ve sonunun aynı kalabalıkta olmasına dikkat çekmektedir²³. Buna benzer bir tarifi Cürcânî (816/1413)'de de görmekteyiz²⁴.

İbnu's-Salâh ve O'na tabi olan Nevevî, mütevatir haberi, "Doğrulukları kesin olarak bilinen kimselerin nakletmiş oldukları haber" olarak değerlendirmektedir²⁵.

Tevatür ile mütevatir haber arasındaki farka işaret eden Âmidî(631/1234) mütevatir haber için yapılmış tarifleri ve bu tariflere yapılan tenkidleri verdikten sonra kendisi şu

(16) Ezherî, Fehzîb, XIV, 312.

(17) Ezherî, a.g.e., XIV, 312.

(18) Asım, Kamus Tercemesi, II, 735.

(19) İbn Manzûr, Lisân, V, 275.

(20) İbn Hazm, İhkâm, I, 93; İbn ^cAbdiberr, Câmi, s. 282.

(21) Hatîb el-Bağdâdî, Kifâye, s. 16.

(22) Abdülazîz el-Buhârî, Keşf, II, 361.

(23) Serahsî, Usûl, I, 282, 283.

(24) Et-Şân Cürcânî, Tarîfât, s. 133.

(25) İbnu's-Salâh, Ulumu'l-hadîs, s. 267; Suyûtî, Ted-rîb, II, 176.

tarifi yapar: "Bizzat kendilerinden ilim hasıl olan bir cemaatin verdiği haberdir"²⁶. Mütevatirin üç ayrı tarifini veren Şevkânî'de bu tariflerinde sözleri ilim ifade eden topluluğa, çoklukları sebebiyle yalan üzerine birleşmeleri aklen muhal bir cemaate ve verilen haberin his ve müşahedeye dayanmasına dikkat çekmektedir²⁷. Verilen haberin his ve müşahedeye dayalı olmasını ve haber veren topluluğun bizzat kendilerinin ilim ifade etmesini tarifinin iki ana unsuru olarak zikreden Tâhiru'l-Cezâirî (1338/1920), mütevatirin tarifindeki "Bizzat kendilerinin ilim ifade ettiği cemaat" ibaresinden "Bizzat kendileri" ifadesinin düşürülemeyeceği kanaatinde. Çünkü bu ifade kaldırıldığında tarifin içerisine karine ile desteklenmesi sebebiyle ilim ifade eden haber-i vâhid de girebilecektir²⁸. Ahmed ez-Zerkâ bu terimi farklı biçimde değerlendirerek, tevatürün tedvin devrine kadar olabileceğini, tedvinden sonra herhangi bir hadisin tevatürüne hükmedilemeyeceğini söyler²⁹.

Bu tariflerden sonra mütevatir haber tarifi için şöyle bir neticeye varabiliriz;

a. Haberi bizzat kendi kendine ilim ifade eden ve adeten yalan üzerine birleşmeleri aklen muhal bir topluluk nakledecektir.

b. Haberi nakleden râvi zincirinin ilk, orta ve son halkalarında çokluk yönünden eşitlik olacaktır.

c. Verilen haber, his ve müşahedeye dayanacaktır.

d. Rasûlüllah (s.a.)'a kadar varan bu rivâyet zincirinde ittisal söz konusu olacaktır.

II. ŞARTLARI:

Yapılan tariflerden de anlaşılacağı üzere bir haberin mütevatir olabilmesi için bazı şartlar ileri sürülmüştür. Bunların bazılarında alimler ittifak halinde iken, bazılarında yalnız kalmışlar, hatta itiraza dahi uğramışlardır. Üzerinde ittifak edilen şartların bir kısmı haber verenlerle ilgili, bir kısmı da haberi dinleyenlerle ilgilidir.

(26) Amidî, Ihkâm, II, 14, 15.

(27) Şevkânî, İrşâdu'l-Fuhûl, s. 46.

(28) Cezâirî, Tevcih, s.33.

(29) Zerkâ, Pi'l-hadîsi'n-nebevî, s. 68.

A. Haber Verenlerde Bulunması Gereken Şartlar:

1. Üzerinde ittifak edilen şartlar:

a. Yeterli sayı

Haber verenlerin yalan üzerine birleşmelerini aklen muhal kılacak bir sayıya ulaşmaları gerekmektedir. bu konuda açık bir delile istinad etmeksizin tamamen keyfî diyebileceğimiz bazı sayılar ileri sürülmüştür. Haber verenlerin en az iki veya üç kişi olmasını söyleyenleyenlerin³⁰ yanısıra, bazı alimler en az dört kişinin olmasını şart koşmuş ve zinanın sabit olabilmesi için aranan şahit sayısını ifade eden ayeti delil kabul etmişlerdir³¹; "Buna dört şahit getirselerdî ya!"³². Kâdı Ebu't-Tayyib (?), Taberî (310/922) ve Bakıllânî (403/1012) gibi bazı alimler, sayının dört'den fazla olması görüşündedirler. bu alimlere göre, eğer dört kişinin vermiş olduğu haber ilim ifade etmiş olsaydı, hâkim şahitlik esnasında adaletlerini sorma ihtiyacını duymazdı³³. Bazı Şafi^cî alimler, sayının beş olmasını ileri sürmüşler, bu görüşlerini desteklemek için de kimisi mula^cane ayetini³⁴, kimisi de ulü'l-azm peygamber sayısını delil olarak kullanmışlardır³⁵. Bazı alimler Ashâb-ı Kehf'in adedine istinaden yedi olması gerektiğini söylerlerken³⁶, İştahrî (328/858) gibileri de, sayının on olmasını söylemişlerdir. Çünkü ondan aşağısı cemî değildir, cemî olabilmesi için on ve on'dan yukarı olmalıdır. Bu görüşe sahib olanlar ayrıca şu ayet-i kerîme ile de ihticâc etmişlerdir³⁷; "... Fakat (onu) bulamazsa hacc günlerinden (ihramlı olarak) üç, döndüğünüz vakit yedi gün olmak üzere oruc tutmak (vacip olur ki) bunlar tam on (gün eder)"³⁸. Suyûtî (911/1505)'de Takrîb şerhinde on rakamının

(30) Ibn Hazm, Inkâm, I, 94; Cezâirî, Tevcih, s. 39.

(31) Cezâirî, a.g.e., s. 39; Subhi es-Salih, Hadis İlimleri, s. 121.

(32) en-Nûr (24), 13.

(33) Şevkânî, Irsâdu'l-fuhûl, s. 47; Bâkılânî, Temhîd, s. 163.

(34) en-Nûr (24), 5.

(35) Ibn Hazm, a.g.e., I, 94; Amidî, Inkâm, II, 25; Şevkânî, a.g.e., s. 47; Subhi es-Salih, a.g.e., s. 121.

(36) Şevkânî, a.g.e., s. 47.

(37) Şevkânî, a.g.e., s.47; Subhi es-Salih, a.g.e., s.121.

(38) el-Bakara (2), 196.

tercih edildiğini söylediği gibi³⁹, mütevatir hadisleri derlediği "el-Ezhâru'l-mütenâsira" adlı eserine de en az on ravisi bulunan hadisleri almıştır⁴⁰.

Kimisi Mûsa (a.s.)'nın nakîbleri adedince⁴¹ oniki kişi olmasını şart koşmuş⁴², kimisi de "içinizden sabır ve sebat edecek yirmi kişi bulunursa, onlar ikiyüz kişiye galib gelirler"⁴³, âyetine istinaden yirmi kişi olmalarını ileri sürmüştür⁴⁴. Bu görüşün Ebû Huzeyl (240/854) gibi bazı mutezile imamlarına ait olduğu söylenir⁴⁵.

Bazıları ise, haber verenlerin sayısının kırk olması lazım geldiğini söylemişlerdir. Bu görüşe sahib olanlardan bir kısmı, cuma namazında itibâr edilen sayıya⁴⁶, bazısı da Hz. Ömer'in müslüman olmasıyla nazil olmuş ayete⁴⁷ istinad etmişlerdir⁴⁸. Kasâme'ye kıyasen 50 sayısını şart koşanların⁴⁹ yanısıra, "Mûsa, tayin ettiğimiz zaman kavminden yetmiş adam ayırdı"⁵⁰ ayetinden dolayı haber verenlerin sayısının yetmiş olması lazım geldiğini söyleyenler de olmuştur⁵¹.

Kimi sayının 313 erkek iki kadına ulaşmasına şart koşmuştur. Çünkü bu sayı, ehl-i Bedr'in⁵² veya Tâlût'un ashabının sayısındır⁵³. Kimi de, Ridvan Bey^cati'ne katılanların sayısına istinaden bindörtüyük, binbeşyüz ve binyediyüz kişinin olmasını söylemiştir⁵⁴.

Dırar b^c Amr'dan rivayet edilen bir görüşe göre de icmâ' da olduğu gibi, haberi bütün ümmetin nakletmesi şart koşulmuştur⁵⁵. Sayılamayacak bir topluluğu şart koşanlar da olmuştur⁵⁶.

(39) Suyûtî, Tedrîb, II, 177.

(40) Suyûtî, Ezhâr, s.39; Kettânî, Nazm, s.11, 12.

(41) el-Mâide (5), 11.

(42) İbn Hazm, İhkâm, I, 94; Âmidî, İhkâm, II, 25; Şevkânî, s.47.

(43) el-Enfâl (8), 65.

(44) İbn Hazm, a.g.e., I, 94; Âmidî, a.g.e., II, 25.

(45) Şevkânî, a.g.e., s.47.

(46) Âmidî, a.g.e., II, 25; Şevkânî, a.g.e., s.47.

(47) el-Enfâl (8), 64.

(48) İbn Hazm, a.g.e., I, 94.

(49) İbn Hazm, a.g.e., I, 94; Kettânî, a.g.e., s.10.

(50) el-A'raf (7), 155.

(51) İbn Hazm, a.g.e., I, 94; Âmidî, a.g.e., II, 25.

(52) Şevkânî, a.g.e., s.48.

(53) Kettânî, a.g.e., s.10.

(54) Şevkânî, a.g.e., s.48.

(55) İbn Hazm, a.g.e., I, 94; Şevkânî, a.g.e., s.48.

(56) İbn Hazm, a.g.e., I, 94.

Bütün bu istidlaller isterlerse Kur'an-ı Kerim'den istinbat edilmiş olsun- açık ve net değildir, zira bütün bu âyet-i kerîmeler orada bahsedilen husûsî bir hadise ile ilgili olup⁵⁷, hiçbirinin mütevatir haberle ilgisi yoktur. İbn Hacer (852/ 1448) de , adet tesbit etmenin faydasız olduğunu söylemiştir⁵⁸.

Gazzâlî (505/1111) ve İbnu'l-Esîr (606/1209), haber verenlerin sayılarını, nâkıs, kâmil ve zâid kısımlarına ayırmışlardır. Bunlara göre, nâkıs sayı ilim ifade etmediği halde, kâmil sayıdan ilim hasıl olmaktadır. Zâid sayının bir kısmı ilim ifade etmekte olup, diğer kısmı ise fazlalak olarak kalmaktadır. Kâmil sayı ilim ifade eden en az sayıdır ve adedi bizce bilinmeyip, sadece Allah tarafından bilinmektedir. Ancak, zarûrî ilmin meydana gelmesiyle tesbit edilebilir. Mesela Mekke, Bağdat gibi şehirlerin varlığına dair bilgiler bizde mevcuttur ama bunun kaç kişiyle sağlandığını kestirmemiz oldukça güçtür. Murakebe altına almak sûretiyle kendimizi kâmil sayıyı tesbit etmeye zorlasak bile bunu başaramayız. Buna rağmen susuzluk ve açlığın giderildiğini nasıl anlarsak mütevatir haberden de ilim hasıl olduğunu öylece anlarız⁵⁹.

Mütevatir haberin ilim ifade etmesinin, haber, haberi veren ve dinleyene göre değişebileceği, binaenaleyh, bir haberde belli bir sayı ile ilim hasıl olurken, diğer bir haberde bu sayının ilim ifade etmeyeceği, aynı şekilde dinleyicinin bir kısmına ilim ifade ederken, diğer bir kısmına ilim ifade etmeyeceği bazı mütekâllimlerce ileri sürülmüşse de⁶⁰, bu farklılığın karîne ile desteklenmiş haberler için söz konusu olabileceği ifade edilerek, karînesiz, bizzat kendi kendine ilim ifade eden bir haberin, herkes için ilim ifade edeceği söylenmiştir⁶¹.

Râvileri sika (güvenilir) olmak şartıyla, az bir sayının da ilim ifade edebileceği, dolayısıyla tevatürün sabit olacağı da ileri sürülmüş⁶², hatta râvi'de bulunacak âli sıfat-

(57) Suphi es-Salih, Hadis İlimleri, s. 122.

(58) İbn Hacer, N.F. Şerhi, s. 22.

(59) Gazzâlî, Mustasfâ, I, 134, 135; İbnu'l-Esîr, Cami'u'l-Usûl, I, 123, 124.

(60) Cezâirî, Tevcih, s. 40.

(61) Gazzâlî, a.g.e., I, 134; İbnu'l-Esîr, a.g.e., I, 124; Cezâirî, a.g.e., s. 39.

(62) Gamârî, İthâf, s. 60.

ların mücerred adetlerin yerini tutabileceği ifade edilmiştir⁶³.

Bütün bu anlatılanlardan da anlaşılacağı gibi, Cumhûr, tevatürün sabit olabilmesi için belli bir sayı üzerinde ısrar etmemiş ve üstelik bu kayıtları delilsiz, keyfî belirlemeler olarak niteleyerek su kaideyi ortaya koymuştur; "mütevâtir haber, zarûrî ilim ^{ifade} edecektir"⁶⁴. Buna göre, gelen haber, dinleyici de doğru olduğu kanaatini uyandırıyor ve ilim hasıl ediyorsa mütevâtirdir.

b. Verilen haberi bilmek

Haber veranlerin, vermiş oldukları haberde zan değil de bilgi sahibi olmaları da şart koşulmuştur. Çünkü vermiş oldukları haberde bilgi yerine zanna dayanırlarsa bu kesinlik ifade etmez⁶⁵. Mesela, bir belde halkı, güvercin zannıyla bir kuşu, Zeyd zannıyla da bir şahsı haber verseler bu haberleri zanna dayandığından ilim ifade etmez.⁶⁵

Bu şartı ileri süren alimlerden birisi Kâdî Ebû Bekr el-Bâkîllânî (403/1012)'dir⁶⁶. Bu şartı gereksiz gören alimde olmuştur. Bunların görüşüne göre, eğer bu şartla, haberi, haber verenlerin tamamının bilmesi kastediliyorsa bu batıldır, zira haber verenlerden bazılarının mukallid olmaları veya zan üzere bulunmaları mümkündür. Bir kısmının bilmesi yeterli bulunursa bu kabul edilir ama bu da haberin his ve müşahedeye dayanması şartı içinde mündemictir⁶⁷.

Böylece verilen haberin his ve müşahedeye ^adaylı olması da mütevâtir haberde bulunması gerekli şartlardan birisi olarak söz konusu edilmiştir. Buna göre, haber, "bir ikinin yarısıdır" gibi tamamen aklî kazıyyelerle, "Âlem hâdistir" gibi istidlâlî kazıyyelere dayanmamalıdır. Eger haber, his ve müşahedeye istinad etmezse hata ihtimali söz konusudur⁶⁸. Ebû Mansûr (418/1027) "nazar ve istidlâl tarîkıyla bilinen, itikâd

(63) Senâvî, Muğîs, III, 35, 36.

(64) Âmidî, İhkâm, II, 26; Şevkânî, İrsâdu'l-fuhûl, s. 47.

(65) Gazzâlî, Mustasfâ, I, 134; Âmidî, a.g.e., II, 25;

(66) Bâkîllânî, Temhîd, s. 163; Şevkânî, a.g.e., s. 47.

(67) Şevkânî, a.g.e., s. 47; Tehânevî, Kessâf, II, 1472.

(68) Gazzâlî, a.g.e., I, 134; Ibn Hacer, N.F. Şerhi, s. 23.

edilen veya şüphe edilen herhangi bir şeyin haberi tevatür etmiş bile olsa zarûrî ilim ifade etmez" der⁶⁹.

Göz yanılması gibi herhangi bir his hatasının bulunmaması ile haber verenin şakacı veya mükreh olmaması da, bu şartın mütemmimi olarak zikredilmiştir⁷⁰.

ç. Nesiller arası eşitlik

Haberin rivâyet zincirindeki ilk ve son halkalara tarafeyn, ortadaki halkaya da vasat denilmektedir. İşte tarafeyn ve vasatın mütevatir haber için öngörülen çoklukta müsavi olmaları şart koşulmuştur⁷¹. Tabakalarda aranılan eşitlikten maksat çoğunlukta olup, sayı itibâriyle değildir⁷². Aranılan çoğunluk sağlandıktan sonra ufak tefek farklılıklar önemli değildir. Mesela birinci tabakada haber verenlerin sayısı bin, ikinci tabakada dokuzyüz, üçüncü tabakada bindokuzyüz olması haberin mütevatir olmasına zarar vermez, çünkü arzu edilen çoğunluk sağlanmıştır⁷³.

Eğer tabakalarda aranılan bu şartlar bulunmaz ise, haber ilim ifade etmez. Çünkü her neslin haberi müstakildir ve ileri sürülen bu şartları hâvi olmak durumundadır⁷⁴. Her asırda ayrı ayrı bu şartlar tahakkuk etmediğinden dolayı, yahûdîlerin peygamberleri Mûsâ (a.s.)'dan, şeriatini nesheden her şeyi yalanladığına dair nakilleri, Bekriyye'nin, Şia'nın ve Abbâsîlerin, Ebû Bekr, Ali ve Abbas'ın imametine dair nakilleri bizim için ilim ifade etmemektedir. Çünkü, bu haberler bazı tabakalarda tevatür için gerekli çoğunluğu sağlayamayıp, âhâd'lıktan kurtulamamışlardır⁷⁵.

(69) Şevkânî, Irsâdu'l-fuhûl, s. 47.

(70) Şevkânî, a.g.e., s. 47.

(71) Gazzâlî, Mustasfâ, I, 134; Ibn Hacer, N.F. Şerhi, s. 23; Âmidî, Ihkâm, II, 24, 25.

(72) Cezâirî, Tevcih, s. 34.

(73) Ibn Hacer, a.g.e., s. 23; Cezâirî, a.g.e., s. 34.

(74) Gazzâlî, a.g.e., I, 134; Ibnu'l-Esîr, Câmi'u'l-U-sûl, I, 121, 122.

(75) Gazzâlî, a.g.e., I, 134; Ibnu'l-Esîr, a.g.e., I, 121, 122; Cezâirî, a.g.e., s. 34, 35.

2. Üzerinde ihtilaf edilen şartlar:

İttifakla zikredilen bu şartların yanısıra, pek taraf-tar bulamamış, hatta tenkide bile uğramış bazı şartlar da ileri sürülmüştür. Bu şartlardan bazıları şunlardır.

a. Akıl, Bülûğ, İslâm ve Adalet

Bilhassa hadis alimleri, haber verenlerde akıl ve bülûğ şartlarının⁷⁶ yanısıra İslâm ve adalet şartlarını da ileri sürmüşlerdir⁷⁷, mütevatir habere yaptığı tarifte gördüğümüz gibi, Pezdevî de bu şartları ileri sürmüştür⁷⁸. Bu şart sahipleri; İslâm ve adaletin doğru ve gerçeğin, küfür ve fıskın da yalan ve haddi aşmanın kaynağı olmasını kendilerine göstermişlerdir. Ayrıca onlara göre, eğer kafirlerin haberlerinin tevatür etmesi ile ilim hasıl olacak ise, hristiyanların Hz. İsâ hakkında vermiş oldukları haberlerin de ilim ifade etmesi gerekirdi.⁷⁹

Sayı itibâriyle belli bir çoğunluğa ulaşmış olanların kafir bile olsalar, vermiş oldukları haberlerin ilim ifade edeceği, bunun da adı geçen çoğunluğun yalan üzerine birleşmelerinin mümkün olamayacağından kaynaklandığı ifade edilerek, haber verenlerde böyle bir şartın aranmasına gerek olmadığı söylenmiştir⁸⁰. Buna göre, hristiyanların Hz. İsâ ile ilgili haberleri, nesiller arası eşitlik ve sağlam his ve müşahedeye dayanmak şartlarından mahrûm olduğu için tevatür derecesine ulaşamamıştır⁸¹.

Konuyu geniş bir şekilde ele alan Cezâirî, neticede şu kanaate varmıştır; "Adalet ve İslâm şartları, âhâd haberler için geçerlidir. Mütevatir haberlerde bu şartlar aranmaz"⁸².

b. Farklı beldelerden olmak

Bazıları da haber verenlerin sadece bir beldeye mensûb olmamalarını ve adetlerinin sayılamayacak kadar çok olmalarını

(76) Kâsimî, Kavâ'id, s. 147.

(77) Âmidî, İhkâm, II, 27; Cezâirî, Tevcih, s. 51.

(78) Abdülazîz el-Buhârî, Keşf, II, 361.

(79) Âmidî, a.g.e., II, 27.

(80) Âmidî, a.g.e., II, 27.

(81) Âmidî, a.g.e., II, 27.

(82) Cezâirî, a.g.e., s. 52-54.

şart koşmuşlardır⁸³:

Âlemde her şeyin sayısı belli ve zorluğuna katlanan kişinin herşeyi sayabilmesi mümkün iken böyle bir şartı ileri sürmenin yersiz olduğu ifade edilerek⁸⁴, tek bir belde ahali- si ile herhangi bir câmi cemaatinin vereceği haberlerin de ilim ifade edeceği ileri sürülmüştür⁸⁵.

c. Neseb, din ve vatan farkı

Haber verenlerin farklı sülâle, din^{ve} vatandan olmalarını şart koşanlar da olmuştur⁸⁶. Pezdevî ve Serahsî'nin de bu şart- ları ileri sürdüklerini, mütevatir habere yapmış oldukları ta- rifden anlıyoruz⁸⁷.

Haber verenlerin aynı yerden, aynı sülâleden olmaları bunların yalan üzerine birleşmelerinin ihtimal dahilinde oldu- ğunu gösterebilir ama sayı itibâriyle belli bir çokluğa ulaş- maları böyle bir ihtimali ortadan kaldıracığından bu şartın da gereksiz olduğu ileri sürülmüştür⁸⁸.

Haber verenlerin farklı dinden olma şartını yahûdile- rin benimsediğini belirten Fahreddin er-Râzî (606/1210) şöy- le der: "haber ilim ifade edeb etmemesinde din farkından zi- yade kizb töhmeti etkilidir. Yalan isnadının bulunduğu bir ha- berden ilim hasıl olması mümkün değildir, ama bu töhmet orta- dan kalktığında haber verenlerin dinleri aynı bile olsa haber- den ilim hasıl olur"⁸⁹.

d. Mü'minlere dost olmak

Kimisi de haber verenlerin mü'minlerin dostu olmalarını şart koşturmuş. Fâsıkların, Mürcie ve Kaderiyye mensublarının ve hatta meliklerinin ölümünü söyleyen kafirlerin bile verdik- leri haberlerden ilim hasıl olacağı belirtilerek bu şartın da yersiz olduğu söylenmiştir⁹⁰.

(83) Abdülazîz el-Buhârî, Kesf, II, 361; Gazzâlî, Mus- tasfâ, I, 139; Amidî, Ihkâm, II, 27.

(84) İbn Nazzâm, Ihkâm, I, 96.

(85) Gazzâlî, a.g.e., I, 139; Amidî, a.g.e., II, 27.

(86) Bâkîllânî, Temhîd, s. 164; Gazzâlî, a.g.e., I, 139.

(87) Serahsî, Usûl, I, 282; A. el-Buhârî, a.g.e., II, 361.

(88) Gazzâlî, a.g.e., I, 139; Cezâirî, Tevcih, s. 51.

(89) Cezâirî, a.g.e., s. 51.

(90) Gazzâlî, a.g.e., I, 140; İbnu'l-Esîr, Câmi'u'l-Ü- sûl, I, 124.

e. Baskı altında olmamak

Kılıç zoru ile, baskı altında haber verilmemesini şart koşan da olmuştur. Baskı altında verilen haberin ancak his ve müşahedeye dayalı olmaması halinde ilim ifade etmeyeceği ifade edilerek böyle bir şarta da gerek duyulmadığı ileri sürülmüştür⁹¹.

f. Aralarında masûm imam bulunmak

Râfizî'ler, Şi^ca ve İbn Râvendî (293/905) mütevatir haberi nakledenlerin içerisinde masûm imam'ın da bulunmasını şart koşmuşlardır⁹². Şi^ca'dan bazı âhâmlar bu görüşün kendilerine nisbet edilmesini kabul etmezler iken, bazıları da bu görüşün İbn Râvendî'ye ait olduğunu söylemişlerdir⁹³. Bu görüş sahipleri içlerinde masûm imam'ın bulunması sebebiyle haber verenlerin yalan üzerine birleşmeyecekleri, dolayısıyla masum imam kanalıyla Hz. Peygamber'den gelen haberlerin de ilim ifade edeceğini söylerler⁹⁴.

Daha önce de belirtildiği gibi, değil içlerinde masûm imam'ın bulunduğu topluluk, herhangi bir beldede mevcut kafir bir ahâlinin vermiş olduğu haber bile ilim ifade etmektedir. Ayrıca haber verenlerin arasında masûm imam'ın bulunması şart koşulmuş olsaydı, Hz. Ali'ye mütevatir olarak nisbet edilen nassların ilim ifade etmemesi gerekirdi. Aynı şekilde bu şart söz konusu olsaydı, haberin mütevatir olmasına ihtiyaç duyulmaksızın sadece masûm imam'ın sözü ile ilim hasıl olurdu⁹⁵. Bunun yanısıra, masûm imâm, sadece kendisini gören ve duyanlar için delildir. Çünkü 0'nu görmeyen ve duymayanlara haberini nakleden elçi ve davetçiler masûm değildirler⁹⁶.

(91) Gazzâlî, Mustasfâ, I, 140; Âmidî, Inkâm, II, 28.

(92) Gazzâlî, a.g.e., I, 140; Âmidî, a.g.e., II, 28; Cezâirî, Tevcih, s.50.

(93) Cezâirî, a.g.e., s. 50.

(94) Gazzâlî, a.g.e., I, 140; Âmidî, a.g.e., II, 28.

(95) Gazzâlî, a.g.e., I, 140; Âmidî, a.g.e., II, 28.

(96) Gazzâlî, a.g.e., I, 140.

g. İçlerinde zillet ve meskenet sahibi kişilerin bulunması

Haber verenlerin içerisinde zelîl ve miskin kişilerin bulunmasını şart koşanlara göre, eğer haber verenlerin içerisinde böyleleri bulunmaz ise, bazı gaye ve hedefler için yalanan üzerine birleşme ihtimali daha da çoğalır, ama zelîl ve miskin kişiler yalandan dolayı yapılacak muameleden korkacakları için böyle bir endişe söz konusu olmayacaktır⁹⁷.

Yalandan uzak olmaları hasebiyle, şerefli ve yüce şahsiyetlerin vermiş oldukları haberlerin zillet ve meskenet sahibi kimselerin vermiş oldukları haberlerden daha etkili olacağı ifade edilerek bu şarta da itiraz edilmiştir⁹⁸.

Taraftar bulamayan bir diğer şart da, haber verenler arasında cizye alınan kimseherin de olması gerektiğidir⁹⁹.

B. Haberi Dinleyenlerde Bulunması Gereken Şartlar:

Haber verenlerde bulunması gereken şartların yanısıra, Âmidî ve Şevkânî gibi bazı alimler haberi dinleyenlerin de bazı şartları haiz olmalarını gerekli görmüşlerdir. "una göre dinleyici de bulunması lazım olan şartlar şunlardır;

1. Akıl sahibi olmaları lazımdır, çünkü verilen haberin akli olmayan kişilere ilim ifade etmesi mümkün değildir¹⁰⁰.

2. Dinleyiciler, haber hakkında önceden bilgi sahibi olmamalıdırlar¹⁰¹.

3. Haberin delalet ettiği şeyi anlamalı ve buna ehil olmalıdırlar¹⁰².

4. Taklid ve benzeri şeylerden dolayı verilen habere muhalif inançtan uzak olmaları gereklidir¹⁰³.

(97) Bâkîllânî, Temhîd, s. 164; Âmidî, İhkâm, II, 28; Cezâirî, Tevcih, s. 51.

(98) Âmidî, a.g.e., II, 28; Ceâirî, a.g.e., s. 51.

(99) Âmidî, a.g.e., II, 28; Cezâirî, a.g.e., s. 51.

(100) Şevkânî, İrsâdu'l-Fuhûl, s. 48.

(101) Âmidî, a.g.e., II, s. 25.

(102) Âmidî, a.g.e., II, s. 25; Şevkânî, a.g.e., s. 48.

(103) Şevkânî, a.g.e., s. 48.

III. İFADE ETTİĞİ İLİM AÇISINDAN MÜTEVATİR:

Biraz önce izah edilmeye çalışılan şartlarımuhtevî bir mütevatir haberin ilim ifade edip etmemesi, ilim ifade ettiğinde bunun nevi konuları da alimler nezdinde ihtilaflıdır. Konunun anlaşılmasında yardımcı olacağı kanaatiyle evvelâ, ilim, yakîn ve zann tabirleri kısaca açıklanacaktır.

Seyyid Şerif Cürçânî bu tabirler hakkında şu bilgileri vermektedir; ilim; "gerçeğe uygun olan katî inanç"¹⁰⁴, yakîn; "bir şeyin öylece olduğuna, ancak öyle olup başka türlü olması mümkün olmayacağına, vakıa mutabık ve zevali imkansız olduğuna itikad ederek inanmaktır"¹⁰⁵. Zann ise, "yanılma ihtimalıyla birlikte tercih edilen inançtır"¹⁰⁶. Tabirleri geniş bir şekilde tetkik eden Koçkuzu, şu neticeye varmıştır; Tarifleri yapılan bu mefhumlar için katî ölçüler vermek mümkün değildir ve tanıtlar subjektiftir¹⁰⁷.

Mütevâtir haberin zann ifade ettiğini sadece Berâhime ile Sümeniyye fırkaları iddia etmişlerdir. Kalb itmi'nani hasıl ettiğini söyleyenlerin yanısıra ilim ve zann ifade etmesi konusunda karara varamayıp tevakkuf eden alimler de olmuştur. Mütevâtir haberin yakînî ilim ifade ettiğinde ittifak eden Cumhur, bu yakînî ilmin zarûrî veya nazârî oluşunda ihtilaf etmiştir. Şimdi bu konuyla ilgili görüşleri incelemeye çalışalım.

A. Zann İfade Eder:

Putperest, bir topluluk olarak nitelendirilen Sümeniyye ile Hind yöresinde olup risâleti inkar ettiği söylenen Berâhime¹⁰⁸, ilmi sadece his ve müşahedeye hasretmek suretiyle¹⁰⁹, zarûrî şeylerin dışındaki şeyler hakkında haberle değil de yalnızca his ve müşahede ile ilim hasıl olur¹¹⁰ sözüyle mütevâtir haberin ilim değil zann ifade ettiğini söylemişlerdir.

(104) S. Ş. Cürçânî, Tarîfât, s.103.

(105) S. Ş. Cürçânî, a.g.e., s. 175.

(106) S. Ş. Cürçânî, a.g.e., s. 96.

(107) Koçkuzu, Haber-i Vâhid, s. 46-48.

(108) A. el-Buhârî, Keşf, II, 362.

(109) Gazzâlî, Mustasfâ, I, 132.

(110) Gazzâlî, a.g.e., I, 132; A. el-Buhârî, a.g.e., II, 362; Âmidî, Ihkâm, II, 18,19; Şevkânî, İrşâdu'l-fuhûl, s. 47.

1. Delilleri:

a. Bir cemaatin ilim ifade eden bir haber vermesi caiz ise, kendileri gibi birbaşka topluluğun bu haberi nakzedici bir haber vermesi de caizdir. Mesela, birinci cemaat falanca şahsın belli bir vakitte öldüğünü, ikinci cemaatte aynı şahsın aynı anda hayatta olduğunu haber verse ve her iki haberden de ilim hasıl olsa bu kişinin aynı anda hem ölü, hem de diri olması gerekirdi bu aklen muhaldir. Bu haberlerin ikisinden değil birinden ilim hasıl olduğuna farzedilse bile, kemiyet ve keyfiyet bakımından muhbirleri müsavi olan bu iki haberden hangisi tercih edilecektir¹¹¹?

b. Büyük bir kalabalığın verdiği haberle ilim hasıl olsaydı, yahûdî ve hristiyanların Hz. Mûsâ ve İsâ'dan naklettikleri peygamberimizin risaletini yalanlayıcı bazı haberlerin de ilim ifade etmesi gerekirdi. Halbuki peygamberimizin risaletinin doğruluğuna delalet eden kesin mücizeler mevcuttur.

c. Mütevatir haber, zarûrî ilim ifade etmiş olsaydı, peygamberimizin peygamberliğine muhalefet eden olmazdı. Çünkü zarûrî olarak bilinen şeylere muhalefet edilmez. Bu konuda halktan pek çok muhalefet söz konus olduğuna göre, mütevatir haber ilim ifade etmez.

d. Mütevatir haberle zarûrî ilim hasıl olsaydı, tevatür ehlinin vermiş olduğu haberler konusunda edindiğimiz bilgiler farklı olmazdı.

e. Kesin inancımızda mütevatir haberden dolayı herhangi bir artış söz konusu değildir. Artış sağlamayan haberden yakîn hasıl olmaz.

f. Mütevatir haber ilim ifade etseydi, bu görüş sahiplerine de itiraz etmezdi, çünkü, zarûrî ilmin olduğu yerde itiraz söz konusu olamaz¹¹².

g. Mütevatir haberle sabit olmuş herhangi bir şahıs veya yer ile, "bir ikinin yarısıdır" kaziyyesini akla arzettiğimizde ikincinin daha kesin olduğunu görürüz. Aradaki bu fark, ikinci planda kalan kalan haberde mevcut bir eksikliğe delalet eder. Ayrıca, tevatür yoluyla elde ettiğimiz kesin bilgi müşahade yoluyla elde ettiğimizden daha kuvvetli değildir¹¹³.

(111) Âmidî, Inkâm, II, 16.

(112) Âmidî, a.g.e., II, 16, 17.

(113) Şevkânî, İrşâdu'l-fuhûl, s.46.

2. Delillerin tenkidi:

Zarûrî olarak bilinenlerin dışında kalan her şeyin haberle tesbit edilemeyeceğini söyleyen Berâhime ve Sümeniyye'yi İslam âlimleri kendi benliğini bilmeyen, din vedünyasını, ana ve babasını inkar eden sefîh kimseler olarak tanımlamışlardır. Çünkü insan kendi benliği dahil din, dünya, ana ve babası ile ilgili tüm bilgileri haber vasıtasıyla öğrenebilmektedir. Bundan dolayı böyle sefîh kimselerin muhatap alınamayacağı gibi, iddialarının cevaplandırılmasının da gereksiz olduğu söylenmiştir¹¹⁴. Buna rağmen, Amidî gibi bazı âlimler bu iddiaları şöylece cevaplamışlardır:

1. Bir topluluğun ilim hasıl eden bir haber vermesine mukabil, kemiyet ve keyfiyet bakımından aynı bir başka topluluğun ilk haberi yalanlayıcı bir haber vermesi aklen muhaldir.

2. Eğer biz her topluluğun haberi mütevatirdir, ilim ifade eder deseydik, sizin dediğiniz doğru olurdu. "ilim, toplumun haberinden hasıl olur" şeklindeki sözümüz, her toplumun haberinin ilim ifade etmesini gerektirmez.

3. Mütevatir haber, his ve müşahedeye dayandığında ilim ifade eder. İnsanların işitme ve anlama gücü ile, karînelere muttali okmaları farklı olduğundan mütevatir haber herkes için mutlak manada ilim ifade etmeyebilir. Bundan dolayı da muhalefet söz konusu olabilir. Ayrıca, Nübüvvet haber değil, hükümdür. Hüküm olduğu için de mütevatir haberle sabit olmaz.

4. Mütevatir haberden hasıl olan ilim bedihî değil basit bir ilimdir. Böyle olması onun ilim özelliğini yitirmesine sebep değildir¹¹⁵.

B. Kalbde İtmi'nân Sağlar:

Mütezeile'den Nazzâm (231/849) ile fukahadan Ebû Abdillah es-Selcî (266/797) gibi bazı âlimler, mütevatir haberle hasıl olan ilimle yakîn değil ama kalb itmi'nânı meydana gelir de-

(114) Serahsî, Usûl, I, 282; ^cA. el-Buhârî, Keşf, II, 362; Şevkânî, İrsâdu'l-fuhûl, s. 47.

(115) Amidî, İnkâm, II, 17, 18; Şevkânî, a.g.e., s. 46.

mişler¹¹⁶ ve görüşlerini şöyle açıklamışlardır; Mütevatir haberler âhâd haberlerin bir araya gelmesinden meydana gelmiştir. Âhâd haberlerin her birinde yalan ve yanlış ihtimali mevcuttur. Bu haberlerin birleşmesiyle yalan ihtimali yok olmadığı gibi, aksine artar da. Bu sebeble de haber verenler adı geçen haberde hem sıdk, hem de kizb üzere toplanabilirler. Çünkü haber, her ikisine de eşit olarak muhtemeldir. Buradan da anlaşılmaktadır ki, haberin mütevatir olarak nakledilmesi yalan üzerine birleşme ihtimaline mani değildir, bütün bu ihtimallerden dolayı mütevatir haberden hasıl olan ilim yakîn değil, ama doğru olma ihtimali daha çok olduğundan kalb itmi'nânı sağlamaktadır¹¹⁷.

Bu görüşün, söyleyeni küfre götürecektir, rezil ve batıl bir görüş olduğu ifade edilip şöyle denilmiştir; "Peygamberler ve mucizeleri özellikle günümüzde haber yoluyla sabit olmaktadır¹¹⁸. Eğer mütevatir haber ilim ifade etmezse, peygamberleri tanıyamayız, peygamberleri tanıyamayan da âlemi yaratana bilemez ve dolayısıyla imanı sahih olmaz"¹¹⁹.

C. İlim İfade Eder:

Bu kabil şâzz görüşlerin dışında, mütevatir haberin ilim ifade ettiği konusunda Cumhûr ittifak ettiği halde¹²⁰ hasıl olan ilmin nevi hakkında ihtilaf etmiştir. Fukaha ile Eş'arî ve Mütezile kelamcılarının cumhûru, mütevatir haberden hasıl olan ilmin zarûrî olduğunu söylerlerken, Mütezile'den Ebu'l-Hüseyn el-Basrî (436/1044) ile, Ebû Kâsım el-K^cabî (), ve Şafi^cî alimlerden Ebû Bekr ed-Dekkâk () hasıl olan ilmin nazarî olduğunu söylemişlerdir. Gazzalî ise bunlardan farklı düşünerek, hasıl olan ilmin ne zarûrî, ne de nazarî olduğunu söylemiş ve bunı ilmi, beraberinde kıyası bulunan kaziyeler olarak nitelendirmiştir¹²¹. "Müsellimü's-sübût" sa-

(116) Serahsî, Usûl, I, 284; ^cA. el-Buhârî, Kesf, II, 363; Tehânevî, Kessâf, II, 1471.

(117) Serahsî, a.g.e., I, 284; ^cA. el-Buhârî, a.g.e., II, 363.

(118) ^cA. el-Buhârî, a.g.e., II, 363.

(119) Serahsî, a.g.e., I, 284.

(120) Osman el-Hayyât, İntisar, s. 157, 158; Âmidî, İh-kâm, II, 18, 19; Şevkânî, İrsâdu'l-fuhûl, s.46.

(121) Gazzâlî, Mustasfa, I, 133; Âmidî, a.g.e., II, 18, 19.

hibi de bu görüşün doğruya daha yakın olduğuna söyleyerek bu görüşe iştirak ettiğini îmâ etmiştir¹²². ^c Abdülkâdir Bedrân (1346/1927) ise, ihtilafın lafzî olduğunu söylemiştir¹²³. Bunların yanısıra, Şi^ca'dan Şerîf el-Murtaza (437/1044)le, Şafi^cî alim Âmidî gibi bazatzevat tercihte bulunamayıp, tevakkuf etmişlerdir¹²⁴.

Şimdi biz, önce "Nazarî'dir" diyenlerin delillerini, sonra da "Zarûrî'dir" diyenlerin delillerini zikredelim.

1. İlim nazarî'dir görüşü:

Biraz önce de görüldüğü gibi, Mutezile alimlerden Ebû'l-Hüseyin el-Basrî ile, Ebû Kâsım el-K^cabî ve Şafi^cî alim Ebû Bekr ed-Dekkâk'a ait olan bu görüşe göre mütevatir haberdan hasıl olan ilim nazarî'dir. Şafi^cî alimleri, bu ilme "Mükteseb" adanı da vermişlerdir; şöyle demişlerdir; "Eğer zarûrî olsaydı ihtilaf söz konusu olmazdı, ihtilaf olduğuna göre, hasıl olan ilim zarûrî değil kesbîdir"¹²⁵.

Delilleri:

1. İstidlâl birtakım bilgileri sıralamak ve tertibe koymak suretiyle yeni bilgiler elde etmek şekli olduğuna göre, tertibi gerektiren her bilgi nazarîdir. Mütevatir haberle meydana gelen ilim de böyledir. Çünkü biz biliyoruz ki, haber veren, yalan ve karışıklık ihtimali olmayan, his ve müşahede mahsülü şeylerden haber verecektir. Haberinin yalan olmadığı anlaşılınca doğru olduğu ortaya çıkacaktır. Eğer bunlardan biri eksik olursa ilim ifade etmeyecektir; dolayısıyla elde edilen bu bilgi nazarîdir

2. Mütevatir haberdan hasıl olan ilim zarûrî olsaydı, diğer zarûrî şeylerde olduğu gibi, biz bunu olduğu şekliyle bilirdik. Çünkü insanın şuursuz olduğu halde kendisinde herhangi bir şey hakkında bilginin husûle gelmesi muhaldir. Bu ilim zarûrî olursa onun zarûrî olduğunun bilinmesi gereklidir, halbuki durum böyle değildir.

(122) Ensârî, Fevâtiḥ, II, 114.

(123) ^c A. Bedrân, Medḥal, s. 202.

(124) ^c Aliyyü'l-Kârî, Şerḥu Nuhbe, s. 27; Şevkânî, Ir-sâdü'l-fuhûl, s. 46; Ensârî, a.g.e., II, 114.

(125) Serahsî, Usûl, I, 291.

3. Şayet mütevatir haberden hasıl olan bilgi zarûrî olsaydı, diğer zarûrî şeylerde olduğu gibi, akıl sahipleri bunda da ihtilaf etmezlerdi.

4. Allah ve Rasûlü'nün haberlerinden hasıl olan ilim zarûrî olmayıp istidlâlîdir. Mütevatir haber, Allah ve Rasûlü'nün haberlerinden daha kuvvetli olmayacağına göre, ondan hasıl olan ilmin nazârî olması daha uygundur¹²⁶.

2. İlim zarûrî'dir görüşü:

Cumhur'un zarûrî dediği bu ilim nevini Serahsî "Gözle görmüşcesine" şeklinde vasıflandırmakta ve şunları söylemektedir; "Bilgi yeri olan kalbimize baktığımız zaman, tevatür yoluyla öğrendiğimiz şeyler, görerek öğrendiklerimiz gibi sabit olmuştur. Şöyleki, dünyada Mekke ve Bağdat şehirlerini, kendi şehrimizi görerek bildiğimiz gibi, şüphe ihtimali olmayacak şekilde biliyoruz. Aynı şekilde, evimizin yönünü nasıl görerek yakinen biliyorsak, Mekke'nin yönünü de haber kanalıyla yakinen biliyoruz. Binaenaleyh, mütevatir haberle sabit bir şeyi inkar etmek, gözle görülmüş bir şeyi inkar etmek gibidir¹²⁷."

Delilleri:

1. Mütevatir haberle elde edilen bilgi, beş duyu organıyla elde edilen bilgi gibi olup, hiçbir şüphe doğurmamaktadır. Üstelik nazar ehlinde olmayan, kadın, çocuk ve avamın da bu haberden bilgi elde ettiğini görmekteyiz¹²⁸. Eğer bilgi zarûrî değilse nazârî olsaydı, ehil olmayan çocuk ve avam için ilim ifade etmezdi¹²⁹.

2. Eskiden haklarında bilgisi ve fikri bulunmadığı halde, Mekke, Bağdat gibi uzak beldelerin mevcudiyetini tevatür yoluyla duyan her akıl sahibinde bu şehirlerin Dünya üzerinde var olduklarına dair bir bilgi hasıl olduğu inkar edilemeyen bir gerçektir. Mütevatir haberin verdiği bilgi eğer nazârî

(126) Amidî, Inkâm, II, 20, 22.

(127) Serahsî, Usûl, I, 285; A. el-Buhârî, Keşf, II, 362, 363.

(128) Bâkîllânî, Temhîd, s. 162, 163; Şevkânî, İrsâdu'l-funûl, s. 46.

(129) Amidî, a.g.e., II, 19.

olsa idi, bu bilgi meydana gelmeyecekti.

3. Mütevatir haberle hasıl olan ilim şüphe ile giderilemez. Bu durum da ilmin zarûrî olduğuna ayrıca işaret etmektedir.

4. Eğer ilim zarûrî değil de nazarî olsa idi, ondan yüz çevirmek ve kabul etmemek mümkün olurdu. Nitekim diğer nazariyatta durum böyledir. Yüz çevirmek, kabul etmemek mümkün olmadığına göre, ilmin zarûrîliği ortaya çıkar.

5. Mütevatir haberden hasıl olan bilgi nazarî olsa idi, muhtelif ölçüdeki akıl sahipleri arasında ihtilaf göze çarpardı. İnatçı olmamak şartıyla, böyle bir ihtilaf kimsede görülmemektedir. Binaenaleyh, mütevatirin verdiği bilgi, hislerle alınan bilgi gibi zarûrî bir bilgidir, mükteseb değildir¹³⁰.

IV. KISIMLARI:

Alimler mütevatir haberleri, Lafzî ve Manevî diye ikiye ayırmışlardır.

A. Lafzî Mütevatir:

Lafzî mütevatir, belli bir konudaki rivayetlerin aynı lafız üzerinde ittifakı şeklinde tarif edilirken¹³¹, bazı alimler, tevatür için öngörülen şartların lafız ve manada bir arada bulunmasını¹³², bazıları da, Ibn Kasım el-^cIbâdî (458/1066) ye uyararak, lafızda meydana gelebilecek farklılıklara rağmen, sadece manadaki ittifakı, lafzî mütevatir olarak isimlendirmişlerdir.¹³³

Müteahhir alimlerden bazıları, lafızlarda veya lafızların bir kısmında mana yakınlığıyla birlikte, farklılık söz konusu olduğunda, mütevatirin lafzî veya manevî oluşunda tereddüt etmişlerdir. Mesela, "Hurma kütüğünün inlemesi"¹³⁴ hadisi bir rivayette (ح), bir rivayette (ب) bir diğerinde

(130) Amidî, Ihkâm, II, 19-20.

(131) Cezâirî, Tevcîh, s. 46; İtr, Menhec, s. 405.

(132) Kettânî, Nazm, s.9.

(133) Kettânî, a.g.e., s. 9.

(134) Buhârî, menâkıb 25; İbn Mâce, ikâmet 199; Dârimî, mukaddime 6; salat 202.

(بکی) (وجعل یسن), bir diğerinde (وجن) bir diğerinde de (بکی) lafızlarıyla rivayet edilmiştir. Aşağı yukarı aynı manalara gelen bu farklı lafızların haberin lafzan mütevatir oluşuna zarar verebileceğini düşünenler olmuşsa da umûmiyetle böyle haberler lafzan mütevatir kabul edilmiştir¹³⁵.

B. Manevî Mütevatir:

Yalan üzerine birleşmeleri mümkün olmayan bir topluluğun hepsinin belli bir noktada müşterekliği bulunan muhtelif vakaları nakletmesi manevî mütevatir olarak isimlendirilmiştir¹³⁶.

Kettânî (1345/1927), manevî mütevatiri, lafzan ve manen ihtilafla birlikte tazammunî veya iltizâmî yolla küllî bir manada ittifak eden haber olarak görmektedir¹³⁷.

Manevî mütevatirde râviler, farklı vakaları anlatmaktadırlar ama bu farklı vakaların müşterek noktaları mevcuttur. Mesela, "Duada elleri kaldırmak" konusunda Rasûlüllah (s.a.)'dan yüz kadar hadis rivayet edilmiştir. Fakat, bu hadislerin hepsi farklı olaylarla ilgilidir. Olaylar farklı olmasına rağmen hepsinin ittifak ettiği konu "Duada ellerin kaldırıldığıdır"¹³⁸. Aynı şekilde bir kimse Hâtem'in yüz dinar hibe ettiğini, diğeri yüz deve hibe ettiğini, bir diğeri de yirmi at hibe ettiğini söylerse, rivayetlerdeki sayı ve cins farklılığına rağmen Hatem'in cömertliğinde ittifak edilmiştir¹³⁹.

Bazı usûlcüler âhâd haberlerin, tarîkleri artmak, karînelerle desteklenmek suretiyle ve küllî bir manaya iştirakleri ile manevî mütevatir olacaklarını söylemişlerdir¹⁴⁰. Mesela, bir rivayet, Hz. Ali'nin falanca harbde şu kadar düşman, bir başka rivayet, başka bir harbde de şu kadar düşman öldürdüğünü anlatsa ve rivayetlerin toplamı tevatür derecesine ulaşmış olsa, aslında âhâd olmalarına rağmen Hz. Ali'nin şecaati hakkında ittifak ettikleri için manevî mütevatir olarak kabul edilmişlerdir¹⁴¹.

(135) Kettânî, Nazm, s. 9.

(136) Suyûtî, Tedrib, II, 180; İtr, Menhec, s. 406.

(137) Kettânî, a.g.e., s.9.

(138) Suyûtî, a.g.e., II, 180.

(139) Cezâirî, Tevcih, s. 46, 47.

(140) Ensârî, Fevâtih, II, 119; Cezâirî, a.g.e., s. 47; Kevserî, Makalât, s. 169.

(141) Cezâirî, a.g.e., s. 47.

Ahmed Muhammed Şâkir, namazın vakitleri, rekatlerinin sayısı gibi içinde zarûrî olarak bilinen şeylerle, Rasûlüllah (s.a.)'ın müslümanlar nezdinde şöhret bulmuş fiil, emir ve takrirlerini amelî mütevatir olarak isimlendirmiş ve bunların da manevî mütevatir olduğunu söylemiştir¹⁴². "sikât-ı âhâd'ın rivayetleriyle bugün malûmumuz olan mucizât-ı seniyye'nin de manen mütevatir olduğu ifade edilmektedir. Çünkü, bu mucizelerin çoğu büyük bir kalabalığın huzurunda ızhâr buyurulmuş olup, kâffeden kâffeye nakledilmiş olduklarında şüphe yoktur. Herkesce malum olan bu nakillerin kitaplara geçen senedlerinde bazı zayıf ravilerinin bulunması bile rivayeti kuvvetten düşürmez. Zira haber-i mütevatirin tasdîki zaten râvilerinin sika olmalarına bağlı değildir. Ahkâmın bu kabilden olanları da böyledir" sözleriyle Ahmed Naim de bu görüşe katılmaktadır¹⁴³.

"انا الاعمال بالنيات وانما كل امرئ ما نوى"¹⁴⁴ hadisinde olduğu gibi, ilk asırda âhâd olduğu halde, daha sonraki dönemlerde şöhret bulan hadisleri manevî mütevatir kabul eden alimler olmuşsa da¹⁴⁵, İtr, buna karşı çıkmış ve şöyle demiştir; "bu hadisi, yalnız Hz. Ömer, Hz. Ömer'den yalnız CAlkame, O'ndan yalnız Muhammed b. İbrahim et-Teymî, O'ndan da sadece Yahya b. SaCîd el-Ensârî rivayet etmiş olup hadis Yahya'dan sonra şöhret bulmuştur"¹⁴⁶. Kanaatimizce hadisi bu tarîkiyle değil, ama Niyyetle ilgili diğer hadislerle birlikte manevî mütevatir saymak daha uygundur.

Mutlak olarak mütevatir denildiğinde lafzî mütevatir kastedilmektedir. Bazı âlimlerin mütevatir dediklerine diğer bazılarının mütevatir değildir demeleri lafzî bir ihtilaftır. Mütevatir değildir diyen lafzî mütevatiri, mütevatirdir diyen de manevî mütevatiri kastetmektedir¹⁴⁷.

(142) Suyûtî, Elfiyye, s. 47, dn. 1.

(143) Ahmed Nâim, Tecrîd Tercemesi, I, 105.

(144) Buhârî, Bed'u'l-vahy I; İman 41; Müslim, imâret 155; Ebû Dâvûd, talak 11.

(145) Suphi es-Salih, Hadis İlimleri, s. 124.

(146) İtr, Menhec, s. 405, 406.

(147) Cezâirî, Tevcih, s. 47.

V. NİSBİLİK:

Mütevâtir hadislerin miktarı konusuna geçmeden önce, mütevâtir hadislerin miktarında etkili olacağından, tevatürde nisbîliğin olup olmadığının araştırılması kanaatimizce faydalı olacaktır.

Cezerî (660/1262) "hadislerin sıhhatinin tesbîti nasıl nisbî ise, şahıslara göre değişiyorsa mütevâtir olup olmadığı da şahıslara göre değişmektedir" der¹⁴⁸. Hemen hemen aynı ifadelere İbn Kesîr (774/1372) de rastlamaktayız¹⁴⁹. 'Aliyyü'l-Kârî (1014/1605) de "bir haber birinin yanında mütevâtir olurken bir diğerinin yanında olmayabilir" sözüyle bu nisbîliğe işaret etmektedir¹⁵⁰.

Kanaatimizce bu mesele haberin bizzat veya bi'l-karâin ilim ifade etmesi meselesinden kaynaklanmaktadır. Daha önce mütevâtir haberi nakledenlerin yeterli sayıda olmaları konusu işlenirken de görüldüğü gibi, yeterli topluluğun sınırı, verilen haberin bizatihi kendisinin ilim ifade etmesiyle tesbit edilmekteydi. Karînelerden mücerred, bizzat kendi kendine ilim ifade eden haberin herkes için ilim ifade edeceği söylenirken karînelerle desteklenmiş haberden, haber, haber veren ve dinleyeninin durumuna göre ilim hasıl olacağı ifade edilmişti¹⁵¹. Buna göre, bazan haber verenlerin çok olması haberin ilim ifade etmesinde etkili olacak iken, bazan da haber verenlerin zabıt ve dînî yönleriyle, dinleyicinin zeka ve anlamlama kabiliyeti müessir olacaktır¹⁵². Bütün bu farklı durumlar neticesinde haliyle haber bir kısmının yanında mütevâtir kabul edilirken, diğer bir kısmının yanında kabul edilmeyecektir. Bundan dolayı olacak ki İbn Teymiyye (728/1303) mütevâtiri âmm ve hâss kısımlarına ayırmış ve Şefaât, Havz, Kabir azabı ve Ru'yet gibi bazı hadislerle, evli zânî'nin recmedilmesi, sehiw secdesi gibi bazı sünnetin, hadis ve fıkıh alimlerinin yanında tevatür ettiği halde, avamm yanında tevatür etmediğini ifade etmiştir¹⁵³.

(148) Koçkuzu, Haber-i Vâhid, s. 20.

(149) İbn Kesîr, İhtisâr, s. 165.

(150) Kattânî'nin Nakm, me. 156.

(151) Ktt. bu araştırma, s. 17.

(152) İbn Teymiyye, Fetâvâ, XVIII, 50.

(153) İbn Teymiyye, a.g.e., XVIII, 51.

Tevatürdeki bu nisbîlikten dolayı bazı alimlerin mütevatir dedikleri hadislere bazıları âhâd adını vermişlerdir.

VI. MİKTARI:

Mütevâtir hadislerin miktarı konusu da alimler arasında münakaşa edilmiştir. İbn Hibbân (354/965) ve Hâzîmî (584/1188) gibi bazı alimler, mütevâtir için tek bir misalin bile gösterilemeyeceğini söyleyerek yok olduğunu iddia etmişlerdir¹⁵⁴.

İbnu's-Salâh ve Nevevî gibi alimler de, mütevâtir hadisin bulunamayacak kadar az olduğunu söylemişlerdir¹⁵⁵. İbnu's-Salâh, "buna misal vermesi istenen bir kimse çok müşkil durumda kalır" dedikten sonra, "من كذب على متعباً فليتبوأ مقعده من النار" ¹⁵⁶ hadisinin bu tür hadise misal olacağını ifade etmiştir¹⁵⁷.

Nebevî hadis içerisinde bir hayli lafzî mütevâtirin bulunduğunu kabul eden ve Ay'ın yarılması, Rasûlüllah (s.a.)'a yalan isnadının cezası, Şefaat, Kütüğün inlemesi, mestler üzerine mesh, İsrâ ve Mîrâc, Rasûlüllah (s.a.)'ın parmaklarından su fıskırması gibi hadisleri misal gösteren alimler de vardır. Suyûtî'nin, "el-Ezhâr"ında bu görüşte olduğu anlaşılmaktadır¹⁵⁸. Kâdî 'Iyâd (544/1149)'ın da ileri sürdüğü bu görüşe¹⁵⁹, İbn Hacer'in de katıldığını görmekteyiz. Nitekim İbn Hacer, Nuhbe Şerhinde şöyle demektedir; "İbnu's-Salâh, mütevâtire misal göstermenin güç olduğunu ve tevatürün ancak "من كذب على متعباً فليتبوأ مقعده من النار" hadisi hakkında söylenebileceğini iddia etmiştir. Gerek İbnu's-Salâh'ın mütevâtirin nadir bulunduğu ve gerekse başkalarının hiç bulunmadığı yolundaki iddiaları yersizdir. Çünkü bu gibi iddialar isnadların çokluğuna ve adeten yalan üzerine birleşmelerini, yahut yalanın onlardan ittifakla hasıl olmasını imkansız kılan ricalin ahval ve sıfat-

(154) Suyûtî, Elfiyye, s. 46, dn. 1; Kettânî, Nazm, s.11.

(155) İbnu's-Salâh, Ulûmu'l-hadîs, s. 268, 269; Suyûtî, Tedrîb, II, 176.

(156) Buhârî, ilim 38; cenâiz 33; edeb 109; Müslim, zühd 72; Ebû Dâvûd, ilim 4; Tirmizî, fiten 70; İbn Mâce, mukaddime 4; Dârimî, mukaddime 25, 46.

(157) İbnu's-Salâh, a.g.e., s. 268, 269.

(158) Suyûtî, Tedrîb, II, 179, 180.

(159) Suyûtî, a.g.e., II, 179, 180. Suphi es-Salih, Hadis İlimleri, s. 122.

larına gerektiği şekilde muttali olunamamaktan neşet etmiştir. Hz. Peygamber'in hadisleri arasında mütevatirin çok denecek kadar mevcut olduğunu ortaya koyan delillerin en güzeli, şarkta ve garbda ilim ehlinin ellerinde dolayan ve musannıflarına nisbetlerindeki doğruluğu kesinlikle bilinen bir çok meşhûr hadis kitabı, bir hadisin ihraç ve rivayetinde ittifak ettiği ve bu hadisin turuk ve isnadları, diğer şartların tahakkuku ile birlikte yalan üzerinde ittifak etmelerini adeten imkansız kılabacak bir şekilde çoğaldığı zaman o hadisin söyleyenine nisbetindeki doğruluk hakkında ilm-i yakîn hasıl olur¹⁶⁰.

Bazı alimler lafzî mütevatirin çok olduğu şeklindeki fikre karşı çıkarak "lafzan mütevatir denilen hadislerin çoğu dikkatlice incelendiğinde manen mütevatir olduğu ortaya çıkar" demişlerdir¹⁶¹.

Bu konuda İtr'in görüşüne katılıyoruz. Şöyleki; Ibnu's-Salâh lafzî mütevatiri kastetmiştir ve sayısı manevî mütevatire göre azdır. Ibn Hacer ise manevî mütevatiri kastetmiş olup sayısı oldukça fazladır ve dinde zarûrî olarak bilinen pek çok şey de mütevatirdir¹⁶².

Mütevatirin sayısı, Ibn Hacer'in dediği gibi araştırılmak sûretiyle artabilir. Kettânî'nin katıldığı bu görüşü¹⁶³, Ahmed Naim de benimsemektedir. Nitekim Tecrid Tercemesinde şöyle demektedir; "Muhaddisî'nin vazifesi bidâyet-i emirde ahbâr-ı âhâd olarak malumları olan hadislerin esânidi ile meşgul olup bu esânidin kesretini isbât-ı tevatüre kifayet edecek mertebede bulurlarsa hadisin kâdixix mütevatir olduğuna hükmetmektir. Ruvâtın adedi tevatüre hükmettirmeyecek derecede ise muhaddis ahvâl-i ricâl ile sâir karâine bakarak hadd-i tevatüre çıkabilir mi, çıkamaz mı, diye bakar ve bu şerâiti ihrâz etmiş olanlara mütevatir, etmemiş olanlara derece derece müstefîz, meşhûr ve sâire unvanlarını verir. İşte misal olarak tadâd ettiğimiz bir kaç hadis de ibtidây-ı emirde ulemây-ı eserin nazarı tetkîkine ahbâr-ı âhâd olarak isabet etmiş ve kesret-i ruvât hasebiyle hadd-i tevatürünü bulmuş oldukları bi'l-istikrâ sonradan malûm olmuştur"¹⁶⁴.

(160) Ibn Hacer, N.F.Şerhi, s. 24, 25.

(161) Kettânî, Nazm, s. 14.

(162) İtr, Menhec, s. 406, 407.

(163) Kettânî, a.g.e., s. 156.

(164) Ahmed Naim, Tecrid Tercemesi, I, 104, 105.

VII. HÜKMÜ:

Mütevâtir haber ilim ifade ettiği için kabul edilip benimsenmesi ve gereğiyle amel edilmesi kesin olan hususlardan-
dır. Bu konuda alimler arasında ihtilafa rastlanılmamıştır.
Bundan dolayı da mütevâtir haberi inkar edenin küfrüne kail
olunmuş ve "mütevâtir, bizzat Rasûlüllah (s.a.)'dan duyma mesa-
besinde olduğu için inkarı, Rasûlüllah (s.a.)'ı yalanlamayı
ihyas ettirmektedir" denilmiştir¹⁶⁵.

İbn ^cAbdiberr, mütevâtir haberin, hakkında ihtilaf
edilmeyen, kesin delillerden biri olduğunu belirterek, bu-
nu reddetmenin Allah'ın naslarından birini reddetmek olaca-
ğından, reddedenden tövbe etmesi istenir, tövbe etmediğinde
müslümanların icma ettiği şeyden çıkıp başka bir yola girdiği
için kanı dökülür, der¹⁶⁶.

Ebû Bekr el-Cessâs (370/980) mütevâtiri, "haberinin maz-
mûnuna ya zarûreten, ya nazaran ilim ifade eden söz" diye ta-
rif ile, "ya nazaran" kaydını dahil eder. O'na göre, "zarûreten"
müfîd-i ilim olan mütevâtiri inkar eden kafir olursa da, "na-
zaran" ilim ifade edenin münkâri kafir olmaz¹⁶⁷.

İsâ b. Ebân (221/836), zarûrî ilim ifade eden mütevâtiri
inkar edenin küfrüne kail olunacağını söyler¹⁶⁸.

^cAliyyü'l-Kârî de, Şifâ şerhinde mütevâtir haberi inkar
eden kafirdir, der¹⁶⁹. İbn Rüşd (595/1198) ise sünneti dört
kısmı ayırdıktan sonra, tevatür yoluyla nakledilen ve zarûrî
ilim ifade eden sünneti inkar edenin kafir olacağını ve kendi-
sinden tövbe etmesi isteneceğini, tövbe etmediğinde de öldürü-
leceğini, söyler¹⁷⁰.

(165) Cezâirî, Tevcîh, s. 36, 37.

(166) İbn ^cAbdiberr, Câmi, s. 282.

(167) Ahmed Naim, Tecrid Tercemesi, I, 103.

(168) Serahsî, Usûl, I, 292.

(169) Kettânî, Nazm, ş& 98.

(170) Kettânî, a.g.e., s. 99.

I K I N C İ B Ö L Ü M
M Ü T E V A T İ R H A D İ S L E R L E İ L G İ L İ E S E R L E R

MUTEVATİR HADİSLERLE İLGİLİ ESERLER:

Mütevâtir hadislerin mecmualarda derlenmesine ilk defa ne zaman bağlandığı hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Fakat Buhârî (256/870)'nin "namağda elleri kaldırmak" ile ilgili hadisleri bir araya getirmesinde olduğu gibi¹, müstakil konulardaki hadislerin tariklerinin cem'i, bir bakıma mütevâtir hadislerin derlenmesi olarak kabul edilebilirse, bu tür çalışmaların geçmişini biraz daha eskilere, ilk devirlere doğru götürebiliriz. Bu tür çalışmalar mütevâtir hadisleri derleme çalışmaları olarak görülme bile, mütevâtir hadislerin derlenmesinde öncü oldukları muhakkaktır. Nitekim, bu bölümde eserini tanıtmaya çalışacağımız Suyûtî'nin böyle bir çalışma neticesinde mütevâtir hadisleri derlemeye azmettiğini görmekteyiz².

Ebu'l-Ferec Ibnu'l-Cevzî (597/1201), mütevâtir hadisleri derlediğini ve bunların bir yekûn teşkil ettiğini söyler³. Sehâvî (902/1497)'nin de bu konuda müstakil bir çalışma yaptığı kaydedilmektedir⁴. Ancak, ne Bağdatlı İsmail Paşa'nın eserinde ne de Carl Brockelmann'ın eserinde⁵ Sehâvî'nin böyle bir çalışmasına işaret edilmemektedir.

Mütevâtir hadisler sahasında günümüze kadar gelmiş en eski mecmua, Suyûtî'nin "el-Fevâidü'l-mütekâsira fi'l-ahbâri'l-mütevâtira" adlı eseridir⁶. Suyûtî bu eserini, o güne kadar

-
- (1) Kettânî, Nazm, s. 58.
 - (2) Kettânî, a.g.e., s. 11, 12.
 - (3) Ensârî, Fevâtih, II, 120; Kettânî, a.g.e., s. 41.
 - (4) Kettânî, a.g.e., s. 4.
 - (5) Bağdatlı İsmail Paşa, Hediyetü'l-ârifîn, II, 219-220; Brockelmann, G.A.L., II, 43 vdd.; Suppl., II, 31.
 - (6) Suyûtî, Ezhâr, s. 3; K. Çelebi, Kesf, II, 1301; Kettânî, Nazm, s. 4; sömlf., Risâle, s. 158, 159. Broc-

benzeri görülmemiş tarzda, on ve daha fazla sahabenin rivayet etmiş olduğu hadislerin isnadlarını, tarîklerini lafızlarıyla birlikte zikrederek fıkıh bablarına göre tanzim etmiştir⁷. Eser, daha sonra müellif tarafından daha istifade edilir hale getirmek için "el-Ezhâru'l-mütenâsira fi'l-ahbâri'l-mütevâtira" adı altında ihtisar edilmiştir⁸. Suyûtî, "el-Ezhâr"ını da, sadece hadisleri tahriç eden imamları zikretmek suretiyle, "Kaṭfu'l-ezhâr" adı altında ihtisar ettiğini söylemiştir⁹, ama Ahmed Muhammed Şakir, bunun Suyûtî'nin garib bir hatası olduğunu ifade ederek şöyle demektedir: "Suyûtî'nin mütevatir hadisleri derleyen mecmuası "el-Fevâidü'l-mütekâsira"dır. Bu eserin ihtisarı ise, "el-Ezhâru'l-mütenâsira" dır. "Kaṭfu'l-ezhâr", Suyûtî'ye aid bir eserdir ama el-Ezhâr'ın ihtisârı olmayıp, el-Berâe sûresinin sonuna kadar gelmiş, Müteşabihü'l-Kur'ân'la ilgili bir eserdir"¹⁰. Ahmed Muhammed Şakir, kendi fikrini desteklemek için de Keşfu'z-Zunûn'dan nakilde bulunur¹¹.

Daha sonra İbn Tûlûn'un¹² bu konuda bir çalışmasına şahit olmaktayız. Hocası İbnu'l-Mibred'den¹³ tahriç ettiği hadislerden derleyerek telif ettiği eserin adına, Hamid el-^cImâdî (1171/1758) "es-Şalavâtü'l-fâhira" adlı eserinde "el-Erbe^cîniyyât" derken¹⁴, Kettânî, "el-Leâlî'l-mütenâsira fi'l-ehâdîsi'l-mütevâtira" demiştir¹⁵. Bu eserin birbirinden farklı iki ayrı

kelmann, eserin, Köp. kütüph., 383, Süley. kütüph., 1030, 25 nr.larında yazma nüshalarının olduğunu söyler. bk. Brockelmann, G.A.L., II, 148.

- (7) Suyûtî, Ezhâr, s. 3.
(8) Suyûtî, a.g.e., s. 3; Kettânî, Nazm, s. 4; K. Çelebi, Keşf, I, 73.
(9) Suyûtî, Tedrîb, II, 179; Kettânî, a.g.e., s. 11, 12; Ahmed Naim, Tecrid Tercemesi, I, 105.
(10) Suyûtî, Elfiyye, s. 49, dn. 1.
(11) K. Çelebi, a.g.e., II, 1352.
(12) Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Ali b. Tûlûn (953/1546) Tarih, terâcim ve fıkıhla ilgili pek çok eserin sahibi olan İbn Tûlûn'un hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bk. Bağdatlı İsmail Paşa, Hediyetü'l-ârifîn, II, 240, 241; Brockelmann, G.A.L., II, 481, Suppl., II, 494; Zirikli, A^clâm, VI, 291.
(13) Yusuf b. Hasen b. Ahmed b. Hasen b. Abdilhâdî es-Salihî Cemâlüddîn İbnu'l-Mibred (909/1503), Dimeşk-teki Salihî'lerden olup, Hanbelî fakihlerindedir. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bk. İbnu'l-^cImâd, Sezerât, VIII, 43; Bağdatlı İsmail Paşa, İdahu'l-meknûn, I, 22; Zirikli, a.g.e., VIII, 225, 226.
(14) Hamid el-Imâdî, Şalavât, vr. 171 b.
(15) Kettânî, Nazm, s. 4; ayn.mlf., Risâle, 158, 159.

eser olup olmadığı veya Kettânî'nin belirttiği gibi adının "el-Leâli'l-mütenâsira" olduğu konusunda bilgimiz yoktur. Aynı şekilde ona "el-Erbe^cîniyyât" demekle yetinen Hamid el-^cImâdî'nin asıl adını zikredip etmediğini de bilmiyoruz. Bağdatlı İsmail Paşa ile, Brockelmann'ın eserlerinde de kitab hakkında bilgiye rastlayamadık¹⁶.

Hamid el-^cImâdî, Suyûtî'nin "el-Ezhâr" ile, İbn Tûlûn'un "el-Erbe^cîniyyât"ını biraraya getirerek "es-Salavâtü'l-fâhira bi'l-ehâdîsi'l-mütevâtira" adlı eseri telif etmiştir¹⁷.

Zebîdî'nin de¹⁸ mütevatir hadisleri derleyen bir mecmuası vardır. Kettânî ve Gamârî (الغماري) eserinin adını "Laktu'l-leâlii'l-mütenâsira fi'l-ehâdîsi'l-mütevâtira" olduğunu söylerlerken¹⁹, Brockelmann ve Ziriklî "İkdu'l-leâli'l-mütenâsira fî hifzi'l-ehâdîsi'l-mütevâtira" olduğunu söylemişlerdir²⁰.

Diğer yandan Kettânî, bu eserin İbn Tûlûn'un eserinin telhîsi olduğunu ifade ederken²¹, Gamârî, Suyûtî'nin el-Ezhâr'ının ihtisârı olduğunu söylemiştir²². İlerde eserini tanıtırken de göreceğimiz gibi, Gamârî, Zebîdî'nin bu eserinden istifade etmekte ve eserde en az on ve daha fazla sahabe'nin rivayet etmiş olduğu hadislerden müteşekkil yetmiş civarında mütevatir hadis olduğunu söylemektedir²³. Hamid el-^cImâdî'nin eseri es-Salavât'ta zikredilen İbn Tûlûn'un eserinde kırk hadis bulunması da Gamârî'nin fikrini desteklemektedir. Çünkü, yetmiş civarında hadisin kırk hadisten ihtisârı mümkün değildir.

(16) Bağdatlı İsmail Paşa, Hediye-tü'l-ârifîn, II, 240, 241.

(17) Bağdatlı İsmail Paşa, İdâhu'l-meknûn, II, 69; Yusuf Elyân, Mu^ccemü'l-matbûât, II, 1377.

(18) Ebu'l-Feyd Muhammed b. Muhammed b. ^cAbdirrezzâk el-Huseynî ez-Zebîdî (1205/1790). Tâcu'l-^carûs'un da müellifi olan Zebîdî, lûgat, hadis, ricâl ve neseb sahalarında eserler vermiştir. Aslen Vasıtlı olan Zebîdî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bk. Brockelmann, G.A.L., II, 371; Suppl., II, 398; Ziriklî, Alâm, VII, 70.

(19) Kettânî, Nazm, s. 4; aynlf., Risâle, s. 158, 159; Gamârî, İthâf, s. 47.

(20) Brockelmann, Suppl., II, 399; Ziriklî, a.g.e., VII, 70.

(21) Kettânî, Risâle, s. 158, 159.

(22) Gamârî, a.g.e., s. 47.

(23) Gamârî, a.g.e., s.47, dn. 1.

Kınnûcî²⁴ de, Zebîdî'nin eserinden derleyerek²⁵ biraraya getirdiği kırk hadise "el-Hırzu'l-meknûn min lafzi'l-m^casûmi'l-me'mûn" adını verir²⁶.

Daha sonra Kettânî'nin yine bu bölümde müstakil olarak inceleyeceğimiz eserini görmekteyiz. Kettânî, Suyûtî'nin eserine tesadüf etmezden önce, mütevatir hadisleri derlemeye başlamış, Suyûtî'nin eserine rastladıktan sonra, onu esas alarak, bab, hadis ve tariklerine önemli ilavelerde bulunduktan sonra bu sahada mevcut en mufassal ve kıymetli çalışmayı yapmıştır. Lafzî ve manevî 310 mütevatir hadisin bulunduğu esere "Nazmü'l-mütenâsir mine'l-hadîsi'l-mütevâtir" adını vermiştir²⁷.

Hayatı hakkında hiç bir bilgiye rastlayamadığımız, fakat eserini ikmâl tarihinden²⁸ çağdaş olduğunu anladığımız, ^cAbdül-^cazîz b. Muhammed b. es-Sıddîk el-Ğamârî de, Kettânî'nin, Suyûtî'nin şartlarına uygun olarak yaptığı zeylini ihtisâr edip bunlara, Zebîdî ve meslektaşı Ebu'l-Feyd Seyyîd Ahmed'den bazı ilave nakillerde bulunmak suretiyle "İthâfu zevi'l-fedâili'l-müştehra bimâ vak^ca mine'z-ziyâdeti fî Nazmi'l-mütenâsir ^cale'l-Ezhâri'l-mütenâsira" adlı bir çalışma yapmıştır.

Şimdi bu eserlerden, Suyûtî'nin el-Ezhâr, Hamid el-^cImâdî'nin es-Salavât, Kettânî'nin Nazm ve Ğamârî'nin İthâf adlı eserlerini biraz daha geniş bir şekilde tanıtmaya çalışacağız.

-
- (24) Hasan b. Ali b. Lütfullah el-Hüseynî el-Buhârî (1253/1837). Hintli büyük alim Sıddîk Hasan Han'ın babasıdır. Arapça, hintçe ve farsça eserleri mevcuttur. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bk. Bağdatlı İsmail Paşa, İdâhu'l-meknûn, I, 400; aynılf., Hediyeü'l-ârifîn, I, 301; Ziriklî, A'lâm, II, 206.
- (25) Kettânî, Nazm, s. 4; Ğamârî, İthâf, s. 47, dn. 1.
- (26) Kettânî, a.g.e., s. 4; Ğamârî, a.g.e., s. 47, dn. 1.
- (27) Kettânî, a.g.e., s. 2-3.
- (28) Ğamârî, a.g.e., s. 153. Burada eserin h. 1371 de tamamlandığı belirtilmektedir.

I. SUYÛTÎ, "EL-EZHÂRU'L-MÛTENÂSIRA"

Çok sayıda eser sahibi olan Celâleddîn es-Suyûtî²⁹'nin eserlerinden birisi de, mütevatir hadislerin derlendiği "el-Ezhâru'l-mütenâsirâ fi'l-ehâdîsi'l-mütevâtira"dır. Daha öncede görüldüğü üzere "duada elleri kaldırmak" konusu ile ilgili hadisleri biraraya getirdikten sonra, mütevatir hadisleri derlemeye azmeden³⁰ Suyûtî, ilk olarak on ve daha fazla sahabe'nin rivâyet ettikleri hadisleri lafız ve tarîkleriyle birlikte zikretmek suretiyle "el-Fevâidü'l-mütekâsira fi'l-ahbâri'l-mütevâtira" adlı eserini kaleme almıştır. Eserden bu haliyle sadece hadis ilmiyle uğraşanlar istifade edebileceği için faydasının daha umûmî olması gayesiyle bilahere Suyûtî, tecrîd cihetine gitmeyi düşünmüş ve hadisi rivayet eden sahabe ile tahrîç eden imamları zikretmek suretiyle "el-Ezhâru'l-mütenâsira" adlı eserini telif etmiştir³¹.

Hadislerin tevatürüne hükmetmek konusunda mütesahil olduğu söylenen³² Suyûtî, eserinde lafzan mütevatir olan hadisleri derlediğini ifade etmesine rağmen, zikrettiği hadislerin çoğunun manevî mütevatir olduğunu bizzat kendisi ve başka müellifler söylemişlerdir³³. Nitekim, el-Ezhâr'ında, 8, 13, 25, 31, 32, 33, 82, 83, 86, 90, 94, 95, 96, 97, 107, 108, ve 110 numaralı hadislerde olduğu gibi, hadislerin lafzını değil de, "Cibrîl hadîsi", "Mest üzerine mesh" şeklinde sadece konu başlığını yazmakla yetinmiştir. Aynı şekilde, tevatürde gerekli toplu-

(29) Ebu'l-Fadl Celâleddîn ^cAbdurrahman ibnu'l-Kemâl Ebû Bekr b. Muhammed b. İshâk el-Hudayrî es-Suyûtî (911/1505). Değişik sahalarda altıyüz'e yakın eser verir. Tedrîb'in muhakkiki Abdülvahhâb Abdüllatîf, önsözde hadisle ilgili otuz eserin ismini zikreder. Yetim olarak büyüyen ve ilim tahsili için çeşitli beldelere yolculuklar yapan Suyûtî'nin hayatı ve eserleri için bk. Ibnu'l-^cImâd, Şezerât, VIII, 51; Brockelmann, G.A.L., II, 148; Ziriklî, A^clân, III, 301, 302; Tedrîb, Abdülvahhâb Abdüllatîf'in önsözü; A. Karahan, "Suyûtî", İ.A., XI, 258-263; Mustafa eş-Şek^câ, Celâleddîn es-Suyûtî.

(30) Kettânî, hazn, s. 11, 12.

(31) Suyûtî, Ezhâr, s. 2; Kettânî, a.g.e., s. 11, 12.

(32) Kettânî, a.g.e., s. 4, 5.

(33) Kettânî, a.g.e., s. 4, 5.

luğun on ve daha fazla olmasını şart koştugu³⁴ ve eserini de bu şarta uygun olarak telif ettiğini söylemesine rağmen³⁵, el-Ezhâr'da bu şarta uymayan hadislere de yer vermiştir³⁶. Meselâ, 5, 7, 8, 30, 36, 39, 44, 45, 47, 48, 49, 58, 63, 64, 68, 73, 76, 87, 88, 93, 95, 104 ve 105 numaralı hadislerde râvi saha-be sayısı on'un altındadır.

Müellifin vefatından yaklaşık 30 yıl kadar önce 14 Cemâ-ziye'l-evvel 881 Çarşamba günü telifi biten eser³⁷, Suyûtî'nin ifadesine göre yüz³⁸, Kettânî'nin ta'cûdına göre, yüzoniki³⁹, nâşirin hadislere verdiği numaraya göre yüzonbir⁴⁰, kitabın hatimesinde ifade edilen sayıya göre de yüzon hadis⁴¹ ihtiva etmektedir. Nâşirin dipnotta başka bir nüshada olduğu halde, bu nüshada olmadığını ifadeyle zikrettiği " لا نكاح إلا بولي " hadisi ile⁴² Suyûtî'nin "el-Budûru's-sâfira" adlı eserinde kırk-dan fazla sahabe'nin rivâyet ettiğini ve el-Ezhâr'ına aldığını söylediği halde elimizdeki mevcut nüshada bulunmayan "Âsî mü'min, Cehennem'de ebediyyen kalmayacak" hadisi⁴³ ve yine "Tedrîb" de, el-Ezhâr'da zikrettiğini söylediği halde elimizdeki mevcut nüshada bulunmayan " İslâm garib başladı..." hadisi⁴⁴ bu sayıdan hariçtir. Görüldüğü gibi, eserdeki hadislerin kesin miktarı belli değildir. Bu da eserin değişik nüshalarının bulunduğunu göstermektedir. Nitekim Brockelmann, el-Ezhâr'ın, Breslav Devlet ve Üniversite Kütüphanesi 206, Bonkipore (Patna) v. 2, 295 ve Âsâf I, 608, 251 'de nüshalarının bulunduğunu zikreder⁴⁵.

Fıkıh bablarına göre tanzim edilmiş eserde bölüm başlıkları ve ihtiva ettikleri hadis miktarları şöyledir; İlim (8), Taharet (11), Salât (18), Cenâiz (5), Zekât (1), Savm (5), Hacc (1), Edeb (29), Ahkâm (13), Menâkıb (13), Bâ'is (5).

(34) Suyûtî, Tedrîb, II, 177.

(35) Suyûtî, Ezhâr, s. 3; Kettânî, Nazm, s. 11, 12.

(36) Gamârî, İthâf, s. 67.

(37) Suyûtî, Ezhâr, s. 43.

(38) Kettânî, Nazm, s. 4; a.mlf., Risâle, s. 158.

(39) Kettânî, Nazm, s. 4; a.mlf., Risâle, s. 158.

(40) Suyûtî, Ezhâr, s. 42. Nâşir, K. Tahâre'de mezkûr, " بخير للمؤمنين مدى صوته " hadisine numara vermemiştir. B'u hadise de numara verilmiş olsaydı, kitabdaki numaralı hadis sayısı yüzoniki'ye bâliğ olacaktı.

(41) Suyûtî, a.g.e., s. 43.

(42) Suyûtî, a.g.e., s. 34, dn. 1.

(43) Kettânî, Nazm, s. 154.

(44) Suyûtî, Tedrîb, II, 180; Kettânî, Nazm, s. 35.

(45) Brockelmann, Suppl., II, 178-198.

Duha namazı ile ilgili risalesinde olduğu gibi, Suyûtî, hakkında müstakil çalışma yaptığı bazı konularla ilgili hadislerle⁴⁶, bir başka yerde muhtelif vesilerle mütevatir olduğunu ifade ettiği hadisleri el-Ezhâr'ına almamıştır. Mesela, "

افترقت اليهود على احدى وسبعين فرقة وتفرقت النصارى على اثنين وسبعين فرقة وتفرقت ائمتي على ثلاث وسبعين فرقة

"⁴⁷ hadisini mütevatir kabul ettiği, Feydu'l-kadîr'de zikredilmektedir⁴⁸. Aynı şekilde, " يقول الله تعالى من اذ هبت صبيته لا يلوث لاحد " ⁴⁹ hadisi ile, " ثلاث من الولد فتمسه النار الا تحلة الفم " ⁵⁰ hadisi de, Suyûtî'nin mütevatir kabul edip de el-Ezhâr'ına almadığı hadislerdendir⁵¹.

Suyûtî'nin mütevatir olduğunu söylediği halde, bazı hadisleri el-Ezhâr'a almamasını izah etmek oldukça güçtür. Kettânî, tevatürüne hükmedilen hadisin "el-Fevâidü'l-mütekâsira" da zikredilip, ihtisârı olan el-Ezhâr'da zikredilmeme ihtimalini düşünmekte⁵², Gamârî ise, müstensihden meydana gelebilecek bir hatayı sebep olarak göstermektedir⁵³. Bunların yanısıra, hadisin mütevatir olduğunu söylediği eserle, el-Ezhâr'ın telifinde öncelik-sonralık tesbit edilebilse konu biraz daha açıklık kazanacaktır. Ayrıca, Suyûtî'nin eserin telifi esnasında bu hadisleri almayı unuttuğu ve eserin telifi esnasında muttali olamayıp da, daha sonra muttali olduğu da düşünülebilir.

Eserin metodu hakkında bilgi sahibi olmak için bir hadisi misal olarak ele alalım. Kitabü'l-İlim'de ikinci hadis olarak " نظر الله امرأ سمع مقالتي فوعاها فادأها الى من لم يسعهها فرب حامل فقه غير فقيه ورب حامل فقه الى من هو افقه منه " ⁵⁴

hadisi zikredilmiş ve şu bilgiler verilmiştir; "Bazı tarîklerin- şu fazlalık vardır; ثلاث لا يغفل عنهن قلب المؤمن: اخلاص العمل و ' طاعة ذوى الامر و لزوم الجماعة "Mina"da

(46) Kettânî, Nazm, s. 73.

(47) Ebû Dâvûd, sünnet 1; Dârimî, siyer 74, 75.

(48) Münâvî, Feydu'l-kadîr, II, 21; Kettânî, a.g.e., s. 33, 34.

(49) Tirmizî, zühd 58; Dârimî, rikâk 76.

(50) Buhârî, cenâiz 92; Müslim, birr ve's-sıla 150-156; Tirmizî, cenâiz 36, 64; Neseî, cenâiz 24-26.

(51) Kettânî, a.g.e., s. 77, 79.

(52) Kettânî, a.g.e., s. 27.

(53) Gamârî, Ithâf, s. 124-125.

(54) Ebû Dâvûd, ilim 10; Tirmizî, ilim 7; İbn Mâce, mukaddime 18; Ahmad b. Hanbel, I, 437, III, 225.

Hayf Mescid'inde hutbesini zikretti" ziyadesi vardır. Hadisi Sünen sahipleri, Zeyd b. Sâbit'ten, Tirmizî, İbn Mes^cûd'dan, Hâkim, Cübeyr b. Mut^cim ve Numan b. Beşîr'den, Tabarânî, Sâd b. Ebî Vakkâs, Enes, Numan'ın babası Beşîr, Câbir b. ^cAbdillah, ^cUmeyr b. Katade el-Leysî, Muaz b. Cebel, Ebu'd-Derdâ ve Ebû Kursafe'den, Mezzâr, Ebû Sa^cid el-Hudrî'den, Ebû Nu^caym, Râbi^catü'bnü Osman et-Teymî'den, Rafi^cî, "Tarihu Gazvîn"de İbn Omer'den, İbn ^cAsâkir ise, Zeyd b. Hâlid el-Cühenî'den rivâyet etmişlerdir"⁵⁵.

Misalde de görüldüğü gibi, evvelâhadisin metni zikredilir, daha sonra bazan-bu hadis ile, 63, 72 ve 78 numaralı hadislerde olduğu gibi- tarîklerdeki fazlalığa temas edilir. 59. hadiste olduğu gibi, hadisi tahrîç eden imamları zikretmeksizin rivayet eden sahabelerin zikredilmesinin yanısıra, genellikle hadisi tahrîç eden imamlar ile, hadisi rivayet eden sahabîlerin isim listesi verilir. Zaman zaman da misal olarak verilen bu hadis ile, 10 ve 72 numaralı hadislerde olduğu gibi, hadisin vurûd sebebi ve yerine işaret edilir.

Hadislerin tarîkleri ve bu tarîklerin en sahihi hakkında bilgi verenlerden nakillerde bulunulan eserde⁵⁶, "من كذب" ^{على متعدينا} "hadisinde olduğu gibi, isim verilen ravilerden, rivayeti kabul edilmeyen varsa ona da işaret edilmektedir⁵⁷.

Sadece hadisin başı kaydedilip sonuna "el-Hadîs" diye yazılarak hadisi rivayet eden ravilere geçildiği de olmaktadır. Mesela, 6, 22, 34, 57 ve 97 numaralı hadislerde durum böyledir. Bazanda "Cibrîl hadisi",⁵⁸ "Mest üzerine mesh"⁵⁹ gibi konuyu yazmakla iktifa edilmektedir.

10, 11, 12, 13 ve 15 numaralı hadislerde olduğu gibi, sahabe mürsellerinin tarîk olarak zikredilmesinin yanısıra, tabiün mürselleri de tarîk olarak zikredilmiştir. 51, 53, 55, 77, 82 ve 107 numaralı hadislerde de durum böyledir.

(55) Suyûtî, Ezhâr, s. 5, 6.

(56) Suyûtî, a.g.e., s.12, 19.

(57) Suyûtî, a.g.e., s. 5.

(58) Suyûtî, a.g.e., s. 8.

(59) Suyûtî, a.g.e., s. 9.

Çogu zaman ismi zikredilen sahabe, falanın babası⁶⁰ şeklinde ifade edildiği gibi, tahminde de bulunulmuştur. Mesela, 23. hadiste, Tabarânî'nin rivayetinde ismi zikredilmeyen ravinin "Abdullah" olduğu söylenir. Râvi üzerinde şekk edilmiş ise, ona da işaret edilir. Mesela, 31. hadiste Hatîb'in "Kitabu'l-besmele" sinden alınan rivayetin ravisinin isminin Beşîr b. Muaviye mi yoksa, Yesîr b. Muaviye mi olduğu konusunda şekk edildiğinin ifade edilmiştir.

Mütevâtir hadisleri derleme konusunda kendinden sonrakilere öncülük eden Suyûtî, eserini telif esnasında genellikle şu şahıs ve kitablardan istifade etmiştir; ^cAbdürrezzâk; el-Musannef, Buharî; Edebu'l-müfred, Fî halkı ef^câl-i ^cibâd, Tarih, Hatîb el-Bağdâdî; el-Müttefik ve'l-müfterik, Kitâbu'l-besmele, el-Mûdih, İbn Rahuveyh; Müsned, Tayalisî; Müsned, Müsedded; Müsned, İbn Men^ci; Müsned, İbn Merdüveyh; Kitabu't-teşehhüd, İbn Hibbân; ed-Du^cafâ, ^cUkaylî; ed-Du^cafâ, İbn Mende; Mârifetü's-Sahabe, Hâris b. Ebî Üsâme; Müsned, Sa^cîd b. Mansûr; Müsned, Beyhakî; ed-Delâil, Kitâbu ^cazâbi'l-kabr, Sünenü'l-kübrâ, Zühd, İbn Şâhin; en-Nâsîh ve'l-mensûh, İbn Ebî'd-Dünya,; el-Muhtazarîn, Harâitî; Mekârimü'l-ahlâk, Ebû ^cUbeyd; Fedâilü'l-Kur'ân, Ebû's-Şeyh; Kitâbu's-Sirka, Tabarânî; Me^câcim.

Eser, ^cAbdülazîz b. Muhammed b. Sıddîk el-Gamârî'nin "İthâfu zevi'l-fedâili'l-müştehra" adlı eseriyle birlikte, Dâru't-Te'lif matbaasınca tarihsiz olarak neşredilmiştir.

II. HÂMİD EL-^cİMÂDÎ, "EŞ-SALAVÂTÜ'L-FÂHİRÂ"

Hâmid el-^cİmâdî'nin⁶¹, Suyûtî'nin "el-Ezhâr"⁶¹ını ve İbn Tûlûn'un "el-Erbe^cîniyyât"⁶¹ını biraraya getirmek suretiyle meydana getirdiği "eş-Şalavâtü'l-fâhira bi'l-ehâdîsi'l-mütevâtira" adlı eseri de, mütevâtir hadisleri derleyen mecmualardandır.

(60) Suyûtî, Nazm, s. 25.

(61) Hâmid b. ^cAli b. İbrâhîm el-^cİmâdî (1171/1758). Dimeşk'te doğmuş, orada vefat etmiştir. Fıkıh, ferâiz ve edeb konularında eserler veren ^cİmâdî, 34 sene müddetle müftülük görevini ifâ etmiştir. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bk. Bağdatlı İsmail Paşa, Hediyyetü'l-^cârifîn, I, 261; aynlf., İdâhu'l-meknûn, II, 69; Murâdî, Silkü'd-dürer, II, II, 11-19; Ziriklî, A'lâm, II, 162.

Eserin tabedildiğini Yusuf Elyan Serkîs "mücemü'l-matbûât"ta söylemektedir⁶². Ancak biz bu matbu nüshayı elde edemedik. Burada istifade edilen ve tanıtılmaya çalışılan nüsha, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinin 393/20 numarasında kayıtlı yazma nüshasıdır. Eser, yine müellife ait ve içlerinde, "el-İthâf bi şerh-i hutbâti'l-keşşâf", "et-Tafsîl fi'l-farkı beyne't-tefsîr ve't-te'vîl", "Mısbâhu'l-felâh fî dü'âi'l-istiftâh" gibi otuzaltı risâlenin bulunduğu, meşin ciltli 429 varak tutan yazma nüshanın 171a-178a varakları arasındadır. 21x15 (17,5x8,5) ebadında olan eserin her sahifesinde 31 satır mevcuttur. Hadisler arasında kırmızı mürekkebli işaretler mevcuttur. Muhammed el-Hüseyn eş-Şevmekî'nin istinsâh ettiği, eserin yazı türü nesihdir. Yazmadaki diğer risâlelerin yardımıyla istinsahın, müellifin vefatından bir yıl önce h. 1170 de tamamlandığını anlıyoruz.

Derleme olup, fazla bir orijinalitesi olmayan bu eser, bize Suyûtî'nin el-Ezhârî'nin matbu nüshasıyla mukayese ve Ibn Tûlûn'un el-Erbe'îniyyât'ını tanıma imkanı vermektedir.

Hâmid el-^cImâdî, adet vechile hamdele ve salvele'den sonra eserin te'lif sebebini açıklar ve şöyle der; "Bazı muhakkik arkadaşlarla mütevatir hadis konusunu müzakere etmiştik. Arkadaşlardan bazıları İbnu's-Salâh'ın 'mütevatir hadis azdır, ancak (*من كذب على متعمداً فليتبوأ عقده من النار*) hadisi misal olarak gösterilebilir' şeklindeki sözüne istinaden mütevatir hadislerin az olduğunu iddia ettiler. Ben de, ^cIrâkî, İbn Hacer ve ^cAbdür-rauf el-Münâvî (1031/1622)'den nakiller yaparak, mütevatir hadislerin miktarının az olmadığını söyledim⁶³.

Daha sonra, Suyûtî'nin el-Ezhâr'ına tesadüf ettiğini söyleyen Hâmid el-^cImâdî, çalışmasına önce Suyûtî'nin eserini sonra da Şemsüddîn Muhammed b. Tûlûn'un, hocası Ebu'l-Mehâsin Cemâl Yusuf b. el-Mibred'den tahrîç ederek toplamış olduğu "el-Erbe'îniyyât"ını esas alarak kitabını meydana getirir.

Her hadisten önce teberrük için, salatü selâm getirir, sonunda da hadisi tahrîç eden imamlara rûmûzlarla işaret eder. Hâmid el-^cImâdî, salatü selam ve hadîs-i şerîfleri ihtiva eden bu sahifelerin, okuyana üç faydasının olacağını ifade eder;

(62) Yusuf Elyan, Mücemü'l-matbûât, II, 1377.

(63) Hâmid el-^cImâdî, Salavât, vr. 171a-b.

1. Rasûlüllah (s.a.)'a salatü selam getirmekle elde edilecek sevab.

2. Hadîs-i şerîf'in tilavetiyle elde edilecek sevab.

3. Mütevatir hadislerin hıfzı⁶⁴.

Eserde "es-Salavâtü'l-fâhira bi'l-ehâdîsi'l-mütevâtira" adını verdiğini söyleyen Hâmid el-^cImâdî, okuyucudan, kendisi, ebeveyni ve çocukları için dua beklemektedir.

Eserde doksanseviz'i el-Ezhâr'dan, kırkı el-Erbe^cîniyyât-tan, iki de kendi ilavesi olmak üzere toplam yüz kırk hadis mevcuttur.

Bu hadisleri on'dan fazla şeyh ve tarîkten rivayet ettiğini belirten Hâmid el-^cImâdî, ihtisar için bir tarik verir.

el-Ezhâr'dan yaptığı nakillerde Suyûtî'ye kadar ulaşan rivayet zinciri şöyledir; "Hâmid el-^cImâdî-Ebu'l-Mevâhib el-Hanbelî - Babası ^cAbdûlbâkî - ^cAbdurrahman elBuhûtî (البهوتي) - Şemsü'l-^calkamî (العلمي) - Celâl Ebû Hureyre ^cAbdurrahman es-Suyûtî.

el-Erbe^cîniyyât'tan aldığı rivayetlerde ise sened zinciri İbn Tûlûn'a kadar şöylece sıralanmaktadır; "Hâmid el-^cImâdî-Ebu'l-Mevâhib el-Hanbelî - Babası ^cAbdûlbâkî - Musa el-Meydânî-el-Hanefî - Zeynüddîn b. Sultân - Şemsüddîn Muhammed b. Tûlûn es-Sâlihî⁶⁵.

Görüldüğü gibi , her iki rivayet zincirinde Hâmid el-^cImâdî ile müellifler arasında dört şahıs mevcuttur.

Hâmid el-^cImâdî, eserine mütevatir olmasa bile mütevatire benzer dediği, " انما الاعمال بالنيات و انما لكل امرئ ما نوى "

hadisiyle başlar. Bunda şelefe uyduğunu söyleyen ^cImâdî, hadisi rivayet edenleri zikrettikten sonra İbn Hacer el-Mekkî 73/1565 ile ^cAliyyü'l-Kârî'nin hadis hakkındaki mütalaalarını nakleder⁶⁶.

Daha sonra Kitabu'l-İlim başlığı altında, " من كذب على متعمدا " hadisi ile " فليتبوا مقعده من النار "

" نظر الله امرأ سمع مقالتي فوعاها فادأها الى من لم يسمعها فرب حامل فقه غير فقيه ورب حامل فقه الى من هو افقه منه "

Müellifin metodunu daha iyi anlamak için, Kitabu'l-İlim-den " من كذب على متعمدا فليتبوا مقعده من النار "

hadisini ele alalım;

(64) Hâmid el-^cImâdî, Salavât, vr. 171b.

(65) Hâmid el-^cImâdî, a.g.e., vr. 171b-172a.

(66) Hâmid el-^cImâdî, a.g.e., vr. 172a.

اللهم صل وسلم على سيدنا محمد القائل من كذب على متعمداً فليتبوأ
مقعه من النار، ت، زره، ك، هم، ر، قط، حل، نع، عد، خط، أبو. 67.

Misalde de görüldüğü gibi, hadîs-i şerîfe, Rasûlullah (s.a.)'a salâtu selamla başlamakta, sonra hadisin metnini vermektedir. Suyûtî'den farklı olarak, hadisi rivayet eden sahabîleri zikretmeyip, sadece hadisi tahrîc eden imamlara rumûzla işâret etmektedir.

Yine Suyûtî'den farklı olarak, "Cibrîl hadîsi", "Hz. Peygamber'in uyuduğundan dolayı sabah namazını geçirdiği" ve "Şefa'at" gibi bazı hadislerin konu başlığını vermekle yetinmeyip, hadislerin metinlerini tamamen vermektedir⁶⁸.

Hadislerin bölümlere yerleştirilmesinde, el-Ezhâr'ın matbu nüshası ile, es-Salavât'ta değişiklik mevcuttur. Mesela, "يغفر للمؤمنين" hadisi ile "المؤذنون أطول الناس اعناقاً يوم القيامة" hadisi Ezhâr'ın matbu nüshasında Kitabu't-Tahare'de zikredilmiş iken⁶⁹, Salavât'ta Kitabu's-Salât'ta zikredilmiştir⁷⁰.

Bazan hadis metnini zikrettikten sonra "قلت: Ben derimki" başlığı altında hadis hakkında bazı açıklamalarda bulunur. Mesela, "Şefa'at" hadisinden sonra, hadisin Buhârî ve diğer hadis mecmualarında çeşitli tarîk ve lafızlarla rivayet edildiğini, verilen bu varyantın ise, pek çok şeyi câmi olduğunu söyler⁷¹.

Hâmid el-^cImâdî, el-Ezhâr'ın matbu nüshasında mevcut bazı hadisleri almamıştır ki, bu hadislerin sayısı ondört'tür.

Müellifimiz, bu bölümde, Nevevî; Erbe^cîn, Ibn Hacer el-^cAskalânî; Nuhbe, Münâvî; Şerhu şerhi Nuhbe, ^cAliyyü'l-Kârî; Şerhu'l-Erbe^cîn, v.s. şahıs ve kitablari kaynak olarak kullanmıştır.

Daha sonra, İbn Tûlûn'un el-Erbe^cîniyyât'ındaki hadisleri nakleder.⁷² el-Erbe^cîniyyât'ın ilk hadisi de "أما الاعمال بالنيات وأما الكل امرئ ما نوى" dir. Hadisten sonra yine adet vechile hadisi tahrîc eden imamlara rumûz koyarak işâret eder.

(67) Hâmid el-^cImâdî, Salavât, vr. 172a.

(68) Hâmid el-^cImâdî, a.g.e., vr. 172a, 172b, 173a.

(69) Suyûtî, Ezhâr, s. 13.

(70) Hâmid el-^cImâdî, a.g.e., vr. 172b.

(71) Hâmid el-^cImâdî, a.g.e., vr. 175b.

(72) Hâmid el-^cImâdî, a.g.e., vr. 175b-177b.

«لا يدخلن احد من بايع تحت الشجرة النار»، «اربع من كن فيه فهو مؤمن ومن جاء بثلاثة وكنتم واحدة فقد كفر شهادة ان لا اله الا الله واني رسول الله وانه مبعوث بعد الموت وایمان بالقدر خيره وشره فمن جاء بثلاثة وكنتم واحدة فقد كفر»

hadislerinde olduğu gibi, hadisi tahrîç eden beldelelere işaret etmekte, diğer ber deyişle, hadisi rivayet eden beldeye nisbet etmekte ve bu, Dimeşk'lilerin Câmîr b. Abdillâh'dan, Horasanlıların Sâd b. Ebî Vakkâs'dan rivayet ettiği hadistir, demektedir⁷³.

Hâmid el-^cImâdî, eserini, her ne kadar zayıf da olsa, hatta bazılarına göre mevzu bile olsa, amellerin faziletleri konusunda ihticâc edileceği görüşünde olduğu "من حفظ على امتي" 74 hadisiyle bitirir ve hadis hakkında İbn Hacer el-Mekkî ve Aliyyü'l-Kârî'nin fikirlerini serdedir, hadisi rivayet eden sahabîleri tek tek sayar, hadisin varyantlarını zikreder. Eserin sonunu da salatü selamla bitirir. Bu sahifeleri; koruyan, okuyan, dinleyen, yazan ve derleyenlerin evlat ve zürriyetinin hıfz ayetleriyle muhafaza edilmesini niyaz eder ve hıfz ayetlerinden bazılarını zikreder⁷⁵. Daha sonra da hadisleri tahrîç eden imam-lar için kullandığı rumuzları şu şekilde açıklar;

ح : Buhârî, م : Müslim, ق : Buhârî - Müslim (Şeyhân),
د : Ebû Dâvûd, ت : Tirmizî, ن : Neseî, ه : İbn Mâce, ع : Dört sünen, س : İbn Mâce'nin dışındaki üç sünen, حم : Ahmed b. Hanbel, عم : Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, ك : Hâkim, حد : Buhârî'nin Edebü'l-müfred'i, تخ : Buhârî'nin Tarih'i, حب : İbn Hibbân, طب : Tabarânî, طس : Tabarânî'nin M^cucemü'l-vesît'i, طص : Tabarânî'nin M^cucemü's-Sagîr, ص : Sa^cid b. Mansûr, ش : İbn Ebî Şeybe, با : Abdürrezzâk, ع : Ebû Y^calâ, قف : Darakutnî, في : Deylemî'nin el-Firdevs'i, حل : Ebû Nu^caym'ın el-Hilye'si, هب : Beyhakî, هق : Beyhakî'nin Sünen'i, عد : İbn ^cAdiyy, عق : Ukaylî, شن : İbn Şâhin, خط : Hatîb, ز : Bezzâr, س : Tayalîsî, نى : Ebû Musa el-Medînî,

(73) Hâmid el-^cImâdî, Salavât, vr. 176a.

(74) Hadis hakkında bilgi için bk. Nevevî, Erbe^cûn, s. 6; Şeybânî, Temyîz, s. 166; ^cAclûnî, Kesfu'l-hafâ, II, 340.

(75) Hâmid el-^cImâdî, a.g.e., vr. 177b-178a. Zikredilen ayetlerden bazıları şunlardır; el-Bakara (2), 255; el-En^câm (6), 61; Hûd (11), 57; Yusuf (12), 64.

عبي : Ebû Ubeyd, خش : Ebu's-Şeyh, مع : İbn Menîc,
شف : Şafiî, و : İbn Merduveyh, حف : Müstagfirî,
فح : Ebû Nâfi, يو : Yusuf b. Halil, ر : Râfiî, عس : İbn
Asâkir, نه : Ebû Avâne, ما : Hâris b. Üsâme, خر : İbn Hu-
zeyme, طي : Harâitî, جى : İbn Cerîr et-Taberî, عر : İbn
Arafe, من : İbn Mende, ما : Mâlik, هى : İbn Habîb,
سدى : Süddî, هو : İbn Râhuveyh, عى : İbnü'l-Adîni, نى :
İbn Ebi'd-Dünya, بخ : Bağavî, قع : İbn Kânî, نص : Ebû
Nasr, بك : Ebû Bekr eş-Şafiî; el-Gaylâniyyât, قر : Ebû
Kurre, سع : İbn Sâ'd, مى : Dârimî, قد : İbn Ukde,
عه : İbn Zürcâ, مد : Müsedded, سن : İbnü's-Sinnî,
تم : Temmâm⁷⁶.

III. MUHAMMED B. CÂFER EL-KETTÂNÎ, "NAZMÜ'L-MÜTENÂSİR"

Muhakkık allâme Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebi'l-Feyd Câfer el-Hasenî el-İdrisî el-Kettânî⁷⁷'ye ait bu eser, mütevatir hadisleri derleyen mecmuaların en mufasssalıdır. Biraz sonra eserini tanıtmaya çalışacağımız Abdülazîz b. Muhammed b. es-Siddîk el-Gamârî'nin dışında, eser üzerinde bazı çalışmalarını yapıldığını, Muhammed el-Muntasır el-Kettânî'den öğrenmekteyiz. Muhammed el-Muntasır, "er-Risâletü'l-müstatrefe"nin mukaddimesinde şunları söylemektedir; "Hocamız Ebu'l-Abbâs el-Gamârî, Nazmu'l-mütenâsir'e bir zeyl ve tahrîçde bulunmuş, hocamız Ahmed el-Umrânî'comu ihtisâr etmiştir. Benim de eser üzerine bir istidrak çalışmam vardır"⁷⁸. Bu ifadelerden de anlaşıldığı gibi eser üzerinde zeyl, ihtisar ve tahrîç çalışmaları yapılmıştır.

Kettânî, eserine 16 sahife tutan bir mukaddime ile başlar. Mukaddime mutâd vechile hamdele ve salveleden sonra, hadis ilminin önemi, fazileti, bu ilmi tahsil edenlerin üstünlüğü hakkında bir çok rivayetler nakleder⁷⁹. Bunun ardından, ken-

(76) Hâmîd el-İmâdî, Salavât, yr. 178a.

(77) Ebû Abdillâh Muhammed b. Câfer b. İdrîs el-Kettânî (1345/1927). Tarihçi ve hadisçidir. Fas'da doğmuş orada vefat etmiştir. İlim için yolculuklar yapmıştır. 60 kadar eser bırakan müellifin hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bk. Brockelmann, Sppl., II, 890; René Basset, "Kettânî", İ.A., VI, 609; Ziriklî, Aclâm, VI, 72-73.

(78) Kettânî, Risâle, Mukaddime, 9.

(79) Kettânî, Nazm, s. 2-3.

di kitabı hakkında bilgi verir. Eldeki mevcut kitablardan kendisi için derlemiş olduğu mütevatir hadisleri kaybetmek endişesiyle kitab haline getirerek buna "Nazmu'l-mütenâsir mine'l-hadîsi'l-mütevâtir" adını verdiğini belirtir. O, bunu Suyûtî'nin eserini görmeden önce yapmıştır. Suyûtî'nin eserine tesadüf ettikten sonra, tek bir hadisi terketmeksizin ondaki bütün hadisleri alır. Suyûtî'nin dışında bulmuş olduğu râvi isimlerini "قلت : Ben derimki" kaydıyla ilave eder. Bundan sonra da derlediği mütevatir hadisleri zikreder⁸⁰.

Mukaddimede daha sonra, mütevatir hadisleri derleyen mecmualar hakkında bilgi verir⁸¹. Tevatürün lügat ve Istilah manalarını inceler, Karâfî (684/1285)'nin; et-Tenkîh'inden, el-Kâmûs, es-Sihâh ve Şerhu'l-Kâmûs'tan, Asme^cî (216/831) ile İbnu'l-Arabî (544/1149)'den kelimenin lügat manalarını nakleder. İbnu's-Salâh'ın; Mukaddime'sinden, Nevevî'nin Takrîb'inden, Cürcânî'nin Muhtasarından, Tâc es-Sübkî (771/1369)'nin; Cem^cu'l-cevâmîc ile bunun şârihi Mahallî (864/1459)'den usûlcülerin istilâhî manalarını iktibâs eder⁸².

Mütevâtirden hasıl olan ilim konusundaki münakaşaları serdettikten sonra, mütevatirin kesin ve zarûrî ilim ifade ettiğini söyler⁸³. Mütevatirin kısımları, tevatürde aranan şartlar gibi konuları işler⁸⁴. Bunları müteakiben, tevatürün tesbitinde gerekli olan adet üzerinde durur, 4, 5, 7, 10, 12, 20, 40, 70, 310 kûsûr, 1400 veya 1500 sayıları ve bunların bazılarında kâil olan alimler ile herbirinin delillerini zikrettikten sonra, tevatürde belli bir adedin şart olmadığını, bilakis katî ilim husûlüne itibâr edildiğini ifade eder⁸⁵.

Bazı alimlerin mütevatir hadislerin az olduğu veya hiç olmadığı şeklindeki iddialarını geniş bir şekilde cevabladıktan sonra, mütevatir hadislerin az olduğunu söyleyenlerin kasıtlarının lafzî mütevatir olduğunu ifade ederek, dinin zarûrî olarak bilinen emirlerinin ekserisinin manevî mütevatir olduğunu ileri sürer⁸⁶.

-
- (80) Kettânî, Nazm, s. 3-4.
(81) Kettânî, a.g.e., s. 4.
(82) Kettânî, a.g.e., s. 5-6.
(83) Kettânî, a.g.e., s. 7-8.
(84) Kettânî, a.g.e., s. 9.
(85) Kettânî, a.g.e., s. 9-10.
(86) Kettânî, a.g.e., s. 11-14.

Kettânî, eserinde takib etmiş olduğu metodu da şöyle açıklamaktadır; "Çoğu kere hadisi tahrîç eden imamların ismini zikretmedim, fakat, hadisi rivayet eden sahabîlerle, bazı tabîlerin ismini saydım. Bu işin ehli alimlerden hadisin tevatürüne hükmetmiş olanları zikrettim. Maksat, hadisin mütevatir olduğunun açıklanması olduğu için tarîkleri ve tahrîç eden imamları zikretmedim.ve eseri fıkıh bablarına göre tanzim ettim"⁸⁷.

Bilahere, "Tenbih" başlığı altında karinelerle desteklenmiş haber-i vahidin ilim ifade edip etmemesi meselesini, bu konudaki görüş sahiplerini ve delillerini ele alır⁸⁸.

Mukaddimeden sonra, Kettânî hadisleri zikretmeye başlar. İlk olarak herhangi bir kitab ve bab başlığı açmaksızın, yalnızca selefe tabi olmak kasdıyla " انما الاعمال بالنيات " hadisini verir. Hadisin mütevatir olup olmama konusundaki münakaşaları naklettikten sonra, "hadis her ne kadar bu tarikle tevatür şartını haiz değilse de, amelde niyyetin esas olduğu konusu, manen tevatür ettiği için bu hadis de bu şekilde mütalaa edilmelidir" der⁸⁹.

Bu hadisten sonra Kettânî bölüm başlıklarını koymaya başlar, 157 sahife olan eserinin ilk bölümüne "Kitabu'l-İlim" adını verir ve bu bölümde altı hadis zikreder. Bundan sonraki bölümler ile bölümlerde mevcut hadis miktarı şöyledir;

Kitabu'l-İmân; 13.

Kitabu't-Tahare; 20.

Kitabu'l-Ezân; 6.

Kitabu's-Salât; 45.

Kitabu'l-Cum^ca ve'l-^cİyd; 5.

Kitabu'l-Merdâ ve'l-Cenâiz ve Ahvâli'l-mevtâ; 19.

Kitabu'z-Zekât ve's-Sadaka ve'l-M^carûf; 4.

Kitabu's-Siyâm; 11.

Kitabu'l-Hacc ve'l-^cUmre; 10.

Kitabu'z-Zekât; 4.

Kitabu'l-Cihâd; 11.

Kitabu'n-Nikâh; 4.

Kitabu'l-Libâs; 1.

(87) Kettânî, Nazm, s. 14.

(88) Kettânî, a.g.e., s. 15-17.

(89) Kettânî, a.g.e., s. 17-20.

- Kitabu'l-At^cıme ve'l-Eşribe; 7.
Kitabu'l-Buyû^c; 7.
Kitabu'l-İmâme; 3.
Kitabu'l-Ahkâm ve'l-hudûd; 7.
Kitabu't-Tahzîr mine'z-Zulum; 3.
Kitabu'l-Velâ; 3.
Kitabu'l-Vasâyâ; 1.
Kitabu'l-Eymân; 4.
Kitabu Bed'i'l-halk; 1.
Kitabu'l-Kur'ân ve Fedâilüh ; 5.
Kitabu'l-Ezkâr ve'd-Daavât; 8.
Kitabu'l-Edeb ve'r-Rekâik; 17.
Kitabu'l-Menâkıb; 22.
Kitabu'l-Câmi ma tekaddem; 13.
Kitabu'l-Eşrâti's-Sâati; 8.
Kitabu'l-B^câs ve Ahvâli yevmi'l-Kıyâme; 16.

Müellifin bizzat belirttiği gibi⁹⁰, eserde mükerrerler hariç, hadis sayısı toplam 310 dur. Bu hadislerin dışında, kitabın sonunda "Hatime" başlığı altında ihtilaflı altı hadis daha incelenmiştir ki bu altı hadis bazılarınca mütevatir kabul edildiği halde, bazılarınca kabul edilmemektedir⁹¹.

Kettânî, kitabının metodu hakkında bilgi vermişse de metodun pratiğini görmek, kitabı daha iyi tanımak için bir misal verelim.

Kitabu's-Salât'te; " من اكل من هذه الشجرة الخبيثة فلا يقربن مسجدنا " hadisinden sonra şunları söyler; "Suyûtî, bu hadisi eL-Ezhâr'da " من اكل ثوما او بصل فليحترقنا " lafzıyla 1. Enes, 2. Câbir b. Abdullah, 3. İbn Ömer, 4. Ebû Hureyre, 5) M^câkîl b. Yesâr, 6. Ebû Bekr es-Sıddîk, 7. Beşîr b. M^câbed el-Eslemî, 8. Huzeyme b. Sâbit, 9. Abdullah b. Zeyd, 10. Ebû Salebe, 11. Ebû Saîd, 12. Câbir b. Semura, olmak üzere oniki sahabeden rivayet etmiştir. "Daha sonra (قلت :Derimki) başlığı altında rivayet eden diğer sahabâleri zikreder, 13. Kurra b. ^cIyâs el-Müzenî, 14. Muğîre b. Şube, 15. İbn Abbâs, 16. Sevbân, 17. Mâbed el-Eslemî, 18. Şureyk b. Şurahbil, 19. Atâ b. Habbâb, 20. Ali b. Ebî Tâlib"⁹².

(90) Kettânî, Nazm, s. 156.

(91) Kettânî, a.g.e., s. 156-157.

(92) Kettânî, a.g.e., s. 53.

Verilen misalde de görüldüğü gibi, müellif, mukaddimede zikrettiği vechile hadis metnini verdikten sonra hadisin lâfız farklılıklarına temas eder.⁹³ Eğer hadisi Süyûtî zikretmiş ise onu belirtir ve Süyûtî'nin derlediği sahabe ravileri hadisi tahriç eden imamları zikretmeksizin rakam vermek suretiyle sıralar. " قلت :derim ki" başlığıyla verdiği bu hadisi rivayet ettiklerini kendisinin tesbit ettiği diğer sahabileri zikreder.

Zaman zaman naklettiği hadis hakkında yapılmış müstakil çalışmalar var ise, onlara da temas eder. Meselâ "Teşehhüdde işaret parmağıyla işaret" hakkında Berzencî (1176/1762) ile Aliyyü'l-Kârî'nin çalışmaları⁹⁴ ve "Duhâ Namazı" ile ilgili Süyûtî'nin çalışmasını⁹⁵ zikretmektedir.⁹⁶

Derlediği hadisler hakkında kaynaklarda söz söylenmiş ise onları nakleder. Meselâ "Misafir ve mukîm için meshin müddeti ile ilgili hadis" hakkında başta Tahavî (321/933) olmak üzere çeşitli âlimlerden nakillerde bulunur ve bu nakilleri değerlendirir, kendi görüşünü isbat etmeye çalışır.⁹⁷

"Misafir ve mukîm için meshin müddeti"⁹⁸ hakkındaki hadis ile "Tenasül uzvuna değenin abdest alması gerektiği"⁹⁹ hadisinde olduğu gibi, çok az da olsa bazan hadisi tahriç eden imamları zikreder.

Sadece hadisi rivayet eden sahabe ravileri zikretmekle yetinmez, kitabının metodunu anlatırken de söylediği gibi hadisin mütevatir olduğunu söyleyen âlim var ise onu da belirtir. Meselâ "ويل للعقاب من النار" hadisinin mütevatir olduğunu Abdur-raûf el-Münavî'nin belirttiğini söyler.¹⁰⁰ Buna benzer nakilleri sık sık yapar.

(93) Kitabu'l-İman'daki " من شهران لا اله الا الله وحببت له الجنة " hadisi ile Kitabu's-Salât'taki " لا صلاة لمن لم يقرأ " صوبوا الرؤيته " ve Kitabu's-Sıyam'daki " وافطروا الرؤيته " hadisleri bunun en güzel misalleridir. Bazan da " افترقت اليهود على احدى وسبعين فرقة... " hadisinde olduğu gibi, bazı tariklerin mevzu olduğunu söylemekte ve görüşünü mevzuat kitaplarından desteklemektedir. bk. Nazm, s.34.

(94) Kettânî, Nazm, s.65.

(95) Kettânî, a.g.e., s.73.

(96) Diğer misaller için bk. Kettânî, a.g.e., s.112,146.

(97) Kettânî, a.g.e., s.45.

(98) Kettânî, a.g.e., s.45.

(99) Kettânî, a.g.e., s.47.

(100) Kettânî, a.g.e., s.40.

Zaman zaman ilmî dirayetini göstererek mütevatir olduğunu söyleyen çıkmamışsa bile verdiği hadisin mütevatir olması gerektiğini söyler. "Bevl esnasında örtünmeyenin azap çekeceği" ile ilgili hadiste olduğu gibi¹⁰¹ daha sonra kendi görüşünü destekleyici bir bilgi bulunduğunda da onu hemen ilâve etmeyi ihmal etmez.¹⁰²

Süyûtî'yi tenkit ettiği de olmuştur. Meselâ tevatürüne hükmettiği halde bazı hadisleri el-Ezhâr'a almamasını ve "Besmele çekmeyenin abdesti yoktur" hadisinde olduğu gibi tevatürde bazan mütesahil davranmasını tenkit etmiştir.¹⁰³

Bazan kitap tanıtımının da yapıldığı¹⁰⁴ eserde hadislerde anlatılmak istenen meselelere de temas edilmiştir. Meselâ "المؤذنون أطول الناس يوم القيامة" hadisi, Kıyamet gününde insanlar susayacaklardır. İnsan susadığında boynu bükülür. Müezzinler susamıyacakları için boyunları dimdik kalacaktır, şeklinde yorumlanmıştır.¹⁰⁵ Aynı şekilde "س , 106 " الايمان بيان " hadislerinde de açıklamalar yapılmaktadır.¹⁰⁷ "شهران لا اله الا الله وجبت له الجنة"

" افطر الكاهن والجموع " hadisinde olduğu gibi,¹⁰⁸ hadislerdeki Nesh'e temas eder. Bazan da hem nâsîh, hem de mensuh hadisi zikreder. " ترك الوضوء حاسمت النار " ¹⁰⁹ "حاسمت النار" hadislerinde olduğu gibi.¹¹⁰

"Teşehhüde işaret parmağıyla işaret" hadisinin sahabe ravilerini zikrederken Şihab ibnu'l-Mecnûn el-Cürmî, Asım b. Kuleyb'in ceddidir,¹¹¹ şeklinde bazan sahabeyi tanıtıcı bilgiler verdiği gibi, ravinin isminde şüphe edildiğinde, bazı rical kitaplarından nakillerde bulunmak suretiyle bu kapalılığı gidermeye çalışmaktadır.¹¹²

-
- (101) Kettânî, Nazm, s.36.
(102) Kettânî, a.g.e., s. 146.
(103) Kettânî, a.g.e., s. 37.
(104) Kettânî, a.g.e., s. 25.
(105) Kettânî, a.g.e., s. 50.
(106) Kettânî, a.g.e., s. 31.
(107) Kettânî, a.g.e., s. 28.
(108) Kettânî, a.g.e., s. 88.
(109) Kettânî, a.g.e., s. 47.
(110) Kettânî, a.g.e., s. 48.
(111) Kettânî, a.g.e., s. 65.
(112) Kettânî, a.g.e., s. 31.

Suyûtî gibi bazan sadece konu başlıklarını vermekle yetinen Kettânî, "Hz. Peygamber'in abdest alma şekli"ni açıklayan hadiste olduğu gibi¹¹³, konuyla ilgili bir diğer hadisin rivayetlerini de buna eklemektedir. Nitekim, bu hadisi takib eden üç hadislik bir fasıladan sonra "Abdest'te ayakların yıkanması"¹¹⁴ hadisi zikredilmiş, bu hadisi rivayet eden ashab sayısı ilk hadisi nakleden 22 sahâbî üzerine bina edilerek numaralama 23'den başlamış ve 34'eskadar devam etmiştir.

Zaman zaman mezheb imamlarının görüşlerine ve bunların delil olarak kullandıkları hadislerle de¹¹⁵ yer veren Kettânî, bölümlerin tanzimi ve hadislerin bölümlere yerleştirilmesinde Suyûtî'den epey farklılık arzeder. Suyûtî'nin Kitabu'l-Edeb'de zikretmiş olduğu pek çok hadisi Kettânî müstakil kitaplara yerleştirmiştir. Mesela, Kettânî, "كل معروف صدقة" hadisini Kitabu'z-Zekât'ta¹¹⁶, "من عازر مريضاً خاض في الرحمة حتى يجلس فاجلس غرته الرحمة" hadisini Kitabu'l-Merdâ ve'l-Cenâiz'de¹¹⁷, "لا تزال طائفة من امتي" "ظاهرين على الحق حتى يأتي امر الله" hadisini de Kitabu'l-Cihâd'da¹¹⁸ zikretmektedir.

Hadis miktarı ve bölüm bakımından Suyûtî'nin eserinden daha hacimli olan Kettânî'nin eseri, hadislerin bölümlere yerleştirilmesinde daha başarılıdır.

Kettânî, herhangi bir bölüme yerleştiremediği hadisleri "Kitabu'l-Câmi' ma tekaddem" başlıklı bir bölümde toplamıştır¹¹⁹.

Kitabu'l-Büyük'daki "من غشنا فليس منا" hadisinde olduğu gibi, zaman zaman hadisin vürûd sebebine temas ettiği de olmaktadır¹²⁰.

Bazı açıklamalar için "Tenbih" başlığını¹²¹ kullanan Kettânî, şu misallerde olduğu gibi, "O söz, başlarına geldiği zaman, onlara yerden bir Dâbbe çıkarırız; o onlara insanların, ayetlerimize içtenlikle inanmadıklarını söyler."¹²² ayetini, Dâbbe'nin çıkışı, "Nihâyet Ye'cûc ve Me'cûc açıldığı zaman onlar her tepeden dünyaya saldırırlar."¹²³ ayetini de Ye'cûc ve Me'cûc'-

(113) Kettânî, Nazm, s. 38.

(114) Kettânî, a.g.e., s. 41.

(115) Kettânî, a.g.e., s.45, 46, 90.

(116) Kettânî, a.g.e., s. 86.

(117) Kettânî, a.g.e., s. 77.

(118) Kettânî, a.g.e., s. 93.

(119) Kettânî, a.g.e., s. 139-143.

(120) Kettânî, a.g.e., s. 100-101.

(121) Kettânî, a.g.e., s. 72, 73.

(122) en-Neml (27), 82.

(123) el-Enbiyâ (21), 96.

un çıkışı ile ilgili haberlerin tevatürünü isbatlayıcı delil olarak kullanmıştır¹²⁴.

Müellif bazı yerlerde de ravileri hiç zikretmemektedir. Mesela, "Kitabu'l-Kur'ân"'da "Sûrelerin başındaki besmele Kur'ân'dandır." şeklinde bir başlık açtıktan sonra, sadece; "el-İtkân'da mânen mütevatir olduğu zikredilmiştir. Bunu Fahreddin er-Râzî'de Tefsîr'inde zikretmiş, el-Âbî'de bunu ondan nakletmiştir. Her ikisine de müracaat et"¹²⁵ cümlesine yer vermiştir. Bunu takip eden hadiste "Ayetlerin tertibi, ve onların sûrelerdeki yerlerine konulduğu tevkîfidir." başlığını koyduktan sonra, sadece "el-İtkân'da bunun mütevatir olduğu zikredilmiştir."¹²⁶ kaydını düşmüştür.

Tashihini Abdurrahman b. Cafer el-Kettânî'nin¹²⁷ yapmış olduğu eserde müellif pek çok âlim ve eserden istifade etmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır; Abdürrezzâk; Musannef, Şafi^cî; el-Umm, İbn Ebî Şeybe; el-Musannef, Tirmizî; el-^cİlel, Ebû Yalâ; Müsned, Saîd b. Mansûr; Sünen, Ebû ^cAmr ed-Dânî; Sünen, İbn Şâhin; ed-Delâil, İbn Rüşd; Câmi^cu'l-mukaddemât, İbn Haldûn; Mukaddime, Nevevî, Takrîb, Şerhu Müslim, Münzirî, et-Tergîb ve't-Terhîb, Tahâvî, Şerhu meâni'l-âsâr, ^cIrâkî, Elfiyye, İbn Hacer el-Askalânî, el-Emâlî, Tahrîcü ehâdîsi'r-Rafi^cî, İbnu'l-Cevzî, Kitabu'l-mevduât vs.

IV. ^cABDÜLAZİZ EL-ĞAMÂRÎ, "İTHÂFU ZEVÎ'L-FEDAİLİ'L-MÜŞTEHİRÂ"

Hayatı hakkında hiç bir bilgiye rastlayamadığımız Abdülazîz b. es-Siddîk el-Ğamârî'ye ait bu eser, mukaddimedede verilen bilgiye göre telhîs sûretiyle teşekkül ettirilmiştir. Şöyleki; Ğamârî, Kettânî'nin Nazm'ında verdiği hadislerden Suyûtî'nin şartına uygun olanları yani ravisi on ve daha fazla olan hadisleri almış, Zebîdî'nin "Laktu'l-Leâlî'l-mütenâsira" sında Suyûtî'nin Ezhâr'ındaki hadislerin ravilerine ilaveleri ile Ebu'l-Feyd Seyyid Ahmed'in hem Suyûtî, hem de Kettânî'nin ravilerinin yaptığı ilaveleri kaydetmiştir¹²⁸.

(124) Kettânî, Nazm, s. 147, 148.

(125) Kettânî, a.g.e., s. 111.

(126) Kettânî, a.g.e., s. 111.

(127) Kettânî, a.g.e., s. 157.

(128) Ğamârî, İthâf, s. 46-47.

Fakat eseri incelediğimiz zaman mukaddimedeki ifadenin hilafına uygulamalara şahit olmaktadır. Şöyleki, "انهم قالوا قد علمنا" 129, "Namaz-
da teşehhüd" 130, "كيف نسلم عليك فليف نصلي عليك قولوا اللهم صل على محمد وعلى آل محمد
اسفروا بالخير" 131 ve "بشر المشائين في الظلم الى المساجد..." 132, "فانه اعظم للاجر
ان الفخذ عورة" 133 hadislerini on'dan fazla sahabe rivayet etmiş olduğu halde, Gamârî, İthâf'a almazken, "ان الفخذ عورة" 133 hadisini rivayet eden sahabî sayısı dört olduğu halde eserine almıştır 133.

"İthâf" Suyûtî'nin eseriyle birlikte basılmıştır 134. 44 sahifesini el-Ezhâr'ın oluşturduğu eser toplam 156 sahife olup, sonunda bir de fihrist vardır. Fihristin baştarafı Suyûtî'nin eserine tahsis edilmiştir. Kayıtlardan anlaşıldığına göre, eserin te'lifî 20 Safer 1371'de tamam olmuştur 135.

Kitab, Nazmü'l-mütenâsir'deki bölümleri aynen ihtiva etmektedir. Mukaddimede yer alan, "Benim yanımda pek çok hadis bulunmasına rağmen, bunları ilâve etmedim, çünkü bu ihtisarı bitirdikten sonra, onları müstakil bir kitab halinde negredeceğim" şeklindeki ifadeye rağmen 136, müellif, Kettânî'nin eserinde olmayan bazı yeni hadisleri ilave etmiştir. Buna mukabil Nazmü'l-mütenâsir'deki mevcut pek çok hadis ise, zikredilmemiştir. Bundan dolayı da, Nazm'daki hadis sayısı 310 iken, tadâdımıza göre, İthâf'da 285'dir.

Bu eserin metodunu da müşahhas bir şekilde öğrenmek için Kitabü'l-İlim'deki "نظر الله امر السبع مقالتي فوعاها فادها الى من لم" 137, "يسمعها قرب عامل فقه..." hadisini misal olarak ele alalım. Müellif bu hadisi zikrettikten sonra şunları söyler; "Suyûtî, el-Ezhâr'da bu hadisi 16 sahabenin rivayeti olarak zikretmiş. Nazmü'l-mütenâsirde, Kettânî, bunlara Aişe, Ebû Hureyre ve Şeybe b. Osman'ı ilave etmiştir. Zebîdî, el-Ezhâr'da bulunanlarla yetinmiş, kardeşimiz Ebu'l-Feyd Ahmed de şunları ilave etmiştir; Zehebî, Tezkira'sında İbn Rumeyh'e tahsis ettiği hal tercemesinde hadisi, İbn Abbâs'a da isnad etmiştir 137.

(129) Suyûtî, Ezhâr, s. 17; Kettânî, Nazm, s. 66.

(130) Suyûtî, a.g.e., s. 17; Kettânî, a.g.e., s. 64.

(131) Suyûtî, a.g.e., s. 15; Kettânî, a.g.e., s. 55.

(132) Suyûtî, a.g.e., s. 14; Kettânî, a.g.e., s. 55.

(133) Kettânî, a.g.e., s. 53; Gamârî, İthâf, s. 82.

(134) Dâru't-Te'lif matbaası.

(135) Gamârî, a.g.e., s. 153.

(136) Gamârî, a.g.e., s. 47.

(137) Gamârî, a.g.e., s. 52.

Misaldede görüldüğü gibi, Gamârî, Suyûtî'nin Ezhâr'da tesbit ettiği sahabîlerin toplam sayısını verir, bazan da Suyûtî'nin belirlediği sahabe isimlerini ayrı ayrı zikreder. Kettânî'nin ziyadesini ilave ettikten sonra, Zebîdî'den ilave varsa, onu ekler. Daha sonra da mukaddimede belirttiği gibi, Ebu'l-Feyd Seyyid Ahmed'den nakillerde bulunur. Aslında bu eser Ebu'l-Feyd'in çalışmalarını tanıtmaya bakımında da ayrı bir önem taşımaktadır. Ayrıca yine bu eser sayesinde, Ebu'l-Feyd'in, Kettânî'ye yapmış olduğu bazı tenkitlerle¹³⁸, Kettânî'nin mütevatir olduğunu ifade ettiği bazı hadisleri, Ebu'l-Feyd'in mütevatir saymadığını öğrenmekteyiz¹³⁹.

Gamârî, hadislerden sonra bazan sadece Suyûtî'nin tesbit ettiği sahabe ravilerin ismini, bazan da yalnızca Kettânî'nin tesbit ettiği sahabe ravilerinin ismini zikretmektedir. Mesela, "Cibrîl'in Rasûlullah (s.a.)'a vakitlerini beyan için namaz kılmaması"¹⁴⁰ ile ilgili hadiste sadece Suyûtî'nin tesbit ettiği sahabe ravileri, "Ümmetime zorluk vermemiş olsaydım her namazda misvâkı emrederdim."¹⁴¹ hadisinde de sadece Kettânî'nin tesbit etmiş olduğu sahabe ravilerin ismini vermekle yetinmiştir.

Müellif, sadece Nazmü'l-mütenâsir'de zikredilmiş hadislerin başına () harfini işaret olarak koymaktadır.

Gamârî'nin, eserini te'lif ederken esas aldığı Nazm nüshası ile elimizdeki matbu nüsha farklı olmalı ki, "Sehiv secdesiyle ilgili hadisler" başlıklı bir konuyu başına () işaret harfini koymak suretiyle işlediği halde¹⁴², elimizdeki matbu nüshada bu başlığı göremedik.

Müellif bazan "Tenbih" başlığı altında, yapılan hatalara dikkati çeker. Mesela, "Ümmetin yetmişüç fırkaya ayrılması" ile ilgili hadiste İbn Hazm'ın düşmüş olduğu hatayı anlatır¹⁴³.

Kettânî'nin eserinde yapmış olduğu bazı hata ve unutmalara işaret eder. Mesela, "Abdest ve diğer yerlerde misvâk kullanımı ve teşviki" başlığı altında, Nazm'da zikredilen ravi isimlerini naklettikten sonra, Ezhâr'da zikredildiği halde, Kettânî'nin eserine sehven almadığı bazı isimlerin olduğunu söyler ve

(138) Gamârî, Ithâf, s. 99.

(139) Gamârî, a.g.e., s. 61, 67.

(140) Gamârî, a.g.e., s. 81.

(141) Gamârî, a.g.e., s. 89.

(142) Gamârî, a.g.e., s. 92.

(143) Gamârî, a.g.e., s. 70.

bu alınmayan isimleri sayar¹⁴⁴. Aynı şekilde "Amellerin fazileti bakımından bu ümmetin evveli ile ahirinin müsavi olduğu" meselesinde¹⁴⁵ Kettânî'nin, İbn ^cAbdilberr'in sözü üzerinde yaptığı yorumu da tenkid eder.

Kettânî, el-Ezhâr'da zikredilen hadisin bölümünü söylediği halde, Gamârî, yalnızca, "hadis el-Ezhâr'da da zikredilmiştir." der. "Kâbirde iki meleğin suâl sorması" ile ilgili hadiste olduğu gibi¹⁴⁶.

Az da olsa yaptığı müstakil çalışmalara da işaret eden¹⁴⁷ Gamârî, Nazm'ın tertibinde küçük bazı değişiklikler yapmıştır. Mesela Kettânî, "Şefaât" hadisini¹⁴⁸ tek başlık altında, varyantlarıyla birlikte tek bir hadis olarak verirken, Gamârî, bunu iki ayrı hadis olarak zikretmiştir¹⁴⁹.

-
- (144) Gamârî, İthâf, s. 74.
(145) Gamârî, a.g.e., s. 134-135.
(146) Gamârî, a.g.e., s. 98.
(147) Gamârî, a.g.e., s. 112.
(148) Kettânî, Nazm, s. 149.
(149) Gamârî, a.g.e., s. 148-149.

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M
MÜTEVATİR HADİS METİNLERİ

MÜTEVATİR HADİS METİNLERİ

Bu bölümde ikinci bölümde tanıtmaya çalıştığımız kitaplarda yer alan mütevatir hadisler verilecektir. Hadisler, Kettânî'nin "Nazmü'l-mütenâsir"i esas alınarak fıkıh bablarına göre zikredilecektir. Ale'l-ebvâb olmayan İbn Tûlûn'un "el-Erbe^cîniyyât"ındaki hadisler de ilgili bölümlere yerleştirilmeye çalışılmıştır. Her bölüm içerisinde evvelâ müelliflerin müştereken kitaplarına aldıkları hadisler, daha sonra da tek kaldıkları hadisler verilecektir.

Hadisler başta Kütüb-i Sitte olmak üzere, Mâlik'in Muvattâ'ı, Dârimî'nin Sünen'i ile Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inden tahrîç edilmiştir. Tahrîçlerde, hadislerin lafzî aynîliğinden ziyade, manâ birliğine dikkat edilmiştir. Adı geçen müelliflerin dışında hadisin mütevatir olduğunu söyleyen âlim var ise, Kettânî'nin eserinden istifade ederek ona da işaret edilmiştir. Tahrîç için Çağrı Yayınlarının neşrettiği Kütüb-i Sitte serisi esas alınmıştır. Adı geçen hadis mecmualarında bulunamayan hadisler için tâlî kaynaklara müracaat edilmiştir. Sonunda da istifadede kolaylık olması düşüncesiyle hadislerin alfabetik bir indeksi verilmiştir.

Adı geçen kitaplarda toplam 347 hadis mevcuttur. Hamid el-^cImâdî'nin, eserinin sonunda teşvik için zikretmiş olduğu, "من حفظ على امتي أربعين حديثاً من أمر دينها بعثه الله تعالى يوم القيامة في زمرة الفقهاء والعلماء" hadisi ile, Kettânî ve Gamârî'nin tevatüründe ihtilaf olduğunu söyledikleri altı hadis bu sayının dışındadır.

Hadisleri, tahrîç edenlere göre şema halinde şöylece gösterebiliriz;

Süyûti	Süyûti	Süyûti	Süyûti	Süyûti	Süyûti	İ.Tûlûn	İ.Tûlûn	İmâdî	Süyûti	İ.Tûlûn	Kettânî	İ.Tûlûn	Kettânî	Ğamârî
İ.Tûlûn	İ.Tûlûn	İmâdî	İ.Tûlûn	İmâdî	Kettânî	İmâdî	Kettânî	Kettânî	Kettânî	Ğamârî	Ğamârî			
İmâdî	Kettânî	Kettânî	Kettânî	Kettânî	Ğamârî	Ğamârî	Ğamârî	Ğamârî						
Kettânî	Ğamârî	Ğamârî												
Ğamârî														
1	3	75	1	20	7	1	2	1	3	2	193	29	5	4

Buhârî başta olmak üzere, büyük muhaddisler eserlerini te"lif ederlerken, " *انما الاعمال بالنيات وانما لكل امرئ ما نوى* ... hadisiyle başlamayı adet haline getirmişlerdir. Hâmid el-İmâdî, Kettânî ve Ğamârî de bu geleneğe uyarak, eserlerine mütevatir olmasa da bu hadisle başlarlar. Biz de bu usûl çerçevesi içerisinde önce bu hadisi verecek, daha sonra da ilk bölüm olan Kitabu'l-İlim'deki hadislerden başlayarak hadislerin tahrîcini yapacağız.

1. 1 انا الاعمال بالنيات وانما لكل امرئ ما نوى

(Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

Genel olarak hadis alimleri, hadisin mütevatir olmadığı görüşündeler. Tevatürüne hükmedenlerin sözü de, mutlak manada niyyet hadisleriyle manen mütevatir olabileceği şeklinde yorumlanmıştır.

KİTABU'L-İLİM

2. (1). 2 من كذب على متعمدا فليتبوا مقعده من النار

(Suyûtî, İbn Tûlûn, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

Mütevâtir oluşunda ittifak vardır.

3. (2). 3 نظر الله امرأ سمع مقالتي فوآها فادأها إلى من لم

يسمها فرب حامل فقه غير فقيه ورب حامل فقه إلى من هو أفقه منه

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

İbn Hacer el-Askalânî, bu konuda kenai görüşünü belirtmekle birlikte, hadisi mütevatir kabul edenlerin bulunduğunu söyler⁴.

4. (3). 5 ليلع الشاهد منكم الغائب

(Kettânî, Gamârî)

Abdurrauf el-Münâvî, hadisi mütevatir kabul edenlerin bulunduğunu söyler⁶.

(1) Buhârî, bed'ü'l-vahy 1; iman 41; nikah 5; talak 11; Müslim, imâret 155; Ebû Dâvûd, talak 11; Tirmizî, fedâilü'l-cihâd 16; Neseî, tahâret 59; İbn Mâce, zühd 26; Ahmed b. Hanbel, I, 25, 43.

(2) Buhârî, ilim 38; cenâiz 33; Müslim; zühd 72; Ebû Dâvûd, ilim 4; Tirmizî, ilim 8, 13; İbn Mâce, mukaddime 4; Dârimî, mukaddime, 25; Ahmed b. Hanbel, II, 159, 171, III, 39, 44; IV, 100, 201; V, 292, 412.

(3) Ebû Dâvûd, ilim 10; Tirmizî, ilim 7; İbn Mâce, mukaddime 18; Dârimî, mukaddime 24; Ahmed b. Hanbel, I, 474; III, 225; IV, 80, 82; V, 183.

(4) Kettânî, Nazm, s. 25.

(5) Ahmed b. Hanbel, V, 41.

(6) Kettânî, a.g.e., s. 25.

5. (4). İlim ve âlimlerin fazileti, onlara saygı göstermenin vucûbu ile, onlara buğz etmenin yasak olduğu.⁷

(Kettânî, Gamârî)

Daha önce de belirtildiği gibi, mütevatir hadislerin tesbitinde eserlerine dayandığımız müelliflerin hepsi de bu misalde görüldüğü gibi, hadis metnini zikretmeyerek, konu başlığı ile iktifa etmişlerdir.

Ebu'l-Hasen Ahmed es-Semhûdî, âyet ve sahih haberlerin bu konuyu desteklediğini ve konunun mütevatir olduğunu söyler⁸.

6. (5). 9

طلب العلم فریضة على كل مسلم

(Kettânî, Gamârî)

Suyûtî'nin mütevatir kabul ettiği halde el-Ezhâr'ına almadığı hadislerdendir¹⁰.

7. (6). 11

من سئل عن علم فكتمه ألجمه الله يوم القيامة بلجام من نار

(Kettânî, Gamârî)

Kettânî'den başka hadisın mütevatir olduğunu söyleyen olmamıştır.¹² Ebu'l-Feyd Seyyid Ahmed, hadisın mütevatir kabul edilemeyeceğini söyler¹³.

KİTABU'L-İMÂN

8. (1). 14

الحیاء من ایمان

(Suyûtî, İbn Tûlûn, Kettânî, Gamârî)

Abdurraûf el-Münâvî'de hadisın mütevatir olduğunu söyler¹⁵.

(7) İlgili hadisler için bk. Ebû Dâvûd, ilim 1, 3; Tirmizî, ilim 2, 19; İbn Mâce, mukaddime 17; Dârimî, mukaddime 24, 32; Ahmed b. Hanbel, I, 63.

(8) Kettânî, Nazm, s. 25.

(9) İbn Mâce, mukaddime 17.

(10) Kettânî, a.g.e., s.27.

(11) Ebû Dâvûd, ilim 9; Tirmizî, ilim 3; İbn Mâce, mukaddime 24; Ahmed b. Hanbel, II, 263, 305, 344, 353.

(12) Kettânî, a.g.e., s. 28.

(13) Gamârî, İthâf, s. 61.

(14) Buhârî, imân 3, 16; Müslim, imân 59; Tirmizî, birr 65; Neseî, imân 16; İbn Mâce, mukaddime 9; Muvatta', husnû'l-hulk 10; Ahmed b. Hanbel, II, 56, 147, 414.

(15) Kettânî, a.g.e., s. 30.

9. (2). 16 من شهد أن لا اله الا الله وجبت له الجنة

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

Feydu'l-kadîr'de bu manadaki hadislerin tevatür derecesine ulaştığı zikredilmektedir¹⁷.

10. (3). امرت ان اقاتل الناس حتى يقولوا لا اله الا الله فان
قالوها عموما بنى ديارهم واموالهم الا يحفروا وصبايرهم على الله 18

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

11. (4). 19 المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

12. (5). 20 لا يزني الزاني حين يزني وهو مؤمن

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

13. (6). (Cibrîl Hadisi.)²¹

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

Ebu'l-Feyd Seyyid Ahmed, hadisın mütevatir olamayacağını ifade eder²².

-
- (16) Buhârî, ilim 49; Müslim, salât 44-47, 52; Tirmizî, imân 17; Ahmed b. Hanbel, II, 135, 224, 451.
(17) Kettânî, Nazm, s. 29.
(18) Buhârî, imân 17; salât 28; Müslim, imân 32, 33, 36; Ebû Dâvûd, cihâd 104; Tirmizî, imân 2; Neseî, zekât 3; İbn Mâce, fiten 1; Dârimî, siyer 10; Ahmed b. Hanbel, II, 527; IV, 8.
(19) Buhârî, imân 4, 5; Müslim, imân 64, 65; Ebû Dâvûd, cihâd 2; Tirmizî, imân 12; Neseî, imân 8, 9; Dârimî, rikâk 4, 8; Ahmed b. Hanbel, II, 163; III, 154, 391; IV, 385; VI, 22.
(20) Buhârî, hudûd 1, 6; eşribe 1; Müslim, imân 100; Ebû Dâvûd, imân 11; Neseî, eşribe 42; İbn Mâce, fiten 3; Ahmed b. Hanbel, II, 243, 376; IV, 353; VI, 139.
(21) Buhârî, imân 37; Müslim, imân 1; Tirmizî, imân 4; Neseî, imân 5, 6; İbn Mâce, mukaddime 9; Ahmed b. Hanbel, I, 27, 28, 52; II, 107, 426; IV, 129, 164.
(22) Gamârî, İthâf, s. 67.

14. (7). 23

الإيمان بيمان

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

15. (8). 24

أكمل المؤمن إيماننا أحسنهم خلقا

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

16. (9). (Cenâb-ı Hakk'ın kendi şânına yaraşır, keyfiyeti meçhûl bir tarzda Arş'ını istivâ etmesi.)²⁵

(Kettânî, Gamârî)

İbn Teymiyye de bunun mütevatir olduğunu söylemiştir²⁶.

17. (10). (Hz. Peygamber'in müslüman olurlarken müşriklerin kelîme-i şehâdeti mucerred olarak dil ile söyleyip kalb ile tasdîk etmeleriyle yetinip, başka bir şey istemediği.)²⁷

(Kettânî, Gamârî)

Nevevî ve İbn Hacer el-Heftemî bunun mütevatir olduğunu söylemişlerdir²⁸.

18. (11). افترت اليهود على احدى وسبعين فرقة وتفرقت
النصارى على ثنتي وسبعين فرقة وتفرقت امتي على ثلاث وسبعين فرقة²⁹

(Kettânî, Gamârî)

Hadisi, Suyûtî, mütevatir kabul ettiği halde el-Ezhâr'ına almamıştır³⁰.

(23) Buhârî, meğâzî 74; Müslim, imân 82, 86; Tirmizî, menâkıb 72; Dârimî, mukaddime 14; Ahmed b. Hanbel, II, 235, 252, 267; III, 224.

(24) Ebû Dâvûd, sünnet 16; Tirmizî, rad^ca' 11; imân 6; Ahmed b. Hanbel, II, 250, 472; V, 89, 99; VI, 99.

(25) Tirmizî, tefsîru'l-Kurân, sûre 68; İbn Mâce, mukaddime 13; Ebû Dâvûd, sünnet 19.

(26) Kettânî, Nazm, s. 31.

(27) Nevevî, Şerhu Müslim, I, 211.

(28) Kettânî, a.g.e., s. 32.

(29) Ebû Dâvûd, sünnet 1; Tirmizî, imân 18; İbn Mâce, fi-ten 17; Dârimî, siyer 74, 75.,

(30) Kettânî, a.g.e., s. 33-34.

19. (12). (Hâricî'lerin zemmedildiği ve onlarla savaşın emredildiği)³¹

(kettânî, Gamârî)

Bunun mütevatir olduğunu Ibn Teymiyye söylemiştir³².

20. (13). 33 ان الاسلام بدأ عربيا وسيعود غربيا كما بدأ فطوبى للغرباء

(Kettânî, Gamârî)

Suyûtî, hadis'in mütevatir olduğunu söylediği halde, el-Ez-hâr'ına almamıştır³⁴.

21. (14). 35

الحياة لا ياتي الا بخير

(İbn Tûlûn)

22. (15). 36 اربع من كن فيه فهو مؤمن ومن جاء بثلاثة وكنتم واحدة فقد كفر شهادة ان لا اله الا الله واني رسول الله وان مبعوث بعد الموت وایمان بالقدر خيره وشره فمن جاء بثلاثة وكنتم واحدة فقد كفر

(İbn Tûlûn)

KİTABU'T-TAHÂRE

23. (1) 37 سئل عن البحر فقال هو الطهور ماؤه الحل ميتته

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

(31) Buhârî, istitâbetü'l-mürteddîn 6; Müslim, zekât 153-155; Ebû Dâvûd, sünnet 30-31; Neseî, tahrîmü'd-dem 26; İbn Mâce, mukaddime 12; Ahmed b. Hanbel, I, 88, 91; III, 33, 224; IV, 421, 424.

(32) Kettânî, Nazm, s. 34.

(33) Müslim, imân 232; Tirmizî, imân 13; İbn Mâce, fiten 15; Dârimî, rikâk 42; Ahmed b. Hanbel, I, 184; II, 389.

(34) Kettânî, a.g.e., s. 39.

(35) Buhârî, edeb 77; Müslim, imân 60.

(36) Değişik bir lafızla, bk. İbn Mâce, mukaddime 10.

(37) Ebû Dâvûd, Tahâret 41; Tirmizî, tahâret 52; Neseî, tahâret 46; İbn Mâce, tahâret 38; Dârimî, vudû' 53; Mu-vatta', tahâret, 12; Ahmed b. hanbel, II, 237.

24. (2).³⁸ لا يقبل الله صلاة بغير طهور ولا صدقة ولا غلول

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

25. (3).³⁹ لا وضوء لمن لم يذكر اسم الله عليه

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

26. (4).⁴⁰ لولا ان اشق على امتي لامرتهم بالسواك مع كل وضوء

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

27. (5). (Hz. Peygamber'in abdestte sakalını hilâllediği)⁴¹

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

28. (6).⁴² ويل للعقاب من النار

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

Abdurraûf el-Münâvî ile Müsellemü's-sübût şârihi, hadisin mütevatir olduğunu söylerler⁴³.

29. (7).⁴⁴

الماء من الماء

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

(38) Buhârî, vudû' 2; Müslim, tahâret 1; Ebû Dâvûd, tahâret 31; Tirmizî, tahâret 1; Neseî, tahâret 14; İbn Mâce, tahâret 2; Ahmed b. Hanbel, II, 20; V, 74.

(39) Ebû Dâvûd, tahâret 48; Tirmizî, tahâret 20; İbn Mâce, tahâret 41; Dârimî, vudû' 25; Ahmed b. Hanbel, II, 418; III, 41; IV, 70; V, 382; VI, 382.

(40) Buhârî, cuma 8; savm 27; Müslim, tahâret 420; Ebû Dâvûd, tahâret 25; Tirmizî, tahâret 18; Neseî, tahâret 7; İbn Mâce, tahâret 7; Muvatta', tahâret 114, 115; Ahmed b. Hanbel, I, 80; II, 245; IV, 114; V, 410; VI, 325.

(41) Ebû Dâvûd, tahâret 56; Tirmizî, tahâret 23; İbn Mâce, tahâret 50; Dârimî, vudû' 33; Ahmed b. Hanbel, VI, 234.

(42) Buhârî, vudû' 27, 29; Müslim, tahâret 25-28, 30; Ebû Dâvûd, tahâret 46; Tirmizî, tahâret 31; Neseî, tahâret 88; İbn Mâce, tahâret 55; Dârimî, vudû' 35; Muvatta', tahâret 5; Ahmed b. Hanbel, II, 498; III, 426; IV, 191.

(43) Kettânî, Nazm, s. 41.

(44) İbn Mâce, tahâret 110; Dârimî, 74; Ahmed b. Hanbel, III, 29, 36.

30.(8). (Mestler üzerine mesh)⁴⁵

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

Ebû Hanife, Ahmed b. Hanbel, Ibn ^cAbdilberr ve Kerhî gibi pek çok âlim, mestler üzerine meshin tevatür ettiğini söylemişlerdir⁴⁶.

31. (9). 47

من مس ذكره (فرجه) فليتوضأ

(Suyûtî, Kettânî, Gamârî)

Zürkânî, hadisin mütevatir olduğunu söyler⁴⁸.

32. (10). 49

توضؤا مما است النار

(Suyûtî, Kettânî, Gamârî)

Sehâvî de hadisin mütevatir olduğunu söyler⁵⁰.

33. (11). (Ateşte pişen yemekten dolayı abdest alınmadığı)⁵¹.

(Kettânî, Gamârî)

Sehâvî, bunu da mütevatir olarak kabul etmiştir⁵².

34. (12). (Oğlan çocuğunun sidîğinden pislene şeyin suya daldırılıp, kızinkinden pislene şeyin yıkandığı)⁵³

(Kettânî, Gamârî)

(45) Buhârî, vudû' 35, 48; salât 7; Müslim, tahâret 72-84; Ebû Dâvûd, tahâret 59; Tirmizî, tahâret 70; Neseî, tahâret 96; Ibn Mâce, tahâret 84.

(46) Kettânî, Nazm, s. 44.

(47) Ebû Dâvûd, tahâret 79; Tirmizî, tahâret 61; Ibn Mâce, tahâret 63; Dârimî, vudû' 50; Neseî, tahâret 118; Muvatta', tahâret 58, 59; Ahmed b. Hanbel, VI, 407.

(48) Kettânî, Nazm, s. 46-47.

(49) Buhârî, et'ime, 53; Müslim, hayd 90; Tirmizî, tahâret 58; Neseî, tahâret 122; Ibn Mâce, tahâret 65; Dârimî, vudû' 51; Ahmed b. Hanbel, II, 529; IV, 413; V, 192; VI, 427.

(50) Kettânî, a.g.e., s. 48.

(51) Müslim, hayd 91; Ebû Dâvûd, tahâret 74; Muvatta', tahâret 19; Ahmed b. Hanbel, I, 267, 281; II, 389.

(52) Kettânî, a.g.e., s. 48.

(53) Ebû Dâvûd, tahâret 137; Tirmizî, cum^ca 77; Ibn Mâce, tahâret 77; Ahmed b. Hanbel, I, 97; VI, 339.

دباغ الاديم طهوره

35. (13). 54

(Kettânî, Gamârî)

Tahâvî ve Abdurraûf el-Münâvî'de hadisi mütevatir kabul etmişlerdir⁵⁵.

36. (14). انه عليه السلام ربقبرين يعذبان فقال انهما ليعذبان
وما يعذبان في كبير انا اهدهما وكان لا يستترن بوله
56

(Kettânî, Gamârî)

37. (15). (Hz. Peygamberin abdest alışi.)⁵⁷

(Kettânî, Gamârî)

38. (16). 58

الاذنان من الرأس

(Kettânî, Gamârî)

Tahâvî, hadisin mütevatir olduğunu söylemiştir⁵⁹.

39. (17).

60

للمسافر ثلاثة ايام ولياليهن وللمقيم
يوم وليلة في المسح على الخنيتين

(Kettânî, Gamârî)

Tahâvî, bu hadisi de mütevatir kabil etmiştir⁶¹.

(54) Müslim, hayd 106, 107; Neseî, fer^c 4; Dârimî, edâhî 20; büyü^c 35; Ahmed b. Hanbel, III, 476; V, 6; VI, 155.

(55) Kettânî, Nazm, s. 35.

(56) Buhârî, vudû' 56; cenâiz 82, 89; Müslim, tahâret 111; Ebû Dâvûd, tahâret 11; Tirmizî, tahâret 53; Neseî, cenâiz 116; İbn Mâce, tahâret 26; Dârimî, vudû' 61; Ahmed b. Hanbel, I, 225.

(57) Buhârî, vudû' 7, 46; Müslim, tahâret 34; Tirmizî, tahâret 26; İbn Mâce, tahâret 55; Dârimî, vudû' 28, 37.

(58) Ebû Dâvûd, tahâret 51; Tirmizî, tahâret 29; İbn Mâce, tahâret, 53.

(59) Kettânî, a.g.e., s. 40.

(60) Müslim, tahâret 85; Ebû Dâvûd, tahâret 60; Tirmizî, tahâret 71; Neseî, tahâret 96, 97; İbn Mâce, tahâret 86; Dârimî, vudû' 42; Ahmed b. Hanbel, I, 149; II, 240.

(61) Kettânî, a.g.e., s. 45.

40. (18). (Abdestte ayakların yıkandığı.)⁶²

(Kettânî, Gamârî)

Ebû İshâk eş-Şîrâzî (476/1083), İbnu'l-Cevzî, Kurtubî (671/12 ve Kemâl b. Hümâm, bunu mütevatir kabul eden alimlerden⁶³.

41. (19). (Cünübün uyumak istediği zaman abdest alması gerektiği.)⁶⁴

(Kettânî, Gamârî)

Tahâvî, bunu mütevatir kabul eder⁶⁵.

42. (20). (Kadının guslettiği artık su ile erkeğin gusledeceği.)⁶⁶

(Kettânî, Gamârî)

İbn ^cAbdilberr, bu manadaki âsârın tevatür ettiğini ifade etmiştir⁶⁷.

43. (21). ⁶⁸

(İbn Tûlûn)

أنه كان يوضئه الماء ويغسله الصاع من الجنابة

(62) Buhârî, vudû' 24, 38, 39, 41, 42, 45, 46; Müslim, tahâret 4, 18, 19, 32, 35; Ebû Dâvûd, tahâret 51, 52; Tirmizî, tahâret 24, 36, 76; Neseî, tahâret 85, 91, 93; İbn Mâce, tahâret 51, 56, 94; Muvatta', tahâret 30, 31, 88.

(63) Kettânî, Nazm, s. 41-42.

(64) Ebû Dâvûd, tahâret 87; Neseî, tahâret 166; Tirmizî, tahâret 88; İbn Mâce, tahâret 76-78; Ahmed b. Hanbel, I, 16, 17, 50.

(65) Kettânî, a.g.e., s. 49.

(66) Muvatta', tahâret 86.

(67) Kettânî, a.g.e., s. 50.

(68) Müslim, hayd 51, 52; Ebû Dâvûd, tahâret 44; Tirmizî, tahâret 42; Neseî, miyâh 13; İbn Mâce, tahâret 1; Dârimî, vudû' 23; Ahmed b. Hanbel, VI, 121, 133, 234.

KİTABU'L-EZÂN

44. (1). 69 المودنون اطول الناس اعناقاً يوم القيامة

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Ğamârî)

Abdürraûf el-Münâvî, hadisın mütevatır olduğunu söylemiştir⁷⁰.

45. (2). 71 يغفر للمودن مدى صوته

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Ğamârî)

46. (3). (Hz. Peygamber'in ezân okunmasını emir buyurduğu.)⁷²

(Kettânî, Ğamârî)

Ibn Rüşd (595/1198) bu emrin mütevatır olduğunu söylemiştir⁷³.

47. (4). (Ezân'ın başlangıcı ile ilgili Abdullah b. Zeyd kıssası.)⁷⁴

(Kettânî, Ğamârî)

Ibn ^cAbdilberr, konunun tevatür ettiğini söyler⁷⁵.

48. (5). (Beş vakit namaz ve Cuma için ezân okunduğu.)⁷⁶

(Kettânî, Ğamârî)

Mergînânî(593/1197) de konunun tevatür ettiğini söyler⁷⁷.

49. (6). (Ezân'ın çifter çifter, ikâmetin tek tek yapılmasının emredildiği.)⁷⁸

(Kettânî, Ğamârî)

(69) Müslim, salât 14; Ibn Mâce, ezân 5.

(70) Kettânî, Nazm, s. 50.

(71) Neseî, ezân 14; Ibn Mâce, ezân 5; Ahmed b. Hanbel, II, 136, 266.

(72) Buhârî, ezân 1; Ibn Mâce, ezân 1; Muvatta', salât 1.

(73) Kettânî, a.g.e., s.50.

(74) Ebû Dâvûd, salât 27, 28; Tirmizî, salât 139; Ibn Mâce, ezân 1, Dârimî, salât 3; Muvatta' salât 1.

(75) Kettânî, a.g.e., s. 50.

(76) Buhârî, ezân 1; Ebû Dâvûd, salât, 251; Neseî, ezân 1; Muvatta', nidâ li's-salât 1.

(77) Kettânî, a.g.e., s. 50.

(78) Buhârî, ezân 2; Ebû Dâvûd, salât 29; Neseî, ezân 2; Ibn Mâce, ezân 6; Dârimî, salât 6.

KITABÜ'S-SALÂT

50. (1). (Cebrâîl'in Rasûlullah (s.a.)'a namaz vakitlerini öğretmek maksadıyla O'na imam olarak namaz kıldırıldığı.)⁷⁹

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

51. (2). ⁸⁰ من بنى لله مسجداً بنى الله له بيتاً فى الجنة

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

İbn Hacer el-Askalânî, hadisın tevatür ettiğini söylemiştir⁸¹.

52. (3). ⁸² من اكل من هذه الشجرة الخبيثة فلا يقربن مسجدنا

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

53. (4). ⁸³ اذا اشتد الحر فابردوا بالصلاة

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

54. (5). انه صلى الله عليه وسلم كان يسلم عن يمينه السلام عليكم ورحمة الله
حتى يرى بياض خده الايمن ويسلم على يساره السلام عليكم ورحمة الله
⁸⁴ حتى يرى بياض خده الايسر

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

Tahâvî de mütevatir olduğunu söyler⁸⁵.

-
- (79) Müslim, mesâcid 166; Ebû Dâvûd, salât 2; Tirmizî, mevâkît 1; Neseî, mevâkît 1, 10; İbn Mâce, salât 1.
(80) Müslim, mesâcid 24; Tirmizî, salât 237; Neseî, mesâcid, 1; İbn Mâce, mesâcid 1; Dârimî, salât 113.
(81) Kettânî, Nazm, s. 53.
(82) Buhârî, ezân 160; et^cime 49; Ebû Dâvûd, et^cime 41; Tirmizî, et^cime, 13; İbn Mâce, ikâmet 58; Dârimî, et^cime 21 Ahmed b. Hanbel, IV, 194.
(83) Buhârî, mevâkît 9, 10; Müslim, mesâcid 182-184; Ebû Dâvûd, salât 4; Tirmizî, salât 119; Neseî, mevâkît 5; İbn Mâce, salât 4; Muvatta' vukûf 27-29.
(84) Neseî, tatbîk 83; İbn Mâce, ikâmet 28; Dârimî, salât 87; Ahmed b. Hanbel, I, 390, 394, 406, 409, 414, 444.
(85) Kettânî, a.g.e., s. 67.

55.(6). (Hz. Peygamber'in uyuduğu için sabah namazını geçirdiği.)⁸⁶

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

56. (7). (Sabah namazından sonra, güneş doğuncaya kadar, ikindi namazından sonra da güneş batıncaya kadar namaz kılınmayacağı)⁸⁷

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

Tahâvî, İbn Hacer ve Abdürraûf el-Münâvî, hadisin mütevatir olduğunu söylemişlerdir⁸⁸.

57. (8). ⁸⁹ ان الله زادكم صلاة هي خير لكم من حمر النعم وهي الوتر

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

58. (9). ⁹⁰

مفتاح الصلاة الطهور

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî)

İbn Teymiyye, haberi mütevatir kabul etmektedir⁹¹.

59.(10). ⁹² بشر المشائين في الظلم الى المساجد بالنور التام يوم القيامة

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî)

Abdürraûf el-Münâvî, hadisi mütevatir kabul etmektedir⁹³.

60. (11). ⁹⁴

اسفروا بالنجس فانه اعظم للاجر

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî)

Abdürraûf el-Münâvî, bu hadisi de mütevatir kabul etmiştir⁹⁵.

(86) Müslim, mesâcid 309; Muvatta', vukût 25-26; Ahmed b. Hanbel, IV, 81.

(87) Buhârî, mevâkît 31; İbn Mâce, ikâmet 147; Dârimî, salât 142, 143; Ahmed b. Hanbel, I, 18, 19; II, 42, 179.

(88) Kettânî, Nazm, s. 69.

(89) Ahmed b. Hanbel, II, 208; V, 242; VI, 7.

(90) Ebû Dâvûd, tahâret 31; Tirmizî, tahâret 3; Dârimî, vudû' 22; Ahmed b. Hanbel, I, 123; III, 340.

(91) Kettânî, a.g.e., s. 58.

(92) İbn Mâce, mesâcid 14; Dârimî, salât 133

(93) Kettânî, a.g.e., s. 55.

(94) Tirmizî, salât 117; Neseî, mevâkît 27; Dârimî, salât 21.

(95) Kettânî, a.g.e., s. 56.

61. (12). (Namazda besmeleyi cehren okumak.)⁹⁶

(Suyûtî, Kettânî, Gamârî)

62. (13). ⁹⁷

لا صلاة لمن لم يقرأ بفاتحة الكتاب

(İbn Tûlûn, Kettânî, Gamârî)

Buhârî, hadisin mütevatir olduğunu söylemiştir⁹⁸.

63. (14).

انهم قالوا قد علمنا كيف نسلم عليك فكيف نصلى
عليك قال قولوا اللهم صل على محمد وعلى آل محمد

⁹⁹

(Suyûtî, İbn Tûlûn, Kettânî)

İbn ^cAbdilberr, hadisi mütevatir olarak kabul etmiştir¹⁰⁰.

64. (15). (Namazda teşehhüde oturup tahiyyât okumak.)¹⁰¹

(Suyûtî, Kettânî)

İbn Hacer ve ^cAynî (855/1451) de tevatürüne hükmetmişlerdir¹⁰².

65. (16). (Namazda tahrîm tekbîrinde, rukûa giderken ve rukûdan doğrulduktan sonra ellerin kaldırıldığı.)¹⁰³

(Suyûtî, Kettânî)

Bu konunun mütevatir olduğunu söyleyen diğer bazı alimler şunlardır: Buhârî, İbn Hazm, İbnü'l-Cevzî, İbnü'l-Kayyîm (751/1350), İbn Hacer el-Askalânî.¹⁰⁴

(96) Ebû Dâvûd, salât 125; Tirmizî, salât 181; Neseî, iftitâh 21.

(97) Müslim, salât 38, 41; Tirmizî, salât 183; Ahmed b. Hanbel, VI, 142, 275.

(98) Kettânî, Nazm, s. 63.

(99) Müslim, salât 65-70; Ebû Dâvûd, salât 183; İbn Mâce, ikâmet, 25; Dârimî, salât 85.

(100) Kettânî, a.g.e., s. 66.

(101) Buhârî, ezân 145-148; Müslim, salât 55-62; Ebû Dâvûd, salât 182; Tirmizî, salât 215; Neseî, tatbîk 100-106.

(102) Kettânî, a.g.e., s. 64.

(103) Buhârî, ezân 83, 86; Müslim, salât 21-26; Tirmizî, salât 190; Neseî, iftitâh 1-6; İbn Mâce, ikâmet 15.

(104) Kettânî, a.g.e., s. 58-59.

66. (17).¹⁰⁵ قرأ غير المعنوب عليهم ولا الضالين ثم قال آمين وحفظ بها صوتته

(İbn Tûlûn, Gamârî)

67. (18).¹⁰⁶ انه عليه الصلاة والسلام كان يصل المغرب إذ انوارت الشمس بالحجاب

(Kettânî, Gamârî)

Tahâvî, hadisin mütevatir olduğunu söyler¹⁰⁷.

68.(19) 108 ان الصلاة الوسطى هي صلاة العصر

(Kettânî, Gamârî)

Tahâvî, bu hadisi de mütevatir olarak kabul etmektedir¹⁰⁹.

69. (20). (Kible'nin Kâ'be olduğu.)¹¹⁰

(Kettânî, Gamârî)

İbn Rüşd, bunun mütevatir olduğunu söyler¹¹¹.

70. (21). (Hz. Peygamber'in, Kâ'be'nin içerisinde namaz kıldığı.)¹¹²

(Kettânî, Gamârî)

Tahâvî, bunun tevatür ettiğini söyler¹¹³.

71. (22). 114

إن الفخذ عورة

(Kettânî, Gamârî)

Tahâvî, bu hadisi mütevatir olarak kabul etmektedir¹¹⁵.

(105) Buhârî, ezân 113; Müslim, salât 76; Neseî, imâmet 38; İbn Mâce, ikâmet 13, 14; Dârimî, salât 38; Ahmed b. Hanbel, II, 233; IV, 401, 405, 409.

(106) İbn Mâce, salât 70.

(107) Kettânî, Nazm, s. 52.

(108) Tirmizî, salât 133; İbn Mâce, salât 6; Ahmed b. Hanbel, I, 122, 153; V, 7, 8, 12, 13, 22.

(109) Kettânî, a.g.e., s. 52.

(110) Müslim, hacc 395.

(111) Kettânî, a.g.e., s. 52.

(112) Müslim, hacc 392.

(113) Kettânî, a.g.e., s. 52.

(114) Buhârî, salât 12; Tirmizî, edeb 40; Dârimî, isti'zân 22.

(115) Kettânî, a.g.e., s. 53.

72. (23). (Hz. Peygamber'in tek bir elbise ile namaz kıldığı.)¹¹⁶

(Kettânî, Gamârî)

Tahâvî, bu haberin mütevatir olduğunu kabul etmektedir¹¹⁷.

73. (24).

118 صلاة في مسجدى هذا خير من الف صلاة فيما سواه

(Kettânî, Gamârî)

İbn ^cAbdiberr, hadisi mütevatir kabul ederken, ^cIrâkî, usulcülerin anladığı manada mütevatir değildir, ama meşhûrdur, der.¹¹⁹

74. (25). 120

جعلت لى الارض سجدا و طهورا

(Kettânî, Gamârî)

75. (26).

121

خير صفوف الرجال اولها وشرها آخرها
وخير صفوف النساء آخرها وشرها اولها

(Kettânî, Gamârî)

(116) Müslim, salât 281-283; İbn Mâce, tahâret 83; ikâmet 69; Ahmed b. Hanbel, I, 256, 303; III, 59.

(117) Kettânî, Nazm, s. 54.

(118) Buhârî, mescidü Mekke 1; Müslim, hacc 505-510; Neseî, menâsik 124; İbn Mâce, ikâmet 195, 198; Muvatta', Kible 9; Ahmed b. Hanbel, II, 16, 68.

(119) Kettânî, a.g.e., s.54.

(120) Buhârî, teyemmüm 1; salât 56; Tirmizî, salât 236; Dârimî, salât 111; Ahmed b. Hanbel, V. 145, 148.

(121) Müslim, salât 132; Ebû Dâvûd, salât 98; İbn Mâce, ikâmet 52; Dârimî, salât 52; Ahmed b. Hanbel, II, 485, 247, 340, 367.

76. (27). (Safları düzgün yapıp aradaki boşlukları doldurmanın emredildiği)¹²²

(Kettânî, Gamârî)

İbn ^cAbdilberr, bunun mütevatir olduğunu söyler¹²³.

77. (28). 124 لولا ان اشق على امتي لامرتهم بالسواك عند كل صلاة

(Kettânî, Gamârî)

Abdurraûf el-Münâvî, hadisin mütevatir olduğunu söyler¹²⁵.

78.(29). (Namazda ellerin birini diğesinin üzerine koymak)¹²⁶

(Kettânî, Gamârî)

79. (30). (Namazda besmele okumak)¹²⁷

(Kettânî, Gamârî)

80. (31). (Namazda besmeleyi cehrî olarak okumamak)¹²⁸

(Kettânî, Gamârî)

Tahâvî, bunun mütevatir olduğunu kabul etmektedir¹²⁹.

81. (32). (Namazda besmeleyi okumamak)¹³⁰

(Kettânî, Gamârî)

Kâdî ^cIyâd, bunun mütevatir olduğunu söyler¹³¹.

(122) Buhârî, ezân 71, 72; Müslim, salât 122-128; Ebû Dâvûd, salât 94; Tirmizî, salât 167; Muvatta', kasru's-salat 44

(124) Buhârî, cuma 8; Müslim, tahâret 42; Ebû Dâvûd, tahâret 25; Tirmizî, tahâret 18; Ibn Mâce, tahâret 7.

(123) Kettânî, Nazm, s. 56.

(125) Kettânî, a.g.e., s. 57.

(126) Ebû Dâvûd, salât 120; Muvatta', sefer 46; Ibn Mâce, ikâmet 3; Ahmed b. Hanbel, V, 226.

(127) Ebû Dâvûd, salât 125; Tirmizî, salât 181.

(128) Müslim, salât 50; Ebû Dâvûd, salât 124; Tirmizî, salât 180; Muvatta', nidâ li's-salât. 30.

(129) Kettânî, a.g.e., s. 60.

(130) Müslim, salât 50-52; Tirmizî, salât 180.

(131) Kettânî, a.g.e., s. 62.

82.(33). (Rükû'da elleri dizler üzerine koymak)¹³²

(Kettânî, Gamârî)

Tahâvî, bunun mütevatir olduğunu söyler¹³³.

83.(34). (Rükûdan doğrulurken "Semi^callahü limen hamideh"
demek.)¹³⁴

(Kettânî , Gamârî)

Bunun mütevatir olduğunu İbn Hazm da söyler¹³⁵.

84.(35). (Namazda teşehhüde oturduğunda şehadet parmağı ile
işarete bulunmak)¹³⁶

(Kettânî, Gamârî)

Muhammed el-Berzencî ve Aliyyü'l-Kârî bunu mütevatir olarak
kabul etmişlerdir¹³⁷.

85.(36). (Insanın namaz kılanın önünden geçmesiyle nama -
zın bozulmadığı)¹³⁸

(132) Buhârî, ezân 118; Müslim, mesâcid 26, 28, 31; Ebû
Dâvûd, salât 150; Tirmizî, salât 192; İbn Mâce, ikâ-
met 17; Darîmî, salât 68.

(133) Kettânî, Nazm, s. 63.

(134) Buhârî, ezân 83, 84; Müslim, salât 25, 28, 194; Neseî,
imâmet 38; İbn Mâce, ikâmet 18; Darîmî, salât 61.

(136) Müslim, mesâcid 113, 115; Ebû Davûd, salât 186; Tir-
mizî, salât 220; Neseî, sehv 36-39; Darîmî, salât 82.

(137) Kettânî, a.g.e., s.65.

(138) Buhârî, salât 102, 105; Müslim, salât 269; Ebû Dâvûd,
salât 112; Dârimî, salât 128.

(Kettânî, Gamârî)

Tahâvî, bunun mütevatir olduğunu söylemiştir¹³⁹.

86. (37). (Hz. Peygamber'in ayakkağılarıyla namaz kıldığı)¹⁴⁰

(Kettânî, Gamârî)

Tahâvî bunun da mütevatir olduğunu söylemiştir¹⁴¹.

87. (38). Deve barınaklarında namaz kılmanın yasaklanıp, koyun ağıllarında mübah olduğu)¹⁴²

(Kettânî, Gamârî)

İbn Hazm, bunu mütevatir kabul ederken, İrâkî, usûlcülerin anladığı manada mütevatir değil de, meşhur olabileceğini söyler¹⁴³.

88. (39). (Kabirleri mescid edinmenin yasak olduğu)¹⁴⁴

(Kettânî, Gamârî)

İbn Hazm, bunu da mütevatir olarak kabul etmiştir¹⁴⁵.

(139) Kettânî, a.g.e., s. 68.

(140) Buhârî, salât 24; libâs 37; Müslim, mesâcid 60; Ebû Dâvûd, salât 89; Neseî, kible 24; İbn Mâce, ikâmet 66; Dârimî, salât 103.

(141) Kettânî, a.g.e., s. 68.

(142) Tirmizî, salât 259; Ebû Dâvûd, salât 25; Neseî, mesâcid 4, 12; Dârimî, salât 112; Muvatta', sefer 79.

(143) Kettânî, Nazm, s. 70.

(144) Buhârî, salât 48; cenâiz 62, 71; Müslim, mesâcid 16-23; Neseî, mesâcid 8-13; Ahmed b. Hanbel, I, 218, 229, 282.

(145) Kettânî, a.g.e., s. 71.

89. (44). (Seferde dört rekatlı namazların kısaltılması.)¹⁵¹

(Kettânî, Gamârî)

Tahâvî, bunun mütevatir olduğunu söyler¹⁵².

90. (45). ما من الصلوات صلاة افضل من صلاة الفجر يوم الجمعة
في الجماعة وما اصعب من شهدها منكم الا مغفورا له
153

(İbn Tûlûn)

91. (46).¹⁵⁴ من صلى في يوم وليلة اثنتي عشرة ركعة سوى
الملتوية بنى له بيت في الجنة

(İbn Tûlûn)

92. (47). ان الله اعطى ملكا من الملائكة اسماي الخلائق وهو
قائم على قبري حتى تقوم الساعة فليس احد من امتي يصلي على صلاة الا قال
يا احمد فلان ابن فلان باسمه واسم ابيه صلى عليك بكذا وكذا وضمن لي
الرب عز وجل انه من صلى على صلاة صلى الله عليه عشر اوان زار
155
زار الله

(İbn Tûlûn)

(151) Buhârî, taksîru's-salât 1, 5, 11; Müslim, müsâfirîn 6;
Ebû Dâvûd, salât 270; Tirmizî, salât 391-394; Neseî,
salât 20; Dârimî, salât 179; Muvatta', kasru's-salât 8.

(152) Kettânî, Nazm, s. 74.

(153) Hâkim et-Tirmizî, Nevâdir, s. 230.

(154) Müslim, müsâfirîn 101, 103; Tirmizî, salât 306; İbn
Mâce, ikâmet 100.

(155) Bu lafızla bulunamamıştır ama, Rasûlullah (s.a.) 'e
salâtü selâm getirmekle ilgili rivayetlerin için bk.
Neseî, sehv 46, 47, 55.

93. (48). (Hz. Peygamber'in, namazı cemaate kıldırırken hafâf tutarken, yalnız kıldığında uzattığı.)¹⁵⁶

(İbn Tûlûn)

94. (49). قال لرجل يسوي التراب حين يسجد ان كنت فاعلا فواحدة 157

(İbn Tûlûn)

95. (50). كان اذا دخل المسجد حمد الله عز وجل وسمى وصلى وقال
اللهم افتح لي ابواب رحمتك واذ اخرج حمد الله عز وجل
وسمى وصلى على النبي صلى الله عليه وسلم وقال
اللهم افتح لي ابواب فضلك

158

(İbn Tûlûn)

96. (51). (Beş vakit namaz ve dinin diğer esaslarının farziyyetlerinin sabit olduğu.)¹⁵⁹

(Kettânî)

97. (52). (Beş vakit namazın herbirinin rekatlarının sayıları ve kıyâm, rükû ve secde gibi namazın rükünlerinin alettevâlî birbiri ardınca sırayla yapılmasının sübûtu.)¹⁶⁰

(Kettânî)

(156) Buhârî, edeb 80; ezân 61; Müslim, salât 168, 169; mesâcid 227; Neseî, imâmet 36; Ahmed b. Hanbel, II, 26, 40; III, 231; IV, 170.

(157) Müslim, mesâcid 49; Ahmed b. Hanbel, V, 426.

(158) Müslim, müsâfirîn 68; Ebû Dâvûd, salât 18; Tirmizî, salât 234.

(159) Buhârî, imân 24; mevâkîtü's-salât 3; Müslim, imân 8, 10, 29-31; Ebû Dâvûd, salât 1; Ahmed b. Hanbel, V, 319.

(160) Buhârî, mevâkîtü's-salât 1; Müslim, mesâcid 166, 167; Ebû Dâvûd, salât 2; Tirmizî, mevâkîtü's-salât 1; Neseî, mevâkîtü's-salât, 1, 10, 17; İbn Mâce, salât 1; Dârimî, salât 2; Ahmed b. Hanbel, I, 333, 354; III, 30, 330.

98. (53). (Namazda, iftitâh tekbîrinden sonra yapılan duâ.)¹⁶¹

(Gamârî)

99. (54). (Sehiv secdesi ile ilgili rivâyetler.)¹⁶²

(Gamârî)

Ibn Teymiyye, bununtevatür ettiğini söyler¹⁶³.

KİTABÜ'L-CUMÂ VE'L-İYD

100. (1). 164 من ترك الجمعة ثلاثاً من غير عذر طبع الله على قلبه

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

101. (2). 165 إذا أتى احدكم الجمعة فليغتسل

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

102. (3). 166 أنه عليه الصلاة والسلام كان يذهب في العبد

(Suyûtî, Kettânî)

في طريق و يرجع في اخرى

103. (4). (Hz. Peygamber'in hutbe ve benzerlerinde "Emmâ b'âdû" dediği.)¹⁶⁷

(Kettânî, Gamârî)

(161) Müslim, müsâfirin 202; Ebû Dâvûd, salât 121; Neseî, iftitâh 16, 17.

(162) Müslim, mesâcid 93, 95; Ebû Dâvûd, salât 190; Tirmizî, salât 288-292; Neseî, sehiv 26; Ibn Mâce, ikâmet 129; Dârimî, salât 175; Ahmed b. Hanbel, I, 419.

(163) Gamârî, ithâf, s. 92.

(164) Müslim, mesâcid, 254; Ebû Dâvûd, salât 210; Ibn Mâce, ikâmet 93; Dârimî, salât 205; Muvatta', cuma 20; Ahmed b. Hanbel, III, 332, 424.

(165) Buhârî, cuma 2, 5; Müslim, cuma 1, 2, 4; Neseî, cuma 7, 25; Muvatta', cuma 5; Ahmed b. Hanbel, I, 15, 46.

(166) Buhârî, iydeyn 24; Tirmizî, salât 389; Ibn Mâce, ikâmet 162; Dârimî, salât 226; Ahmed b. Hanbel, II, 159.

(167) Buhârî, cuma 29; küsûf 16.

104. (5). 168 ان من قال لصاحبه انمت والامام يخطب يوم الجمعة فقد لغا

(Kettânî, Gamârî)

Tahâvî de hadisi mütevatir olarak kabul etmektedir¹⁶⁹.

105. (6). (Cuma hutbesinin namaza takdîmi.)¹⁷⁰

(Gamârî)

KİTABÜ'L-MERDÂ VE'L-CENÂİZ VE AHVÂLİ'L-MEVTA

106. (1). 171

لقنوا موتاكم لا اله الا الله

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

Abdurraûf el-Münâvî, nadisin mütevatir olduğunu söyler¹⁷².

107. (2). 173

ان الميت بعذب ببكاء الحى عليه

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

108. (3). انه عليه الصلاة والسلام مر بقبر دفن ليلا فقال متى دفن هذا. (3)

قالوا البارحة قال افلا آذنتوني قالوا كرهنا ان نوقظك فصلى عليه 174

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

-
- (168) Buhârî, cuma 36; Müslim, cuma 11-12; Ebû Dâvûd, salât 235; Tirmizî, salât 366; Neseî, cuma 22; Dârimî, salât 195; Muvatta', cuma 6; Ahmed b. Hanbel, II, 242.
(169) Kettânî, Nazm, s. 77.
(170) Müslim, cuma 33-35.
(171) Müslim, cenâiz 1, 2; Ebû Dâvûd, cenâiz 20; Neseî, cenâiz 4; İbn Mâce, cenâiz 3; Ahmed b. Hanbel, III, 3.
(172) Kettânî, a.g.e., s. 78.
(173) Buhârî, cenâiz 33, 34, 45; Müslim, cenâiz 16-28; Ebû Dâvûd, cenâiz 29; Tirmizî, cenâiz 24; Neseî, cenâiz 15; İbn Mâce, cenâiz 54; Ahmed b. Hanbel, I, 36, 41.
(174) Buhârî, cenâiz 56.

115. (10). ¹⁸³ من مات لا يشرك بالله شيئاً دخل الجنة

(Kettânî, Ğamârî)

Tâc es-Sübkî (771/1369) bunun tevatür ettiğini söyler¹⁸⁴.

116. (11). ¹⁸⁵ ان النبي صلى الله عليه وسلم كفن في ثلاثة اواب ليس فيها قبر ولا عمارة.

(Kettânî, Ğamârî)

Hâkim en-Neysâbûrî, bunun mütevatir olduğu görüşündedir¹⁸⁶.

117. (12). ¹⁸⁷ لا يموت لاحد ثلاثة من الولد فتمسه النار الا تحلة القسم

(Kettânî, Ğamârî)

Suyûtî'nin mütevatir kabul ettiği halde, el-Ezhâr'ına almadığı hadislerdendir¹⁸⁸.

118. (13). (Müslüman çocukların cennete gireceği.)¹⁸⁹

(Kettânî, Ğamârî)

119. (14). ¹⁹⁰ لعن الله اليهود والنصارى اتخذوا قبور انبيائهم مساجد

(Kettânî, Ğamârî)

120. (15). (Cesedler fâni olsa bile, ruhların fâni olmayacağı.)¹⁹¹

(Kettânî, Ğamârî)

Şeyh Cesûs (1182/1768) ve Likkânî (1041/1631) bunun mütevatir olduğu görüşündeler¹⁹².

(183) Buhârî, cenâiz 1; rikâk 13, 14; Müslim, imân 150-153; Tirmizî, imân 18; Ahmed b. Hanbel, I, 374; II, 170.

(185) Buhârî, cenâiz 19; Müslim, cenâiz 45, 46; Ebû Dâvûd, cenâiz 34; Tirmizî, cenâiz 20; Neseî, cenâiz 39; İbn Mâce, cenâiz 11; Muvatta', cenâiz 5, 6.

(184) Kettânî, Nazm, s. 78.

(186) Kettânî, a.g.e., s. 78.

(187) Müslim, birr 150; Tirmizî, cenâiz 64; Neseî, cenâiz 25, 26; İbn Mâce, cenâiz 57; Ahmed b. Hanbel, I, 375.

(188) Kettânî, a.g.e., s. 79.

(189) Ahmed b. Hanbel, II, 326.

(190) Buhârî, salât 55; Müslim, mesâcid 19, 22; Ebû Dâvûd, cenâiz 76; Neseî, cenâiz 106; Dârimî, salât 120.

(191) Suyûtî, Fethu'l-kebîr, I, 290-291.

(192) Kettânî, a.g.e., s. 82.

121. (16). (Kabirde sorgu esnasında ruhun bedene döndüğü.)¹⁹³

(Kettânî, Gamârî)

İbn Teymiyye bunun mütevatir olduğu görüşündedir¹⁹⁴.

122. (17). (Kabir azabı ve nimetleri)¹⁹⁵

(Kettânî, Gamârî)

Bağavî (286/899), Likkânî ve el-Âbî (?) bu hususun tevatür ettiğini söylemişlerdir¹⁹⁶.

123. (18). (Kabir azâbından Allah'a sığınmak.)¹⁹⁷

(Kettânî, Gamârî)

124. (19). (Peygamber'lerin kabirlerinde diri oldukları.)¹⁹⁸

(Kettânî, Gamârî)

Suyûtî, mütevatir kabul etmesine rağmen el-Ezhâr'da görülmez¹⁹⁹.

125. (20). ²⁰⁰

(İbn Tûlûn)

عن سالم عن ابيه انه رآه والابكر وعمر بن شون امام الجنازة

(193) Ebû Dâvûd, sünnet 24; Neseî, cenâiz 117; İbn Mâce, zühd 32; Ahmed b. Hanbel, III, 455, 456; IV, 287.

(194) Kettânî, Nazm, s. 83.

(195) Buhârî, cenâiz 82, 89; Müslim, mesâcid 123; Neseî, cenâiz 115; Ahmed b. Hanbel, II, 326; IV, 266.

(196) Kettânî, a.g.e., s. 84.

(197) Buhârî, küsûf 7; Müslim, mesâcid 123-134; Neseî, cenâiz 114; İbn Mâce, ikâmet 26; Ahmed b. Hanbel, II, 185; III, 113; IV, 371; V, 42; VI, 207.

(198) Ebû Dâvûd, salât 363; Neseî, cuma 5; İbn Mâce, ikâmet 79; cenâiz 65; Dârimî, 206; Ahmed b. Hanbel, IV, 8.

(199) Kettânî, a.g.e., s. 84-85.

(200) Ebû Dâvûd, cenâiz 49; Tirmizî, cenâiz 26; Neseî, cenâiz 56; İbn Mâce, cenâiz 12; Muvatta', cenâiz 8.

KITABÜ'Z-ZEKÂT VE'S-SADAKA VE'L-MÂRUF

126. (1). 201

اتقوا النار ولو بشق تمره

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

Suyûtî'den naklen Abdürraûf el-Münâvî ve Zebîdî hadisin mütevatir olduğunu söylemektedir²⁰².

127. (2). 203

كل معروف صدقة

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

Abdürraûf el-Münâvî, hadisin mütevatir olduğunu kabul etmektedir²⁰⁴.

128. (3). 205

لا زكاة في المال حتى يحول عليه الحول

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî)

129. (4). (Zekât'ın Benû Hâşim'e haram olduğu gibi, mevâlîlerine de haram olduğu.)²⁰⁶

(Kettânî, Gamârî)

Tahâvî, bunun tevatür ettiğini söylemiştir²⁰⁷.

(201) Buhârî, zekât 10; rikâk 49; Müslim, zekât 66-68; Neseî, zekât 63; Ibn Mâce, zekât 28; Dârimî, zekât 24; Ahmed b. Hanbel, I, 388, 446; IV, 256.

(202) Kettânî, Nazm, s. 86.

(203) Buhârî, edeb 33; müslim, zekât 52; Tirmizî, birr 45; Ahmed b. Hanbel, III, 344, 360; IV, 307.

(204) Kettânî, a.g.e., s. 86.

(205) Tirmizî, zekât 10; Ibn Mâce, zekât 5; Muvatta', zekât 4, 6; Ahmed b. Hanbel, I, 148.

(206) Buhârî, zekât 61; Tirmizî, zekât 25.

(207) Kettânî, a.g.e., s. 85.

KİTÂBÜ'S-SİYÂM

130. (1). 208 افطر الحاجم والمحجوم
(Suyûtî, İbn Tûlûn, Kettânî, Gamârî)
131. (2). 209 أيام التشريق أيام اكل وشرب
(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)
132. (3). 210 ليس من البر الصيام في السفر
(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî)
133. (4). 211 صوم يوم عاشوراء يكفر سنة وصوم يوم عرفة يكفر سنين
(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî)
134. (5). 212 من صام رمضان واتبعه ستا من شوال فكانما صام الدهر
(Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)
135. (6) 213 صوم الروثة وافرور الرؤيته
(Kettânî, Gamârî)
Tahâvî, hadisi mütevatir kabul eder²¹⁴.
136. (7). (İftarı acele yapıp, sahûru geciktirmek.)²¹⁵
(Kettânî, Gamârî)
İbn ^cAbdilberr, bunun tevatür ettiğini söylemiştir²¹⁶.

(208) Buhârî, savm 32; Ebû Dâvûd, savm 28; Tirmizî, savm 60; İbn Mâce, sıyâm 18; Dârimî, savm 26.
(209) Müslim, sıyâm 144,145; Ahmed b. Hanbel, II, 229; IV,335.
(210) Buhârî, savm 36; Müslim, sıyâm 92; Ebû Dâvûd, savm 43; Tirmizî, savm 18; Neseî, sıyâm 46, 47; İbn Mâce, Sıyâmlı
(211) Tirmizî, savm 46; İbn Mâce, sıyâm 41.
(212) Müslim, sıyâm 204; Ebû Dâvûd, savm 58; Tirmizî, savm 53; İbn Mâce, sıyâm 33; Dârimî, savm 44.
(213) Buhârî, savm 11; Müslim, sıyâm 3-20; Ebû Dâvûd, savm 6; Tirmizî, savm 2,5; Neseî, sıyâm 8; İbn Mâce, savm 7.
(214) Kettânî, Nazm, s. 86.
(215) Ahmed b. Hanbel, V, 147.
(216) Kettânî, a.g.e., s. 87.

137. (8). (Şahura kalkmanın teşvik edildiği.)²¹⁷

(Kettânî, Gamârî)

138. (9). (Hz. Peygamber'in ailesi^{ile} cinsî münâsebetten dolayı cünüb olarak sabahlayıp, sonra da yıkanarak oruca devam ettiği.)²¹⁸

(Kettânî, Gamârî)

Tahâvî ve İbn ^cAbdilberr, bu konudaki hadislerin mütevatir olduğunu söylemişlerdir²¹⁹

139. (10). (Hz. Peygamber'in oruçlu iken ailesini öptüğü.)²²⁰

(Kettânî, Gamârî)

Tahâvî, bu konudaki âsârın mütevatir olduğunu söylemiştir²²¹.

140. (11). انه عليه الصلاة والسلام ارتقى درجة المنبر فقال آمين ثم ارتقى الثانية فقال آمين ثم ارتقى الثالثة فقال آمين فلما نزل سئل عن ذلك فقال ان جبرئيل عرض لى فقال بعد من ادرك رمضان فلم يخفر له فقلت آمين فلما رقيت الثانية قال بعد من ذكرت عنده فلم يصل عليك فقلت آمين فلما رقيت الثالثة قال 222 من ادرك ابويه الكبر عنده او احدهما فلم يد خلاه الجنة فقلت آمين
(Kettânî, Gamârî)

-
- (217) Müslim, sıyâm 45; Ebû Dâvûd, savm 15, 16; Tirmizî, savm 17; Neseî, sıyâm 18, 19; İbn Mâce, sıyâm 22; Dârimî, savm 9; Ahmed b. Hanbel, II, 377, 477; III, 12.
(218) Buhârî, savm 22, 25; Müslim, sıyâm 75-80; Ebû Dâvûd, savm 36; Tirmizî, savm 63; İbn Mâce, sıyâm 27; Dârimî, savm 22; Muvatta', sıyâm 9-12; Ahmed b. Hanbel, I, 211; VI, 34, 38.
(219) Kettânî, Nazm, s. 87.
(220) Müslim, sıyâm 65, 66, 71-73; Tirmizî, savm 31; İbn Mâce, sıyâm 19; Dârimî, savm 21; Muvatta', sıyâm 13, 18; Ahmed b. Hanbel, VI, 193, 201.
(221) Kettânî, a.g.e., s. 87.
(222) Müslim, birr 9, 10; Tirmizî, deavât 101.

KİTÂBÜ'L-HACC VE'L-^cUMRE

141. (1). 223

عمره في رمضان تعدل حجة

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî)

142. (2). (Hz. Peygamber'in Vedâ Hacc'ında, Kıran haccı yaptığı.)²²⁴

(Kettânî, Gamârî)

143. (3). (Hz. Peygamber'in, Vedâ Hacc'ında ashâba haccı bozup, umreye niyet etmelerini emrettiği.)²²⁵

(Kettânî, Gamârî)

144. (4). (Hz. Peygamber'in, Vedâ Hacc'ını binekli olarak yaptığı.)²²⁶

(Kettânî, Gamârî)

145. (5). (Hz. Peygamber'in, Vedâ Hacc'ında Arafat'ta Cuma günü vakfettiği.)²²⁷

(Kettânî, Gamârî)

146. (6). (Hz. Peygamber'in, Vedâ Hacc'ında Arafat'ta devesinin üzerinde vakfettiği.)²²⁸

(Kettânî, Gamârî)

(223) Buhârî, umre 4; Müslim, hacc 221; Tirmizî, hacc 95; Ibn Mâce, menâsik 45; Dârimî, menâsik 40; Muvatta', hacc 66; Ahmed b. Hanbel, I, 229, 308; III, 352.

(224) Ahmed b. Hanbel, IV, 175.

(225) Neseî, hacc 77; Dârimî, menâsik 37; Ibn Mâce, menâsik 42.

(226) Buhârî, hacc 22, 77; Müslim, hacc 111-113; Ebû Dâvûd, menâsik 57; Ibn Mâce, menâsik 48; Muvatta', hacc 36.

(227) Kastallânî, Irşâdü's-sârî, III, 112.

(228) Buhârî, hacc 88; Ebû Dâvûd, menâsik 62; Ahmed b. Hanbel, I, 72; IV, 82; 84.

147. (7). (Hacc'da şeytana atılan taşın yetmiş olduğu.)²²⁹

(Kettânî, Gamârî)

Râfi^cî, bunun mütevatir olduğunu söyler²³⁰.

148. (8). (Hz. Peygamber'in, Arafat'ta vakfe yaptıktan sonra, Akabe cemresinin atılışına kadar telbiyeye devam ettiği.)²³¹

(Kettânî, Gamârî)

Tahâvî, bu konudaki âsârın tevatür ettiğini söyler²³².

149. (9). (Hz. Peygamber'in, Hudeybiye'de yapılamayan umrenin kaza edilmesini, ashâbına emrettiği.)²³³

(Kettânî, Gamârî)

Kastallânî, Hâkim'den naklen bunun mütevatir olduğunu söyler²³⁴.

150. (10). (Hz. Peygamber'in, Meymûne ile ihramdan çıktıktan sonra nikahlandığı.)²³⁵

(Kettânî, Gamârî)

İbn ^cAbdilberr, bunun mütevatir olduğunu söyler²³⁶.

KİTÂBÜ'Z-ZEKÂT

151. (1). (Deveyi boyun kökünden, sığırı ve koyunu boynunun üst tarafından kesmek.)²³⁷

(Kettânî, Gamârî)

(229) Buhârî, hacc 136-138; Müslim, hacc 147, 305; Ebû Dâvûd, menâsik 77; Tirmizî, hacc 64; Neseî, hacc 228; Ibn Mâce, menâsik 63, 64; Dârimî, menâsik 36, 61.

(230) Kettânî, Nazm, s. 91.

(231) Tirmizî, hacc 78; Neseî, menâsik 227; Ibn Mâce, hacc 69; Ahmed b. Hanbel, I, 210, 211, 212, 213.

(232) Kettânî, a.g.e., s. 91.

(233) Buhârî, muhsar I, 4; Muvatta', hacc 99.

(234) Kettânî, a.g.e., s. 91.

(235) Ebû Dâvûd, menâsik 21; Tirmizî, hacc 23.

(236) Kettânî, a.g.e., s. 92.

(237) Mergînânî, Hidâye, I, 186; Zeyle^cî, Nasbü'r-râye, III, 16

152. (2). 238

ذكاة الجنين ذكاة امه

(Kettânî, Gamârî)

153. (3). (Hayvan keserken besmele çekmek.)²³⁹

(Kettânî, Gamârî)

Gazzâlî, bunun tevatür ettiğini söyler²⁴⁰.

154. (4). 241

تسموا باسمي ولا تكونوا بكينتي

(Kettânî, Gamârî)

Tahâvî, bu hadisi mütevatir kabul etmiştir²⁴².

155. (5). 243

على الغلام شاتان مكافاتان وعلى الجارية شاة

(İbn Tûlûn)

KITABÜ'L-CİHAD

156. (1). 244 لا تزال طائفة من امتي ظاهرين على الحق حتى يأتي امر الله

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

İbn Teymiyye, bu hadisin mütevatir olduğunu kabul etmektedir²⁴⁵.

-
- (238) Ebû Dâvûd, edâhî 18; Tirmizî, etime 2; İbn Mâce, zebâih 15; Dârimî, edâhî 17; Muvatta', zebâih 9; Ahmed b. Hanbel, III, 39, 40.
- (239) Buhârî, zebâih 16, 18; Müslim, edâhî 2; Ebû Dâvûd, edâhî 4; Neseî, dahâyâ 29; Dârimî, edâhî 1.
- (240) Kettânî, Nazm, s. 92-93.
- (241) Buhârî, büyü 49; menâkib 20; Müslim, âdâb 1, 3-8; Ebû Dâvûd, edeb 77; Dârimî, isti'zân 58; Ahmed b. Hanbel, III, 176, 189.
- (242) Kettânî, a.g.e., s. 93.
- (243) Ebû Dâvûd, edâhî 21; Tirmizî, edâhî 16; Neseî, akîka 4-7; İbn Mâce, zebâih 1; Dârimî, edâhî 9; Ahmed b. Hanbel, II, 185, 194; VI, 31, 158.
- (244) Buhârî, tevhîd 29; Müslim, imân 247; imâret 170, 171, 173; Ebû Dâvûd, fiten 1; cihâd 4; Tirmizî, fiten 51; İbn Mâce, mukaddime 1; Dârimî, cihâd 39; Ahmed b. Hanbel, IV, 99, 104; V, 269, 279.
- (245) Kettânî, a.g.e., s. 93.

157. (2). 246 الخيل معقود بنوا صيها الخبر الى يوم القيامة

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Ğamârî)

Abdürraûf el-Münâvî, hadisi mütevatir kabul etmektedir²⁴⁷.

158. (3). 248 الحرب خدعة

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Ğamârî)

Abdürraûf el-Münâvî, hadisin mütevatir olduğunu söylemektedir²⁴⁹.

159. (4). 250 غدا في سبيل الله او روحه خير من الدنيا وما فيها

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Ğamârî)

Abdürraûf el-Münâvî, Suyûtî'den naklen hadisin mütevatir olduğunu söyler²⁵¹.

160. (5). (Harbde kadın ve çocukların öldürülmesinin yasaklandığı.)²⁵²

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Ğamârî)

Tanâvî, bu konudaki âsârın tevatür ettiğini ifade etmektedir²⁵³.

161. (6). 254 من قتل دون ماله فهو شهيد

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Ğamârî)

Abdürraûf el-Münâvî, hadisin mütevatir olduğunu söyler²⁵⁵.

(246) Buhârî, cihâd 43, 44; Ebû Dâvûd, cihâd 41; Tirmizî, cihâd 19; Ibn Mâce, cihâd 14; Muvatta', cihâd 44.

(247) Kettânî, Nazm, s. 94.

(248) Buhârî, cihâd 157; Müslim, cihâd 17-18; Ebû Dâvûd, cihâd 101; Ahmed b. Hanbel, I, 126, 134; III, 224.

(249) Kettânî, a.g.e., s. 94.

(250) Buhârî, cihâd 5, 7; Müslim, imâret 112-115; Dârimî, cihâd 5, 9; Ahmed b. Hanbel, I, 256; II, 532, 533.

(251) Kettânî, a.g.e., s. 94.

(252) Buhârî, cihâd 148; Müslim, cihâd 24-25; Tirmizî, siyer 19; Ibn Mâce, cihâd 30; Dârimî, siyer 25.

(253) Kettânî, a.g.e., s. 95.

(254) Buhârî, mezâlim 33; Müslim, imân 225, 226; Ebû Dâvûd, sünnet 32; Neseî, tahrîmü'd-dem 22; Ibn Mâce, hudûd 21.

(255) Kettânî, a.g.e., s. 96.

162. (7). (Hz. Peygamber'in, harb ve diğ er bazı yerlerde katıra bindiğı.)²⁵⁶

(Kettânî, Gamârî)

163. (8). (Harbae Kelime-i Ş enâdeti söyleyenlerle, namaz kılanların öldürülmesinin yasaklandığı.)²⁵⁷

(Kettânî, Gamârî)

164. (9). (Kâfirin, müslüman olmadan önce yaptığı şeylerden müslüman olduktan sonra sorumlu tutulmadığı.)²⁵⁸

165. (10). ²⁵⁹

من قتل قتيلاً له عليه بينة فله سلبه

(Kettânî, Gamârî)

166. (11). ان المتجهز للغزو اذا حبل بينه وبينه يكتب له اجر الغازي

260

على قدر نيته

(Kettânî, Gamârî)

İbn ^cAbdilberr, bunun mütevatir olduğunu söylemiştir²⁶¹.

KITÂBU'N-NİKÂH

167. (1). (Hz. Peygamber'in ümmetinin çokluğuyla övüneceği.)²⁶²

(Kettânî, Gamârî)

(256) Tahâvî, Ş erhu meâni'l-âsâr, II, 271-272.

(257) Muvatta', salât 84.

(258) İbn Teymiyye, Fetâvâ, XXII, 9.

(259) Ebû Dâvûd, cihâd 147; Tirmizî, siyer 13; Ahmed b. Hanbel, III, 114, 123; V, 12.

(260) Buḥârî, cihâd 38; Müslim, imâret 135-136; Ebû Dâvûd, cihâd 21; Neseî, cihâd 44, 47; İbn Mâce, cihâd 3; Dârimî, cihâd 27; Ahmed b. Hanbel, IV, 114, 115.

(261) Kettânî, Nazm, s. 95.

(262) Neseî, nikâhl1; İbn Mâce, nikâh 8; Ahmed b. Hanbel, III, 158, 245; IV, 349, 351.

168. (2). 263

لا تنكح الابولى

(Kettânî, Gamârî)

Abdürraûf el-Münâvî, hadisi mütevatir kabul etmiştir²⁶⁴.

169. (3). (Kadınlara arkalarından (dübürlерinden) yaklaşmanın haram olduğu.)²⁶⁵

(Kettânî, Gamârî)

Tahâvî, bu konudaki âsârın tevatür ettiğini söylemiştir²⁶⁶.

170. (4). 267

إذا نكح الوليان فالاول اهو واذا باع البيعان فالاول اهو

(Ibn Tûlûn)

171. (5). 268

لا تنكح المرأة على عمتها ولا خالتها

(Kettânî)

172. (6). 269

انه صلى الله عليه وسلم لعن المحلل والحلل له

(Gamârî)

KITABU'L-LIBAS

173. (1). 270

لا تدخلوا الملكة بيتا فيه كلب ولا صورة

(Ibn Tûlûn, Gamârî)

(263) Ebû Dâvûd, nikâh 20; Tirmizî, nikâh 14; Ibn Mâce, nikâh 15; Dârimî, nikâh 11; Muvatta', nikâh 5.

(265) Ebû Dâvûd, nikâh 46; Ibn Mâce, nikâh 29; Dârimî, vudû'114; Ahmed b. Hanbel, I, 297.

(264) Kettânî, Nazm, s. 97.

(266) Kettânî, a.g.e., s. 97.

(267) Ebû Dâvûd, nikâh 22; Tirmizî, nikâh 20; Dârimî, nikâh 15; Ahmed b. Hanbel, V, 11, 12, 18.

(268) Müslim, nikâh 33-40; Ebû Dâvûd, nikâh 13; Tirmizî, nikâh 31; Neseî, nikâh 47-48; Ibn Mâce, nikâh 31; Dârimî, nikâh 8; Muvatta', nikâh 20, 21.

(269) Ebû Dâvûd, nikâh 16; Tirmizî, nikâh 28; Neseî, talâk 13; Ibn Mâce, nikâh 33; Dârimî, nikâh 53.

(270) Buhârî, libâs 88, 94; Müslim, libâs 81, 82; Ebû Dâvûd, libâs 48; Tirmizî, edeb 44; Neseî, zînet 111; Ibn Mâce, libâs 44; Ahmed b. Hanbel, I, 80, 83; II, 390.

174. (2). 271 حرم لباس الذهب والحرير على ذكر راسي وامل لانائهم

(Kettânî, Gamârî)

Tahâvî, hadisin mütevatir olduğunu söyler²⁷².

KITÂBÜ'L-ET'İME VE'L-EŞRİBE

175. (1). 273

كل مسكر حرام

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

176. (2). 274 المؤمن يأكل في معي واحد والكافر يأكل في سبعة أمعاء

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

177. (3) (Hz. Peygamber'in, yemeği az yedigi.)²⁷⁵

(Kettânî, Gamârî)

Abdürraûf el-Münâvî, bu konunun tevatür ettiğini söyler²⁷⁶.

178. (4). (Yırtıcı hayvanlardan pençesi ile avlananların yenmesinin haram olduğu.)²⁷⁷

(Kettânî, Gamârî)

Tahâvî, konuyla ilgili âsârın tevatür ettiğini söylemiştir²⁷⁸.

-
- (271) Tirmizî, libâs 1; Neseî, zînet 76; İbn Mâce, libâs, 19.
(272) Kettânî, Nazm, s. 98.
(273) Müslim, eşribe 64, 67-75; Ebû Dâvûd, eşribe 4, 5; Tirmizî, eşribe 2; Neseî, eşribe 22, 23; İbn Mâce, eşribe 9, 10; Dârimî, eşribe 8; Muvatta', dahâya 8.
(274) Buhârî, etime 12; Müslim, eşribe 182-186; Tirmizî, etime 20; İbn Mâce, etime 3; Ahmed b. Hanbel, II, 21.
(275) Tebrîzî, Mişkât, II, 664; Suyûtî, Fethu'l-kebîr, I, 22.
(276) Kettânî, a.g.e., s. 98.
(277) Buhârî, zebâih 28, 29; Müslim, sayd 13-14, 16; Ebû Dâvûd, etime 33; Neseî, sayd 28, 30, 33; İbn Mâce, sayd 13; Dârimî, edâhî 18; Muvatta', sayd 13-14; Ahmed b. Hanbel, I, 147, 244; II, 236, 418; III, 323.
(278) Kettânî, a.g.e., s. 98-99.

179. (5). (Ehlî eşek etlerinin yenmesinin haram olduğu.)²⁷⁹

(Kettânî, Ğamârî)

Tahâvî, bu konudaki âsârın tevatür ettiğini söylemiştir²⁸⁰.

180. (6). (Şarabın haram olduğu.)²⁸¹

(Kettânî, Ğamârî)

Mergînânî ve İbn Rüşd, bu konudaki haberlerin tevatür ettiğini söylemişlerdir²⁸².

181. (7). ²⁸³

لاسكر كثيره فقليله حرام

(Kettânî, Ğamârî)

182. (8). ²⁸⁴

انه عليه السلام نهى عن اكل لحوم الخيل والبغال والحمير

(İbn Tûlûn)

KITÂBU'L-BÜYÛ^o

183. (1). ²⁸⁵

من غشينا فليس منا

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Ğamârî)

-
- (279) Buhârî, zebâih 28; sayd 23-25, 30; Tirmizî, etime 6; Neseî, sayd 31; İbn Mâce, zebâih 13; Dârimî, edâhî 21; Ahmed b. Hanbel, II, 21, 106; IV, 89.
- (280) Kettânî, Nazm, s. 98.
- (281) Buhârî, eşribe 3; Müslim, eşribe 4, 7; Ebû Dâvûd, eşribe 1; Dârimî, eşribe 2
- (282) Kettânî, a.g.e., s. 99.
- (283) Ebû Dâvûd, eşribe 5; Tirmizî, eşribe 3; Neseî, eşribe 25; İbn Mâce, eşribe 10; Dârimî, eşribe 8; Ahmed b. Hanbel, II, 91, 167; III, 343.
- (284) Ebû Dâvûd, etime 26; Tirmizî, etime 5; Neseî, sayd 30; İbn Mâce, zebâih 14; Ahmed b. Hanbel, III, 323, 356.
- (285) Müslim, imân 164; Ebû Dâvûd, büyü 52; Tirmizî, büyü 74; İbn Mâce, ticârât 36; Dârimî, büyü 10; Ahmed b. Hanbel, II, 50; III, 466.

184. (2). (Aldatarak satış yapmanın haram olduğu.)²⁸⁶

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Ğamârî)

185. (3). ²⁸⁷

من باع عقارا ولم يجعل ثمنه في مثله لم يبارك له فيه

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî)

186. (4). (Altınla altının, gümüşle gümüşün fazlasıyla satılmasının haram olduğu.)²⁸⁸

(Kettânî, Ğamârî)

Tahâvî, bu konudaki âsârın mütevatir olduğunu söylemiştir²⁸⁹.

187. (5). (Müzâbene'nin; Ağaçtan toplanmamış meyvelerin meyveye karşılık satışının yasak olduğu.)²⁹⁰

(Kettânî, Ğamârî)

Tahâvî, bu konudaki haberlerin de mütevatir olduğunu söylemiştir²⁹¹.

188. (6). (^cArâyâ; Hediye edilmiş ağaçtaki meyvelerin muhammen miktardaki bedelini kuru meyve olarak vermeye ruhsat verildiği.)²⁹²

(Kettânî, Ğamârî)

Tahâvî, bu konudaki âsârı mütevatir kabul etmektedir²⁹³.

(286) Buhârî, büyü 61; Müslim, büyü 4-6; Ebû Dâvûd, büyü 22; Tirmizî, büyü 16, 17; Neseî, büyü 27; Dârimî, büyü 20

Muvatta', büyü 75; Ahmed b. Hanbel, I, 116; II, 155. (287) İbn Mâce, rühûn 24; Dârimî, büyü 81; Ahmed b. Hanbel, III, 476; IV, 307.

(288) Buhârî, büyü 78; Müslim, müsâkât 81-83; Ebû Dâvûd, büyü 12; Neseî, büyü 46; İbn Mâce, ticârât 48; Dârimî, büyü 41; Ahmed b. Hanbel, II, 437; III, 10, 47. (289) Kettânî, Nazm, s. 101.

(290) Buhârî, büyü 74, 82; Müslim, büyü 57, 58; Tirmizî, büyü 14, 55; Neseî, büyü 32; Ahmed b. Hanbel, II, 16 III, 6, 8.

(291) Kettânî, a.g.e., s. 102.

(292) Ebû Dâvûd, büyü 20; Tirmizî, büyü 63; Neseî, büyü 34-35; Ahmed b. Hanbel, II, 8, 11; III, 313, 360.

(293) Kettânî, a.g.e., s. 102.

189. (7). قاتل الله اليهود إن الله عز وجل لما حرم عليهم الشحوم
294 حملوها ثم باعوها فاكلوا اثمها

(Kettânî, Gamârî)

190. (8). عن رفاعة قال خرجنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم فاذ الناس
يتبايعون بكرة فناداهم يا معشر التجار فلما رفعوا ابصارهم ومدوا
295 اعناقهم قال ان التجار يبعثون يوم القيامة فجارا الا من اتقى وبر
(Ibn Tûlûn)

KITÂBU'L-IMÂMET

191. (1). 296 الاثمة من قريش

(Suyûtî, Kettânî, Gamârî)

İbn Hacer el-Askalânî, hadisi mütevatir kabul etmiştir²⁹⁷.

192. (2). (Imam'a itaat etmenin emredilip, ona karşı çık-
manın yasaklandığı.)²⁹⁸

(Kettânî, Gamârî)

Kinnûcî, bunun mütevatir olduğunu söyler²⁹⁹.

193. (3). (İmâm ve diğer müslümanlara nasihatın çokca ya-
pılması.)³⁰⁰

(Kettânî, Gamârî)

Kinnûcî, bunun da mütevatir olduğunu söyler³⁰¹.

-
- (294) Buhârî, büyü 103; Müslim, müsâkât 74; Neseî, fer^c 9; Dârimî, eşribe 9; Muvatta', sıfetu'n-nebiyy 26.
(295) Tirmizî, büyü 4; İbn Mâce, ticârât 3; Dârimî, büyü7;
(296) Ahmed b. Hanbel, III, 129, 183; IV, 421.
(297) Kettânî, Nazm, s. 103.
(298) Buhârî, cihâd 108, 109; Müslim, imâret 38-40; Ebû Dâ-
vûd, cihâd 96; Tirmizî, cihâd 28,
(299) Kettânî, a.g.e., s. 103-104.
(300) Buhârî, imân 42; Müslim, imân 95; Neseî, beyat 31; Dârimî, rikâk 41; Ahmed b. Hanbel, I, 351, IV, 102.
(301) Kettânî, a.g.e., s. 104,

KİTÂBÜ'L-AHKÂM VE'L-HUDÛD

194. (1). 302

الولد للفراش وللعاهر الحجر

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

İbn ^cAbdilberr ve Zürkânî, hadisi mütevatir kabul etmekte-
dirler³⁰³.

195. (2). (Zinada Mâiz kıssası.)³⁰⁴

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî)

196. (3). (Mahkemeye intikal ettikten sonra, suçlu için
sefaat dilemenin yasak olduğu.)³⁰⁵

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî)

197. (4) (Ahkâmın teblîği için değişik bölgelere elçiler
gönderildiği.)³⁰⁶

(Kettânî, Gamârî)

İbnü'l-Hümâm, bunun mütevatir olduğunu söyler³⁰⁷.

198. (5). (Ümmetin masûm olup, dalâlet üzere birleşmeyeceği.)³⁰⁸

(Kettânî, Gamârî)

İbnü'l-Hümâm, bu konudaki âsârın mütevatir olduğunu söyler³⁰⁹

199. (6). 310 إذا حكم الحاكم فاجتهد فأصاب فله أجران وإذا حكم فاجتهد
فأخطأ فله أجر واحد.

(Kettânî, Gamârî)

(302) Buhârî, hudûd 23; ahkâm 29; Müslim, radâ, 36, 37; Ebû Dâvûd, talâk 34; Tirmizî, vasâyâ 5; Neseî, talâk 48; İbn Mâce, nikâh 59; Dârimî, nikâh 41.

(303) Kettânî, Nazm, s. 106.

(304) Ebû Dâvûd, hudûd 24; Tirmizî, hudûd 5.

(305) Buhârî, hudûd 12; Tirmizî, hudûd 37; İbn Mâce, hudûd 6.

(306) Buhârî, tevhîd 1; ahbâru'l-âhâd 1, 2, 4; Müslim, imân 29-31; Tirmizî, zekât 6; İbn Mâce, ahkâm 1.

(307) Kettânî, a.g.e., s. 104.

(308) Ebû Dâvûd, fiten 1; Tirmizî, fiten 7.

(309) Kettânî, a.g.e., s. 104-105.

(310) Buhârî, itisâm 21; Müslim, ekdiye 15; Ebû Dâvûd, ek-
diye 2; Ahmed b. Hanbel, II, 187; IV, 198, 204.

200. (7). من شرب الخمر فأجلدوه فإن عاد الثانية فأجلدوه
فإن عاد الثالثة فأجلدوه فإن عاد في الرابعة فاقتلوه³¹¹

(Kettânî, Gamârî)

KITÂBU'T-TAĤZİR MİNE'Z-ZULM

201. (1). 312 الظلم ظلمات يوم القيامة

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

202. (2). 313 من ظلم قيد شبر من الأرض طوفه يوم القيامة من سبع أرضين

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

Abdürraûf el-Münâvî, hadisi mütevatir kabul etmektedir³¹⁴.

203. (3). (Zimmî'lere zulmün yasak edildiği.)³¹⁵

(Kettânî, Gamârî)

KITÂBU'L-VELÂ

204. (1). 316 الولاء لمن اعتق

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

-
- (311) Ebû Dâvûd, hudûd 36; Tirmizî, hudût 15; İbn Mâce, hudût 17; Dârimî, hudût 10; Ahmed b. Hanbel, II, 136, 166.
(312) Buhârî, mezâlim 8; Müslim, birr 56; Tirmizî, birr 83; Dârimî, siyer 73; Ahmed b. Hanbel, II, 92; III, 323.
(313) Buhârî, mezâlim 13; Müslim, müsâkât 142; Ahmed b. Hanbel, IV, 173; VI, 64, 79.
(314) Kettânî, Nazm, s. 107.
(315) Buhârî, diyyât 30; Tirmizî, diyyât 11; Neseî, kasâme 14; Ahmed b. Hanbel, II, 186; IV, 237; V, 369.
(316) Buhârî, şürût 10, 13, 17; Müslim, itk 5, 6, 8, 10; Ebû Dâvûd, ferâid 12; Tirmizî, vasâyâ 7; velâ 1; Neseî, büyû 78; İbn Mâce, itk 3; Dârimî, talâk 15; Muvatta', talâk 25; itk 17, 18, 19; Ahmed b. Hanbel, I, 281, II, 28; VI, 42, 82.

KİTÂBÜ'L-VASAYÂ

205. (1).

317

لا وصية لوارث

(Kettânî, Gamârî)

Şafi'î, hadisin mütevatir olduğuna meylederken, İbn Rüşd Mâlik'ten naklen ve Fahrüddin er-Râzî, mütevatir olduğunu kabul etmişlerdir³¹⁸.

206. (2). عن النعمان بن بشير قال انحنى ابي نخلا وغلا ما له قال فقالت.

له امي عمرة بنت رواحة انت النبي صلى الله عليه وسلم فاشهده قال فاتي النبي صلى

الله عليه وسلم فذكر له فقال اني نخلت ابي النعمان نخلا وان عمرة سئلتني ان اشهدك

على ذلك قال فقال الك ولد سواه قال قلت نعم قال فكلهم اعطيت مثل 319

ما اعطيت النعمان قال لا فقال هذا جور وقال بعضهم تاجدة

(Ibn Tûlûn)

فاشهد على ذلك غيري

KİTÂBÜ'L-EYMAN

207. (1).

320

اذا حلفت على يمين فرأيت غيرها خيرا منها فكنز عن يمينك

وأنت الذي هو خير.

(Suyûtî, Ibn Tûlûn, Kattânî, Gamârî)

208. (2). 321 انه عليه الصلاة والسلام قلنى باليمين مع الشاهد الواحد

(Suyûtî, Kettânî, Gamârî)

Celâlüddîn el-Mahallî (864/1459) ve Aliyyü'l-Kârî, mütevatir olmadığını ileri sürerlerken. İbn 'Arafe (257/871) mütevatir olduğunu söylemiştir³²².

(317) Ebû Dâvûd, vasâyâ 6; Tirmizî, vasâyâ 5; Neseî, vasâyâ 5; Dârimî, vasâyâ 28; Ahmed b. Hanbel, IV, 186, 187, 238.

(318) Kettânî, Nazm, s. 108.

(319) Buhârî, hibe 12; Müslim, hibât 9, 10, 17; Ibn Mâce, hibe 1; Muvatta', ekdiye 39; Ahmed b. Hanbel, IV, 268.

(320) Buhârî, eyman 1; Müslim, eyman 7, 9; Ebû Dâvûd, eyman 17; Neseî, eyman 14-16; Ahmed b. Hanbel, II, 204;

(321) Müslim, ekdiye 1; Ebû Dâvûd, ekdiye 23; Ibn Mâce, ahkâm 31; Muvatta', ekdiye 36; Ahmed b. Hanbel, I, 248.

(322) Kettânî, a.g.e., s. 109.

209. (3). 323 البيئۃ على المدعى واليمين على من انكر
(Kettânî, Gamârî)

210. (4). من حلف على يمين صير يقطع برها مال امرئ مسلم
324 وهو فيها غاير لقي الله وهو عليه غضبان
(Kettânî, Gamârî)

KITÂBÜ BED'Î'L-HALK

211. (1). (Allah'ın ilk yarattığı şey...)325 (x)

(Kettânî, Gamârî)

212. (2). اذا استقرت النطفة في الرحم جازها الملك بعد ان يبرئها
اربعون يوما فقال يارب اذكر ام انتي فاملا الرب تعالى
وكتب الملك فيقول يارب ما رزقته فاملا الرب فكتب الملك
326 فيقول يارب ما نصيبه فاملا الرب تعالى وكتب الملك فيقول
يارب اشقى ام سعيد فاملا الرب تعالى وكتب الملك
(Ibn Tûlûn)

(323) Buhârî, rehîn 6; şehâdât 20; Müslim, ekdiye 1, 2; Ebû Dâvûd, ekdiye 23; Neseî, âdâbü'l-kudât 36; Mu-
vatta', ekdiye 8; Ahmed b. Hanbel I, 351.

(324) Buhârî, müsâkât 4; Ebû Dâvûd, eymân 2; Ibn Mâce, ahkâm 11.

(325) Tirmizî, kader 17; tefsîru'l-Kurân 67; Ahmed b. Han-
bel, V, 317.

(x) Hadislende ilk defa yaratılan şey konusunda farklı-
lık vardır. Bazısında, Nûru Muhammedî, bazısında Arş,
bazısında kamaş zikredilirken, bazısında da, Kalem,
Levh-i mahfûz, su, ruh ve akıl zikredilmektedir. Akıl
ile ilgili rivâyetler tenkîd edilmiştir. Zahirin çe-
lişkili gibi görünen bu rivâyetler, şu şekilde te'-
lif edilmiştir; "ilk yaratılan Nuru Muhammedî'dir.
Diğerlerinin evveliyeti nisbî ve izâfîdir."

(326) Tirmizî, kader 41; Ahmed b. Hanbel, III, 397.

KİTÂBÜ'L-KUR'ÂN VE FEDÂİLİH

213. (1). 327

انزل هذا القرآن على سبعة احرف

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Ğamârî)

Ebu ^cUbeyd ve Hâkim, hadisi mütevatir kabul etmişlerdir³²⁸.

214. (2). 329

قل هو الله احد تعدل ثلث القرآن

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Ğamârî)

İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye ve Abdürraûf el-Münâvî, hadisi mütevatir kabul etmişlerdir³³⁰.

215. (3). انه ملى الله عليه وسلم سمع قراءة ابى موسى الاشعري فقال

331

لقد اوتى مزارا من مزاير آل داود

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Ğamârî)

216. (4). (Sûrelerin başındaki bismelenin Kur'ân'dan oldu-
ğu.)³³²

(Kettânî, Ğamârî)

Fahreddîn er-Râzî ve Suyûtî, bunun mütevatir olduğunu söy-
lemişlerdir³³³

217. (5). (Âyetlerin tertîbi ve sûrelerdeki yerlerine yer-
leştirilmesinin tevkîfî olduğu.)³³⁴

(Kettânî, Ğamârî)

Suyûtî, bunu da mütevatir kabul etmiştir³³⁵.

(327) Buhârî, fedâilü'l-Kur'ân 5, 27; Müslim, müsâfirîn 270-274; Ebû Dâvûd, salât 357; Ahmed b. Hanbel, I, 40.

(328) Kettânî, Nazm, s. 112.

(329) Müslim, müsâfirîn 260; Ebû Dâvûd, salât 353; Dârimî, fedâilü'l-Kur'ân 24; Ahmed b. Hanbel, III, 8.

(330) Kettânî, a.g.e. s. 112.

(331) Müslim, müsâfirîn 235, 236; Dârimî, fedâilü'l-Kur'ân 34; Ahmed b. Hanbel, II, 354, 369, 450.

(332) Müslim, salât 52; Neseî, iftitâhu's-salât 21.

(333) Kettânî, a.g.e., s. 111.

(334) Ahmed b. Hanbel, I, 57, 69; IV, 218.

(335) Kettânî, a.g.e., s. 111.

KİTÂBÜ'L-EZKÂR VE'D-DE^CAVÂT

218. (1). 336

لا حول ولا قوة الا بالله كنوز الجنة

(Suyûtî, Hâmid el-^CImâdî, Kettânî, Gamârî)

219. (2). (Hz. Peygamber'in duâ ettiği ve buna devam ettiği.)³³⁷

(Kettânî, Gamârî)

220. (3). (Duâya teşvik babındaki haberler.)³³⁸

(Kettânî, Gamârî)

221. (4). (Duâda elleri kaldırmak.)³³⁹

(Kettânî, Gamârî)

Suyûtî, bu konuyu mütevatir kabul ettiği halde el-Ezhâr'ına almamıştır³⁴⁰.

222. (5). (Sıhhat ve âfiyet dilemek.)³⁴¹

(Kettânî, Gamârî)

223. (6). 342

انه صلى الله عليه وسلم كان يتعوذ من البخل والجبن والهم
والكسل وعذاب القبر وفتنته

(Kettânî, Gamârî)

-
- (336) Buhârî, deavât 80; Müslim, zikir 45; Tirmizî, deavât 3
İbn Mâce, edeb 59; Ahmed b. Hanbel, IV, 400, 402,
(337) Buhârî, deavât 55; Müslim, zikir 26-29; Tirmizî, de-
avât 66, 67; İbn Mâce, duâ 2, 4; Ahmed b. Hanbel,
I, 227, 242; II, 291, 299; III, 453, 472.
(338) Müslim, zikir 86; Ebû Dâvûd, salât 358; Tirmizî, de-
avât 1, 2; Ahmed b. Hanbel, IV, 267, 271.
(339) Bu konudaki rivâyetler için bk. Suyûtî, Feddü'l-vi^Câ,
Dehlî, ts.
(340) Kettânî, Nazm, s.113.
(341) Müslim, zikir 60; Tirmizî, deavât 129; Ebû Dâvûd, cihâc
98; Ahmed b. Hanbel, II, 25, 79.
(342) Buhârî, deavât 37, 40-42; Müslim, salât 367; Tirmizî,
deavât 71; Neseî, istiâze 3, 8, 12, 13.

224. (7). (Cenâb-ı Hakk'ın her gece dünya semâsına inmesi.)³⁴³

(Kettânî, Ğamârî)

225. (8). 344 اللهم انك سألتنا من انفسنا ما لانلكه الا بك فاعطنا
منك ما يرضيك عنا

(Kettânî, Ğamârî)

Suyûtî'nin, mütevatir dediği halde el-Ezhâr'ına almadığı hadislerdendir³⁴⁵.

226. (9). عن الحسن قال علمني جدى رسول الله صلى الله عليه وسلم كلمات

346 اقولهن فى الوتر اللهم اهدنى فىمىن هديت وعافنى فىمىن عافيت
وتولتى فىمىن توليت وبارك لى فىما اعطيت وقنى شر ما قفيت
فانك تقضى ولا يقضى عليك وانه يذل من واليت ولا يعز من عاديت
تباركت ربنا و تعاليت

(İbn Tûlûn)

227. (10). ان الله تبارك وتعالى يطلع الى عبادته فى ليلة النصف من شعبان

347 فيغفر لعباده المؤمنين ويلى للقاسرين ويدع اهل الحقد بحقدهم
حتى يدعوه

(İbn Tûlûn)

KITÂBÜ'L-EDEB VE'R-REKÂİK

228. (1) 348

ان من الشر الحكة

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Ğamârî)

- (343) Buhârî, teheccüd 14; deavât 14; Müslim, müsâfirîn 168; Tirmizî, mevâkît 329; Ahmed b. Hanbel, I, 403, 446; II, 258, 264; III, 94; IV, 16, 81.
(344) Suyûtî, fethu'l-kebîr, I, 236.
(345) Kettânî, Nazm, s. 115.
(346) Ebû Dâvûd, salât 340; Ibn Mâce, ikâmet 117; Dârimî, salât 214.
(347) Tirmizî, savm 39; Ibn Mâce, ikâmet 191; Ahmed b. Hanbel, II, 176; VI, 238.
(348) Buhârî, edeb 90; Tirmizî, edeb 69; Ibn Mâce, edeb 41; Dârimî, isti'zân 68; Ahmed b. Hanbel, I, 269, 303; V, 125.

229.(2). 349

سَنَ لَا يَرْحَمُ لَا يَرْحَمُ

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

Abdür-raûf el-Münâvî, hadisi mütevatir kabul etmiştir³⁵⁰.

230. (3). لو كان لابن آدم واد من مال لا يتغى إليه ثانيا وثالثا ولا
بلا جوف ابن آدم إلا التراب ويتوب الله على من تاب
351

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

Abdür-raûf el-Münâvî, hadisi mütevatir kabul etmiştir³⁵².

231. (4). 353

الدنيا فخرة حلوة

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

232. (5). 354

المستشار مؤمن

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

Abdür-raûf el-Münâvî, hadisin mütevatir olduğunu söylemiş-
tir³⁵⁵.

233. (6). 356

اللهم بارك لاسى فى بكورها

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

234. (7). لَنْ يَدْخُلَ أَحَدُكُمْ الْجَنَّةَ عَمَلَهُ قَالُوا وَلَا أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ وَلَا
أَنَا إِلَّا أَنْ يَتَغَدَّنِي اللَّهُ بِرَحْمَتِهِ
357

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

-
- (349) Buhârî, edeb. 18; Müslim, fedâil 65; Ebû Dâvûd, edeb 156; Tirmizî, birr 12; Ahmed b. Hanbel, II, 228, 241, 269.
(350) Kettânî, nazm, s. 116.
(351) Buhârî, rikâk 10; Müslim, zekât 116; Tirmizî, zühd 27; Ibn Mâce, zühd 27; Dârimî, rikâk 62.
(352) Kettânî, a.g.e., s. 117.
(353) Tirmizî, zühd 41; Ahmed b. Hanbel, III, 7, 19, 22.
(354) Ebû Dâvûd, edeb 123; Tirmizî, edeb 57; Dârimî, siyer 13.
(355) Kettânî, a.g.e., s. 118.
(356) Ebû Dâvûd, cihâd 85; Dârimî, siyer 1; Ibn Mâce, ticârât 4.
(357) Buhârî, rikâk 18; Ahmed b. Hanbel, II, 264, 326, 386.

235. (8). 358

لان يتلى جوف احدكم قريبا غير له من ان يتلى شعرا

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî)

236. (9). 359

ان احدكم ليعمل بعمل اهل الجنة حتى ما يكون بينه وبينها
الا قدر ذراع

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî)

237. (10). (Âdem'in zürriyyetinden kiminin cennete, kimi-
nin de cehenneme gireceği.)³⁶⁰

(Suyûtî, Kettânî, Ğamârî)

238. (11). (Şiirin mubah olduğu.)³⁶¹

(Kettânî, Ğamârî)

Tahâvî, bunun mütevatir olduğunu söyler³⁶².

239. (12). (^cAdvâ; hastalığın bizatihi sirâyet edici olma-
dığı.)³⁶³

(Kettânî, Ğamârî)

240. (13). (Tiyere; Kuşlarla teşe'ümün yasak olduğu.)³⁶⁴

(Kettânî, Ğamârî)

Tahâvî, bunun mütevatir olduğunu söylemiştir³⁶⁵.

(358) Buhârî, edeb 92; Müslim, şîir 7-9; Ebû Dâvûd, edeb 95; Dârimî, isti'zân 69; Ahmed b. Hanbel, II, 39, 96.

(359) Buhârî, kader 1, 5; tevhîd 28; Müslim, kader 1, 12; imân 9-11; Ebû Dâvûd, sünnet 17; İbn Mâce, mukaddime 10; Ahmed b. Hanbel, I, 414, 430; II, 278; V, 332, 335.

(360) Ebû Dâvûd, sünnet 17; Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân 8; Muvatta', kader 2.

(361) Buhârî, salât 68; Müslim, fedâilü's-sahâbe 151, 155; Neseî, mesâcid 24; Ahmed b. Hanbel, V, 222.

(362) Kettânî, Nazm, s. 116.

(363) Buhârî, tıb 19, 25, 43, 45; Müslim, selâm 102, 109; Ebû Dâvûd, tıb 24; Tirmizî, siyer 47; İbn Mâce, tıb 43.

(364) Buhârî, tıb 43, 44; Müslim, selâm 110-114; Ebû Dâvûd, tıb 24; İbn Mâce, tıb 43; Ahmed b. Hanbel, I, 257.

(365) Kettânî, a.g.e., s. 116.

241. (14). 366 زرفبا تزد د حبا
(Kettânî, Gamârî)
242. (15). 367 شيطان يتبع شيطانة
(Kettânî, Gamârî)
Abdürraûf el-Münâvî, hadisi mütevatir kabul etmektedir³⁶⁸.
243. (16) 369 شيبسى هود و اخواتها
(Kettânî, Gamârî)
244. (17) 370 اذا كتب احدكم كتابا فليبدأ بنفسه
(Kettânî, Gamârî)
245. (18). 371 العائد في هبته كالعائد في قبعة
(İbn Tûlûn)
246. (19). 372 من لم يأخذ شارب فليس منا
(İbn Tûlûn)
247. (20). 373 لا تظهرن شامة لاضحك فيعافيه الله وبيبتلك
(İbn Tûlûn)

(366) * Aclûnî, Keşfü'l-hafâ, I, 528-529.
(367) Ebû Dâvûd, edeb 57; İbn Mâce, edeb 44; Ahmed b. Hanbel, II, 345.
(368) Kettânî, Nazm, s. 119.
(369) Suyûtî, Fethu'l-kebîr, II, 179.
(370) Ebû Dâvûd, edeb 127.
(371) Buhârî, hibe 14; 30; Müslim, hibât 7, 8; Ebû Dâvûd, büyû 83; Neseî, hibe 2-4; İbn Mâce, hibât 5; Ahmed b. Hanbel, I, 217, 250, II, 182, 208.
(372) Tirmizî, edeb 16; Neseî, tahâret 14; Ahmed b. Hanbel, IV, 366, 368; V, 410.
(373) Tirmizî, kıyâmet 54.

KITABÜ'L-MENÂKİB

248. (1). 374 لو كنت متخذاً خليلاً غير ربي لآخذت أبا بكر خليلاً

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

Abdürraûf el-Münâvî ve Zebîdî, hadisi mütevatir kabul etmişlerdir³⁷⁵.

249. (2). 376 من كنت مولاه فعلى مولاه

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

Zürkânî, hadisi mütevatir kabul etmiştir³⁷⁷.

250. (3). 378 أما ترضى أن تكون نبي بمنزلة هرون من موسى

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

251. (4). 379 الحسن والحسين سيدا شباب أهل الجنة

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

252. (5). 380 تقتل عمارة الفئة الباغية

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

İbn ^cAbdilberr, hadisi mütevatir kabul etmiştir³⁸¹.

253. (6). 382 اهتز العرش لموت سعد بن معاذ

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

İbn ^cAbdilberr ve Abdürraûf el-Münâvî, hadisi mütevatir kabul etmişlerdir³⁸³.

(374) Buhârî, fedâilü'l-ashâb 3, 5; Müslim, fedâilü's-sahabe 2-7; Tirmizî, menâkıb 14; Ahmed b. Hanbel, I, 377, 389.

(375) Kettânî, Nazm, s. 128.

(376) Tirmizî, menâkıb 20; Ahmed b. Hanbel, I, 118; IV, 281.

(377) Kettânî, a.g.e., s. 124.

(378) Buhârî, fedâilü'l-ashâb 9; Müslim, fedâilü's-sahabe 32-3

Tirmizî, menâkıb 21; Ahmed b. Hanbel, I, 182; III, 32.

(379) Tirmizî, menâkıb 31; Ahmed b. Hanbel, III, 62, V, 391.

(380) Müslim, fiten 70; Ahmed b. Hanbel, II, 161, III, 22.

(381) Kettânî, a.g.e., s. 126.

(382) İbn Mâce, mukaddime 11; Ahmed b. Hanbel, III, 234, 326.

(383) Kettânî, a.g.e., s. 126-127.

254. (7). 384 غير الناس قرنى ثم الذين يلونهم ثم الذين يلونهم

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

İbn Teymiyye ve İbn Hacer el-Askalânî, hadisi mütevatir kabul etmişlerdir³⁸⁵.

255. (8). 386 ما بين بينى ومنبرى روضة من رياء الجنة

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

256. (9). 387 المراجع من احب

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

Abdürraûf el-Münâvî ve Zürkânî, hadisi mütevatir kabul etmişlerdir³⁸⁸.

257. (10). (Hz. Peygamber'in anne ve babalarının tevhid üzere olduğu.)³⁸⁹

(Kettânî, Gamârî)

Bâcûrî (1277/1860), bu konudaki âsârın tevatür ettiğini söylemiştir³⁹⁰.

258. (11). (Ebû Tâlib'in, Hz. Peygamberi sevdiği ve O'nu koruduğu.)³⁹¹

(Kettânî, Gamârî)

İbn Sa'd ve Berzencî (1103/1691) Konunun tevatür ettiğini söylemişlerdir³⁹².

(384) Buhârî, şehâdât 9; Müslim, fedâilü's-sahâbe 210-215; Ebû Dâvûd, sünnet 10; Tirmizî, menâkıb 56; Neseî, eyman 29; Ahmed b. Hanbel, I, 378; II, 228; IV, 267.

(385) Kettânî, Nazm, s. 127.

(386) Buhârî, itisâm 16; Müslim, hacc 500-502; Muvatta', kible 10, 11; Ahmed b. Hanbel, III, 4; IV, 39; V, 335.

(387) Buhârî, edeb 96; Müslim, birr 165; Tirmizî, deavât 99; Ahmed b. Hanbel, III, 228, 268; IV, 395, 398, 405.

(388) Kettânî, a.g.e., s. 129.

(389) Bu konuda bazı âyetlerin yanısıra, Ahmed b. Hanbel, IV, 24'deki hadisi, delil olarak kullanmaktadırlar.

(390) Kettânî, a.g.e., s. 121.

(391) İbn Sa'd, Tabakât, I, 201.

(392) Kettânî, a.g.e., s. 121.

259. (12). (Ebû Bekr'in diğer sahâbîlerden üstün olduğu.)³⁹³

(Kettânî, Ğamârî)

Ibn Teymiyye, Kastallânî ve Ibn Hacer el-Heytemî, bunun tevatür ettiğini söylemişlerdir³⁹⁴.

260. (13). (Hz. Peygamber'in hayatta iken, Ebû Bekr'e namaz kıldırmasını emrettiği.)³⁹⁵.

(Kettânî, Ğamârî)

Suyûtî, bunu mütevatir kabul etmekle birlikte el-Ezhâr'ına almamıştır³⁹⁶.

261. (14). (Hz. Peygamber'in, Ali'nin kapı ve pencereleri hariç, mescide bakan kapı ve pencerelerin kapatılmasını emrettiği.)³⁹⁷

(Kettânî, Ğamârî)

262. (15). ³⁹⁸

إن أمن الناس على من صحبتته وماله أبو بكر

(Kettânî, Ğamârî)

Halebî, hadisin mütevatir olduğunu söylemiştir³⁹⁹.

263. (16). (Hz. Peygamber'in aile fertleri içerisinde en çok kızı Fâtıma'yı sevdiği.)⁴⁰⁰

(Kettânî, Ğamârî)

Abdürraûf el-Münâvî, bu konudaki âsârın tevatür ettiğini söyler⁴⁰¹.

(393) Buhârî, Fedâilü'l-ashâb 4; Ebû Dâvûd, sünnet 8; Tirmizî, menâkıb 14.

(394) Kettânî, Nazm, s. 122.

(395) Buhârî, ezân 47; enbiyâ 19; Müslim, salât 90, 94-98; Ebû Dâvûd, sünnet 13; Tirmizî, menâkıb 16; Neseî, imâmet 1, 8, 17; Dârimî, salât 44; Ahmed b. Hanbel, I, 231, 356; III, 163, 196; IV, 412; V, 361; VI, 159.

(396) Kettânî, a.g.e., s. 122.

(397) Buhârî, fedâilü'l-ashâb 3; Tirmizî, menâkıb 17; Ahmed b. Hanbel, I, 175; II, 26; IV, 369.

(398) Buhârî, salât 80; fedâilü'l-ashâb 3; menâkıbü'l-en-sâr45; Tirmizî, menâkıb 15; Ahmed b. Hanbel, III, 18.

(399) Kettânî, a.g.e., s. 123.

(400) Tirmizî, menâkıb 61; Ahmed b. Hanbel, V, 204.

(401) Kettânî, a.g.e., s. 125.

264. (17). 402 ان ابن هذائعي الحسن سيد ولعل الله ان
يرسل به بين فئتين عظيمين من المسلمين

(Kettânî, Gamârî)

Kurtubî, hadisi mütevatir kabul etmiştir⁴⁰³.

265. (18). (Sahabenin bütün insanlardan üstün olduğu.)⁴⁰⁴

(Kettânî, Gamârî)

Likkânî, bunun mütevatir olduğunu söyler⁴⁰⁵.

266. (19). (Ümmetin başı ile sonunun amellerin fazileti bakımından müsâvi oldukları.)⁴⁰⁶

(Kettânî, Gamârî)

İbn ^cAbdilberr, bu konudaki âsârın tevatür ettiğini söylemiştir⁴⁰⁷.

267.(20). 408

اسلم سالمها الله وغنا رعفر الله لها

(Kettânî, Gamârî)

268. (21). 409

احد جبل بحبنا ونجبه

(Kettânî, Gamârî)

269. (22). 410

لا يدخلن من بايع تحت الشجرة النار

(İbn Tûlûn)

-
- (402) Buhârî, sulh 9; Ebü Dâvûd, sünnet 13; Tirmizî, menâkıb 31; Neseî, cuma 27; Ahmed b. Hanbel, V, 47, 49.
(403) Kettânî, Nazm, s. 125.
(404) Müslim, fedâilü's-sahâbe 208, 209, 210, 212, 214, 215.
(405) Kettânî, a.g.e., s. 127.
(406) Ahmed b. Hanbel, III, 130.
(407) Kettânî, a.g.e., s. 127.
(408) Ahmed b. Hanbel, IV, 48, 57, 420.
(409) Buhârî, cihâd 71, 74; zekât 54; enbiyâ 10; Müslim, hacc 462; İbn Mâce, menâsik 104; Ahmed b. Hanbel, III, 140, 149.
(410) Tirmizî, menâkıb 58, 59.

270. (23). ⁴¹¹ لما طلع ابو بكر وعمر رضي الله عنهما قال النبي صلى الله عليه وسلم الحمد لله الذي ايدني بكما

(İbn Tûlûn)

271. (24). (Medîne'nin harem olduğu.)⁴¹²

(Kettânî)

KITÂBÜ'L-MUCİZÂT VE'L-HASÂİS

272. (1). (İsrâ hadisesi.)⁴¹³

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Ğamârî)

Hâkim ve Zûrkânî, bu hadisenin tevatür ettiğini söylemişlerdir⁴¹⁴.

273. (2). اعطيت قسالم بعلمان احد من الانبياء قبلي نصرت بالرعب مسيرة شهر وجعلت لي الارض مسجدا وطهورا فابيا رجل من امتي ادركته الصلاة فليصل واحلت لي الغنائم ولم تحل لاحد قبلي واعطيت الشفاعة وكان النبي يبعث الى قومه خاصة وبعثت الى الناس عامة

415

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Ğamârî)

-
- (411) Bu lafızla hadis-i şerife rastlayamadık. Yalnız, bu manayı verebilecek hadisler mevcuttur. bk. Tirmizî, menâkıb 18; İbn Mâce, mukaddime 11; Ahmed b. Hanbel, I, 456.
- (412) Buhârî, fedâilü'l-Medîne 1, 4; Müslim, hacc 404-409; Ebû Dâvûd, menâsik 99; Tirmizî, menâkıb 68; İbn Mâce, menâsik 104; Ahmed b. Hanbel, I, 181, II, 279, 286; 376; III, 149, 159; IV, 77, 141; V, 309, 317.
- (413) Buhârî, salât 1; hacc 76; enbiyâ 5, 24; Müslim, imân 259, 266; Neseî, salât 1; Dârimî, eşribe 1; Ahmed b. Hanbel, I, 257, 375; II, 353; III, 148; IV, 207.
- (414) Kettânî, Nazm, s. 133.
- (415) Buhârî, teyemmüm 1; salât 56; Müslim, mesâcid 3; Tirmizî, siyer 5; Dârimî, salât 111; Ahmed b. Hanbel, I, 250, 301; II, 250, 264; III, 304; IV, 416; V, 145.

274. (3). (Hurma kütüğünün inlemesi.)⁴¹⁶

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî)

Kâdî ^cIyâd, İbn Hacer el-Askalânî, Abdürraûf el-Münâvî ve Tâc es-Sübki, bu hadisenin mütevatir olduğunu söylemişlerdir⁴¹⁷.

275. (4). 418

لَا نُورَ مَا زَكَا صِدْقًا

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî)

İbn Hacer el-Askalânî, hadisi mütevatir kabul etmiştir⁴¹⁹.

276. (5). (Devenin, sahibini Hz. Peygamber'e şikayet ettiği.)⁴²⁰

(Suyûtî, Kettânî, Gamârî)

277. (6). (Hz. Peygamber'in peygamberlik davası ve bazı mucizeler gösterdiği.)⁴²¹

(Kettânî, Gamârî)

Kâdî ^cIyâd, bunun mütevatir olduğunu söylemiştir⁴²².

278. (7). (Hz. Peygamber'in davetinin pek çokları tarafından kabul edildiği.)⁴²³

(Kettânî, Gamârî)

279. (8). (Hz. Peygamber'in ğayba dair bazı bilgilerden haber verdiği.)⁴²⁴

(Kettânî, Gamârî)

Kâdî, ^cIyâd, bu hususu mütevatir kabul etmiştir⁴²⁵.

-
- (416) Buhârî, cuma 26; İbn Mâce, ikâmet 199; Dârimî, salât 202
(417) Kettânî, Nazm, s. 134-135.
(418) Buhârî, vasâyâ 32; Müslim, vasiyyet 18; cihâd 49; Ahmed b. Hanbel, I, 179, 191, 208; II, 353, 376.
(419) Kettânî, a.g.e., s. 139.
(420) Dârimî, mukaddime 4; Ahmed b. Hanbel, IV, 170, 172, 173.
(421) Müslim, fedâil 4, 13.
(422) Kettânî, a.g.e., s. 129.
(423) Kâdî ^cIyâd, Şifâ, I, 214-217.
(424) Ahmed b. Hanbel, I, 158; II, 212, 264.
(425) Kettânî, a.g.e., s. 130.

280. (9). (Hz. Peygamber'in güzel olduğu.)⁴²⁶

(Kettânî, Gamârî)

Kâdî, ^cIyad, bu husun da tevatür ettiğini söylemiştir⁴²⁷.

281. (10) (Hz. Peygamber'in yüzünün renginin kırmızıya çalar beyazlıkta olduğu.)⁴²⁸

(Kettânî, Gamârî)

282. (11). (Hz. Peygamber'in şecaati.)⁴²⁹

(Kettânî, Gamârî)

Abdürraûf el-Münâvî ve Zürkânî, bu hususun tevatür ettiğini söylemişlerdir⁴³⁰.

283. (12). (Hz. Peygamber'in, yumuşak huylu ve hoşgörülü olduğu.)⁴³¹

(Kettânî, Gamârî)

Zürkânî ve Bâcûrî, bu hususun mütevatir olduğunu söylemişlerdir⁴³².

284. (13). (Hz. Peygamber'in dünya işlerini de bildiği.)⁴³³

(Kettânî, Gamârî)

Kâdî ^cIyâd, bu hususu mütevatir kabul etmektedir⁴³⁴.

(426) Müslim, fedâil 48, 91-93.

(427) Kettânî, Nazm, s. 130.

(428) Tirmizî, menâkıb 8; Ahmed b. Hanbel, I, 116, 127, 134.

(429) Müslim, fedâil 48; Ahmed b. Hanbel, I, 86.

(430) Kettânî, a.g.e., s. 131.

(431) Müslim, fedâil 54; Ebû Dâvûd, edeb 1.

(432) Kettânî, a.g.e., s. 131.

(433) Müslim, fedâil 139-141; Ahmed b. Hanbel, I, 162.

(434) Kettânî, a.g.e., s. 131.

285. (14). (Hz. Peygamber'in peygamberliğinin cihânsümûl olduğu.)⁴³⁵

(Kettânî, Ğamârî)

286. (15). (Hz. Peygamber'in son peygamber olduğu.)⁴³⁶

(Kettânî, Ğamârî)

Kastallânî, bu hususun mütevatir olduğunu söylemiştir⁴³⁷.

287. (16). (Hz. Mûsâ'nın altıncı semâda olduğu.)⁴³⁸

(Kettânî, Ğamârî)

Hâkim, bunu mütevatir kabul etmektedir⁴³⁹.

288. (17). (Hz. Peygamber'in İsrâ gecesi, namaz vakitleri konusunda Hz. Mûsâ ile mülakatta bulunduğu.)⁴⁴⁰

(Kettânî, Ğamârî)

İbn Teymiyye, bu hususun tevatür ettiğini söylemiştir⁴⁴¹.

289. (18). (İsrâ gecesinde Şakk-ı Sadr hadisesinin vuku bulduğu.)⁴⁴²

(Kettânî, Ğamârî)

İbn Hazm ve Kâdî ^cIyâd, bunu kabul etmemişlerdir⁴⁴³.

290. (19). (İsrâ hadisesinin Mekke'de vuku bulduğu.)⁴⁴⁴

(Kettânî, Ğamârî)

İbn Teymiyye, bunu mütevatir kabul etmektedir⁴⁴⁵.

(435) Buhârî, teyemmüm 1; Müslim, mesâcid 3; Tirmizî, siyer 5; Dârimî, salât 111; Ahmed b. Hanbel, I, 250; III, 304.

(436) Müslim, fedâil 20-23; Tirmizî, siyer 5; Ahmed b. Hanbel, II, 212.

(437) Kettânî, Nazm, s. 132.

(438) Buhârî, bed'ü'l-halk 6; Müslim, imân 259; Neseî, salât 1; Ahmed b. Hanbel, III, 148; IV, 207.

(439) Kettânî, a.g.e., s. 133.

(440) Buhârî, salât 1; enbiyâ 5; Müslim, imân 259; Neseî, salât

(441) Kettânî, a.g.e., s. 133.

(442) Buhârî, salât 1; Neseî, salât 1; Ahmed b. Hanbel, IV, 207

(443) Kettânî, a.g.e., s. 134.

(444) Buhârî, enbiyâ 5; Neseî, salât 2.

(445) Kettânî, a.g.e., s. 134.

291. (20). (İnşikâku'l-kamer hadisesi.)⁴⁴⁶

(Kettânî, Gamârî)

İbn ^cAbdîlberr, Kurtubî, İbn Hacer, Tâc es-Sübki ve Abdür-raûf el-Münâvî, hadise ile ilgili haberlerin tevatür ettiğini söylemişlerdir⁴⁴⁷.

292. (21). (Hz. Peygamber'in parmaklarından su fışkırdığı.)⁴⁴⁸

(Kettânî, Gamârî)

Kâdî ^cIyâd, Kurtubî ve Nevevî, hadise ile ilgili rivâyetlerin tevatür ettiğini söylemişlerdir⁴⁴⁹.

293. (22). (Hz. Peygamber'in bereketiyle az olan şeyin çoğaldığı.)⁴⁵⁰

(Kettânî, Gamârî)

294. (23). (Hz. Peygamber'in bereketiyle yemeğin arttığı.)⁴⁵¹

(Kettânî, Gamârî)

Bâkîllânî, İbn Fûrek ve Kâdî ^cIyâd, bu konudaki rivâyetlerin tevatür ettiğini söylemişlerdir⁴⁵².

295. (24). (Ağacın Hz. Peygamber'le konuştuğu.)⁴⁵³

(Kettânî, Gamârî)

Kâdî ^cIyâd, bu konudaki rivâyetleri mütevatir kabul etmektedir⁴⁵⁴.

-
- (446) Buhârî, tefsîrû'l-Kur'ân, sûre 54, 1; Müslim, sıfetü'l-münâfikîn 43-48; Tirmizî, fiten 20.
(447) Kettânî, Nazm, s. 135.
(448) Buhârî, vudû' 32, 46; menâkıb 25; Müslim, fedâil 4-7; Dârimî, mukaddime 5; Muvatta', tahâret 32.
(449) Kettânî, a.g.e., s. 136.
(450) Buhârî, cihâd 123; Müslim, imân 44, 45; lukata 19; Muvatta', sıfetü'n-nebî 19; Ahmed b. Hanbel, I, 197, 198.
(451) Müslim, lukata 19; Ahmed b. Hanbel, II, 352; III, 218, 242.
(452) Kettânî, a.g.e., s. 136.
(453) Tirmizî, menâkıb 6; İbn Mâce, fiten 23; Dârimî, mukaddime 4; Ahmed b. Hanbel, III, 113; IV, 173.
(454) Kettânî, a.g.e., s. 137.

296. (25). (Hz. Peygamber'in, Ramazan ve diğer gecelerde ibadetle meşgul olduğu.)⁴⁵⁵

(Kettânî, Ğamârî)

297. (26). (Hz. Peygamber'in Rabbine ibâdete devam ettiği.)⁴⁵⁶

(Kettânî, Ğamârî)

Zürkânî, bu hususdaki rivâyetlerin mütevatir olduğunu söyler⁴⁵⁷.

298. (27). (Hz. Peygamber'in, Hatice, Sevde, Aîşe vs. zevce-leriyle evlenmesi.)⁴⁵⁸

(Kettânî, Ğamârî)

İbn Rüşd, bu konudaki haberlerin tevatür ettiğini söyler⁴⁵⁹.

KİTÂBU'L-CAMİ^c MÂ TEKADDEM

299. (1). ⁴⁶⁰ الرويا الصالحة جزء من سنة واربعين جزءا من النبوة

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Ğamârî)

Zürkânî, hadisi mütevatir kabul etmektedir⁴⁶¹.

-
- (455) Buhârî, teheccüd 16; Müslim, müsâfirîn 125; Tirmizî, savm 81; Neseî, kıyâmü'l-leyl 36.
(456) Buhârî, nikâh 1; Ahmed b. Hanbel, VI, 262.
(457) Kettânî, Nazm, s. 137.
(458) Buhârî, nikâh 4, 102; Neseî, nikâh 1; İbn Sad, Tabakât, VIII, 140-152.
(459) Kettânî, a.g.e., s. 139.
(460) Buhârî, tabîrü'rüyâ 2, 4; Müslim, rüyâ 6-9; Tirmizî, rüyâ 1, 2, 6; İbn Mâce, tabîrü'-rüyâ 1, 3; Dârimî, rüyâ 2; Muvatta', rüyâ 1, 3; Ahmed b. Hanbel, I, 315; II, 18, 119, 122; III, 269, 342; IV, 11, 12; V, 316.
(461) Kettânî, a.g.e., s. 139.

300. (2). 462

من رأى في المنام فقد رأى

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

Abdür-raûf el-Münâvî, hadisi mütevatir kabul etmektedir⁴⁶³.

301. (3). 464

لا هجرة بعد الفتح

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

302. (4). 465

لا يحل لمسلم ان يكجرا ضاه فوق ثلاثة ايام

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

303. (5).

ان السموات السبع والارضين السبع وما بينهما وما

بينهما بالنسبة للعرش كحلقة ملقاة في فلاة من الارض.

466

(Kettânî, Gamârî)

304. (6). (Hz. Peygamber'in, hicret ederken, Mekke'den pazartesi günü çıkıp, Medîne'ye pazartesi günü vardığı.)⁴⁶⁷

(Kettânî, Gamârî)

305. (7). (Abdâlların var olduğu.)⁴⁶⁸

(Kettânî, Gamârî)

-
- (462) Buhârî, tabîrû'r-rü'yâ, 10; Müslim, rü'yâ 10-13; Ebû Dâvûd, edeb 96; Tirmizî, rü'yâ 4, 7; İbn Mâce, tabîrû'r-rü'yâ 2; Dârimî, rü'yâ 4; Ahmed b. Hanbel, I, 440.
- (464) Buhârî, cizye 22; Müslim, imâret 83-86; Ebû Dâvûd, cihâd 2; Tirmizî, siyer 33; İbn Mâce, kefarât 12; Dârimî, siyer 69; Ahmed b. Hanbel, I, 266; II, 215.
- (463) Kettânî, Nazm, s. 140.
- (465) Buhârî, edeb 57, 62; Müslim, birr 23, 25, 26; Ebû Dâvûd, edeb 55; Tirmizî, birr 21, 24; İbn Mâce, mukadime 7; Ahmed b. Hanbel, I, 176, 183; III, 110, 165.
- (466) Taberî, Câmi' u'l-beyân, III, 10; İbn Kesîr, Tefsîr, I, 457-458; İbn Teymiyye, fetâvâ, II, 187.
- (467) Buhârî, menâkibü'l-ensâr 45; İbn Sad, tabakât, I, 232.
- (468) Ahmed b. Hanbel, I, 112; V, 322.

306. (8). (Cinlerin var olduğu.)⁴⁶⁹

(Kettânî, Gamârî)

İmâmu'l-Harameyn (478/1085), Bürzülî (844/1440), Kastallânî ve Aynî, bu konudaki haberlerin tevatür ettiğini söylemişlerdir⁴⁷⁰

307. (9). (Cinlerin çeşitli hayvan şekillerine büründükleri.)⁴⁷¹

(Kettânî, Gamârî)

Kastallânî ve İbn Hacer bu konudaki haberlerin tevatür ettiğini söylemişlerdir⁴⁷².

308. (10). (Hârût ve Mârût kıssası.)⁴⁷³

(Kettânî, Gamârî)

309. (11). (Riyâ'nın zemmedildiği.)⁴⁷⁴

(Kettânî, Gamârî)

Abdürraûf el-Münâvî, bu konudaki haberlerin tevatür ettiğini söylemiştir⁴⁷⁵.

310. (12). ⁴⁷⁶ من أحب أن يتصل له الرجال قياماً فليتبوأ مقعده من النار

(Kettânî, Gamârî)

Suyûtî'nin mütevatir dediği halde, el-Ezhâr'ına almadığı hadislerdendir⁴⁷⁷.

311. (13). ⁴⁷⁸

لعن الله الواصلة والمستوصلة

(Kettânî, Gamârî)

(469) Buhârî, salât 75; Müslim, mesâcid 39; Ebû Dâvûd, tahâret 16; Neseî, tahâret 29; Ahmed b. Hanbel, II, 298.

(470) Kettânî, Nazm, s. 141-142.

(471) Buhârî, salât 75; enbiyâ 40; Müslim, mesâcid.

(472) Kettânî, a.g.e., s. 142.

(473) Ahmed b. Hanbel, II, 134.

(474) Ahmed b. Hanbel, V, 428, 429.

(475) Kettânî, a.g.e., s. 143.

(476) Tirmizî, edeb, 13.

(477) Kettânî, a.g.e., s. 143.

(478) Buhârî, libâs 83; Müslim, libâs 115; Ebû Dâvûd, te reccül 5; Tirmizî, libâs 25; Neseî, zinet 22.

312. (14).
479 عليكم بالوجه الملاح والحدق السود فان الله يستحي
ان يعذب وجهها مليحاً بالنار

(İbn Tûlûn)

313. (15). 480 عود وانساءكم المغزل فانه ازير لهن وارزين

(İbn Tûlûn)

314. (16).
481 انى اخاف عليكم ثلاثا وهى كائنة زلزلة العالم وجدال
منافق بالقرآن ودنيا تفتح عليكم

(İbn Tûlûn)

315. (17).
482 يذهب الصالحون اسلافا الاول فالاول حتى يبقى مثل
صنالة او حنالة القم والشعير لا يبالي الله عنهم

(İbn Tûlûn)

316. (18). 483 ان كان يعنى الشوم فى المرأة والفرس والمسكن

(İbn Tûlûn)

KITÂBU EŞRÂTI'S-SA'ATI

317. (1). 484 بعثت انا والساعة كهاتين و اشار باصبعيه الوسطى والسبابة

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî)

(479) Aliyyü'l-Kârî, Mevdû'ât, s. 436. Aliyyü'l-Kârî, hadisîn mevzû değil de, zayıf olduğunu söyler.

(480) Suyûtî, Fethu'l-kebîr, II, 231.

(481) Dârimî, mukaddime 23.

(482) Dârimî, rikâk 11.

(483) Ahmed b. Hanbel, II, 85.

(484) Buhârî, rikâk 39; Müslim, fiten 132-139; Tirmizî, fiten 39; Dârimî, rikâk 46; Ahmed b. Hanbel, II, 92; III, 130, 131; IV, 309; V, 338, 348.

318. (2). (Âhir zamanda, fitne, fesât ve katliâmın çoğalacağı.)⁴⁸⁵

(Kettânî, Gamârî)

Suyûtî, bu konudaki haberlerin tevatür ettiğini söylemiştir⁴⁸⁶

319. (3). (Mehdî'nin çıkacağı.)⁴⁸⁷

(Kettânî, Gamârî)

İbn Haldûn (808/1405), Sehâvî ve Şevkânî, bu konudaki haberlerin tevatür ettiğini söylemişlerdir⁴⁸⁸.

320. (4). (Deccâl'in çıkacağı.)⁴⁸⁹

(Kettânî, Gamârî)

Şevkanî, bu konudaki haberlerin tevatür ettiğini söyler⁴⁹⁰.

321. (5). (Hz. İisâ'nın kıyâmete yakın bir zamanda inip insanlar arasında Şerîat-i Muhammedî ile hükmedeceği.)⁴⁹¹

(Kettânî, Gamârî)

İbn Rüşd ve Şevkânî, bu konudaki haberleri mütevatir kabul etmişlerdir⁴⁹².

322. (6). (Güneşin batıdan doğması.)⁴⁹³

(Kettânî, Gamârî)

(485) Buhârî, menâkıb 25; fiten 17; Müslim, imân 231; Tirmizî, fiten 71; Ahmed b. Hanbel, V, 386, 401.

(486) Kettânî, Nazm, s. 144.

(487) Tirmizî, fiten 52; Ebû Dâvûd, mehdî 1; İbn Mâce, fiten 34; Ahmed b. Hanbel, I, 84.

(488) Kettânî, a.g.e., s. 144-146.

(489) Müslim, fiten 34, 110-112, 116; Ebû Dâvûd, melâhim 14; Tirmizî, fiten 57-59; İbn Mâce, fiten 33; Ahmed b. Hanbel, II, 201; III, 367; IV, 181, 189; V, 386.

(490) Kettânî, a.g.e., s. 146.

(491) Buhârî, mezâlim 31; Müslim, imân 242-247; Tirmizî, fiten 54; İbn Mâce, fiten 33; Ahmed b. Hanbel, II, 240.

(492) Kettânî, a.g.e., s. 147.

(493) Müslim, imân 249; fiten 39, 40, 118; Ebû Dâvûd, melâhim 12; Tirmizî, fiten 22; İbn Mâce, fiten 25, 28 32; Ahmed b. Hanbel, II, 164, 201

323. (7). (Dâbbetü'l-arz'ın çıkacağı.)⁴⁹⁴

(Kettânî, Gamârî)

324. (8). (Ye'cûc ve Me'cûc'un çıkacağı.)⁴⁹⁵

(Kettânî, gamârî)

KİTÂBU'L-BAS VE AHVÂLİ YEVMİ'L-KIYÂME

325. (1). (Havd.)⁴⁹⁶

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî, Gamârî)

Beyhakî (458/1066), İbn ^cAbdiberr, Kâdî Beydâvî (685/1286) ve Kurtubî Havd ile ilgili rivâyetlerin mütevatir olduğunu söylemişlerdir⁴⁹⁷.

326. (2). (Şefâat.)⁴⁹⁸

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî)

327. (3). ⁴⁹⁹

يدخل الجنة سبعون النابغ حباب

(Suyûtî, Hâmid el-^cImâdî, Kettânî)

-
- (494) Tirmizî, tefsîru'l-Kur'ân, sûre 28; İbn Mâce, fiten 31; Ahmed b. Hanbel, II, 164, 201; V, 357.
(495) Buhârî, hacc 47; fiten 28; Müslim, fiten 1-3; Tirmizî, fiten 21, 23; Ahmed b. Hanbel, I, 375; II, 341, 510.
(496) Buhârî, rikâk 53; Müslim, salât 53; tahâret 37; Ebû Dâvûd, sünnet 26; Dârimî, mukaddime 14; Tirmizî, kıyâmet 9; Ahmed b. Hanbel, II, 163, 199; III, 17, 26, 171; V, 50; VI, 297.
(497) Kettânî, Nazm, s. 152.
(498) Buhârî, tevhîd 24; Neseî, tatbîk 81; Dârimî, rikâk 84; Ahmed b. Hanbel, III, 94, 325; V, 43.
(499) Buhârî, rikâk 21, 50; Müslim, imân 367, 369, 371-375; Tirmizî, sıfetu'l-kıyâme 12, 16; İbn Mâce, zühd 34; Dârimî, rikâk 86; Ahmed b. Hanbel, I, 197, 271; II, 302, 351; IV, 16, 436; V, 250, 268.

328. (4). ⁵⁰⁰ أنكم سترون ربكم يوم القيامة كما ترون القرية البدر

(Ibn Tûlûn, Kettânî, Gamârî)

Kastallânî ve Likkânî, hadisi mütevatir kabul etmişlerdir⁵⁰¹.

329. (5). (Kulların ruh ve cesed haşrolacağı.)⁵⁰²

(Kettânî, Gamârî)

Likkânî, bu konudaki haberlerin tevatür ettiğini söylemiştir⁵⁰³.

330. (6). (Sırât, Mîzân ve âzâların konuşurulacağı.)⁵⁰⁴

(Kettânî, Gamârî)

Bürzülî, konu ile ilgili haberleri mütevatir kabul etmektedir⁵⁰⁵.

331. (7). (Hesâp.)⁵⁰⁶

(Kettânî, Gamârî)

Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, konu ile ilgili haberleri mütevatir kabul etmektedir⁵⁰⁷.

332. (8). (Amellerin tartılması.)⁵⁰⁸

(Kettânî, Gamârî)

Likkânî, konu ile ilgili haberleri mütevatir kabul etmektedir⁵⁰⁹.

(500) Buhârî, mevâkîr 16, 26; ezân 129; Ebû Dâvûd, sünnet 20; Tirmizî, cennet 16; İbn Mâce, mukaddime 13; Ahmed b. Hanbel, III, 16.

(501) Kettânî, Nazm, s. 153-154.

(502) İbn Kesîr, Nihâyetü'l-bidâye, I, 272.

(503) Kettânî, a.g.e., s. 148.

(504) Buhârî, rikâk 52; tevhîd 24; Müslim, imân 299; Ebû Dâvûd, sünnet 28; Tirmizî, cennet 20; Ahmed b. Hanbel, IV, 182; V, 44, 50.

(505) Kettânî, a.g.e., s. 148.

(506) Buhârî, ilim 35; rikâk 49; Müslim, cennet 79, 80; Ahmed b. Hanbel, III, 467.

(507) Kettânî, a.g.e., s. 148.

(508) Tirmizî, duâ 86; Ahmed b. Hanbel, II, 374; IV, 237; V, 370; VI, 446.

(509) Kettânî, a.g.e., s. 148.

333. (9). (Cennet ve Cehennemın şu an yaratılmış oldukları.)⁵¹⁰

(Kettânî, Gamârî)

İbn Kesîr ve Kastallânî, konuyla ilgili haberlerin tevatür ettiğini söylemişlerdir⁵¹¹.

334. (10). لكل نبى دعوة مستجابة فتعجل كل نبى دعوته وانى اختبات دعوتى

512

شفاعة لانتى

(Kettânî, Gamârî)

Suyûtî, hadisi mütevatir kabul etmektedir⁵¹³.

335. (11). (Hz. Peygamber'e Dünya hayatında tevessülde bulunmak.)⁵¹⁴

(Kettânî, Gamârî)

Takiyyüddîni's-Sübkî (756/1355), konunun tevatür ettiğini söylemiştir⁵¹⁵.

336. (12). (Hz. Peygamber'e Kıyâmette tevessülde bulunmak.)⁵¹⁶

(Kettânî, Gamârî)

Takiyyüddîni's-Sübkî ve Kastallânî, konunun tevatür ettiğini söylemişlerdir⁵¹⁷.

337. (13).⁵¹⁸ شفاعةى يوم القيامة حق فمن لم يؤمن بها لم يكن من اهله

(Kettânî, Gamârî)

Abdürraûf el-Münâvî, hadisi mütevatir kabul etmektedir⁵¹⁹.

(510) Müslim, kader 30; Ebû Dâvûd, sünnet 20; Tirmizî, cennet 21; Neseî, cenâiz 58.

(511) Kettânî, Nazm, s. 148.

(512) Bunârî, deavât 11; tevhîd 31; Müslim, imân 334, 345; Tirmizî, deavât 131; İbn Mâce, zühd 37; Dârimî, ri-kâk 85; Ahmed b. Hanbel, I, 281, 295; II, 313; III, 134.

(513) Kettânî, a.g.e., s. 149.

(514) Neseî, istiskâ 9, 10; İbn Mâce, ikâmet 154; Ahmed b. Hanbel, III, 104, 187; IV, 236; V, 83.

(515) Kettânî, a.g.e., s. 149.

(516) Müslim, salât 11; Ebû Dâvûd, salât 38; Tirmizî, me-nâkıb 1; Neseî, ezân 37; Ahmed b. Hanbel, I, 296.

(517) Kettânî, a.g.e., s. 149.

(518) Suyûtî, fethu'l-kebîr, II, 178.

(519) Kettânî, a.g.e., s. 149.

338. (14). 520

شفاقتي لاهل الكبار من امتي

(Kettânî, Gamârî)

339. (15). (Kevser.)⁵²¹

(Kettânî, Gamârî)

İbn Kesîr, konu ile ilgili haberlerin mütevatir olduğunu söyler⁵²².

340. (16). (Günahkâr mü'minin cehennemde ebediyyen kalma-
yacağı.)⁵²³

(Kettânî, Gamârî)

İbn Teymiyye, Aynî ve Suyûtî, konu ile ilgili haberlerin tevatür ettiğini söylemişlerdir⁵²⁴.

341. (17). (Husnâ'nın, Cennet'te herkesin derecesine göre Cenâb-ı Hakk'a fazladan bakmaları olduğu.)⁵²⁵

(Kettânî, Gamârî)

Beyhakî ve Suyûtî, konu ile ilgili âsârın tevatür ettiğini söylemişlerdir⁵²⁶

-
- (520) Ebû Dâvûd, sünnet 23; Tirmizî, kıyâmet 11; İbn Mâce, zühd 37; Ahmed b. Hanbel, III, 213.
(521) Buhârî, tefsîru'l-Kur'an, sûre 108; rikâk 52; Ebû Dâvûd, sünnet 26; Tirmizî, sıfetu'l-cenne 10; Dâri-mî, rikâk 113; Ahmed b. Hanbel, III, 102, 103, 115.
(523) Buhârî, tevhd 24; Müslim, imân 316; Neseî, imân 18; İbn Mâce, mukaddime 9; Tirmizî, sıfetu cehennem 10; Ahmed b. Hanbel, I, 296, 416.
(522) Kettânî, Nazm, s. 153.
(524) Kettânî, a.g.e., s. 154.
(525) İbn Mâce, mukaddime 13; İbn Kesîr, Tefsîr, IV, 199; VIII, 305.
(526) Kettânî, a.g.e., s. 155-156.

342. (18). جنتان من فضة أنبتهما وما فيهما وجنتان من ذهب أنبتهما وما
فيهما وما بين القوم وبين أن ينظروا إلى ربهم إلا رداء الكبرياء
على وجوههم في جنة عدن
527

(İbn Tûlûn)

343. (19). عن أبي رزن قال قلت يا رسول الله الكنايري الله مخليا به
قال نعم قال وما آية ذلك في خلق الله قال ليس كلهم يري
القمر ليلة البدر وإنما هو خلق من خلق الله فالله أجل وأعظم
528

(İbn Tûlûn)

344. (Kitâb'üs-salât, no. 40) (x) أن الشمس والقمر آيات
من آيات الله لا ينكسفان لموت أحد ولا لحياته فإذا رايتم
ذلك فاضرعوا إلى الصلاة
146

(Kettânî, Ğamârî)

345. (41). (Kuşluk namazı ve ona teşvik edildiği.)¹⁴⁷

(Kettânî, Ğamârî)

İbn Cerîr et-Taberî, mütevatir kabul ederken, İbn Hacer
el-Heytemî ve Aliyyü'l-Kârî mütevatire yakın görmektedirler¹⁴⁸.

346. (42). (Mufasssal sûrelerdeki secde ayatları ile ilgili rivayetler.)¹⁴⁹

(Kettânî, Ğamârî)

347. (43). (Şükür secdeleri ile ilgili rivayetler.)¹⁵⁰

(Kettânî, Ğamârî)

(527) Buhârî, tefsîru'l-Kur'ân, sûre 55, 1, 2; Tirmizî, sıfatü'l-cenne 3; İbn Mâce, mukaddime 13; Dârimî, rikâk 101; Ahmed b. Hanbel, IV, 411, 416.

(528) Ebû Dâvûd, sünnet 20; İbn Mâce, mukaddime 13; Ahmed b. Hanbel, IV, 11, 12.

(x) Kitâbü's-Salât'te sehven yazılmayan 40., 41., 42. ve 43. hadisler ve ilgili 146., 147., 148., 149. ve 150. dipnotlar buraya alınmıştır.

(146) Buhârî, küsûf 1, 13; Müslim, küsûf 6, 9, 22; Neseî, küsûf 16; İbn Mâce, ikâmet 152; Dârinî, salât 187.

(147) Buhârî, teheccüd 33; Müslim, müsâfirin 84-86; İbn Mâce, ikâmet 187; Muvatta', kasru's-salât 30.

(148) Kettânî, Nazm, s. 72-73.

(149) Tahâvî, Şerhu maâni'l-âsâr, I, 255-256.

(150) Ebû Dâvûd, cihâd 174; Tirmizî, siyer 25; İbn Mâce, ikâmet 192; Dârimî, salât 158.

S o n u ç

Dinde tartışmasız bir yere sahip olan ve İslâm âlimleri tarafından çeşitli yönleriyle ele alınan sünnetin sözle ifadesi olan hadisler ve genel anlamda haberler, şuyû bakımından da mütevatir ve âhâd şeklinde taksim edilmişlerdir. Daha çok kelimacılarla, usûl âlimlerinin yapmış olduğu bu taksimde âhâd haber ilk dönemlerde, tek kişinin tek kişiden nakli diye tarif edilirken, sonraları, mütevatirin şartlarını taşımayan haberler şeklinde tanımlanmıştır.

Âhâd haberler, kendi arasında meşhûr, azîz ve garîb kısımlarına ayrılmıştır. İlim ifade edip etmemesi konusunda ciddî ihtilaflar çıkmasına rağmen, Cumhûr, sahîh haber-i vâhidle amel edilmesinin vacip olduğunu söylemiştir. Hemen hemen bütün mezheb imamları da bazı şartlarla bile olsa, haber-i vâhidle amel etmişlerdir.

Bir haberin mütevatir vasfını elde edebilmesi için bazı şartlar aranmıştır. Bu şartların bazısında bilginler ittifak ettikleri halde, bazısında ihtilaf etmişlerdir.

Mütevatir haberin zann ifade ettiğini, kalbe itmi'nân verdiğini söyleyenler olmuşsa da, Cumhûr, kesin (yakîn) bilgi ifade ettiğinde ittifak etmiştir. Bu kesin bilginin nevi hakkında, zarûrî veya Nazarî şeklinde ihtilaflar çıkmış ise de bunlar tamamen lafzî anlaşmazlıklar olup, mütevatir haberin kesin bilgi ifade ettiğine mani teşkil etmemektedir.

Mütevatir haberler, Lafzî ve Manevî kısımlarına ayrılmış, mutlak olarak mütevatir denildiğinde, lafzî mütevatir kastedil-

miştir. Manevî mütevatirin çerçevesi biraz daha geniş tutulmuş ve müşterek bir noktada birleşmeleri şartıyla, hadislerin garâbetini giderici bir yol olarak bilinen İctibâr tekniğiyle tarîkleri çoğaltılan ve hadisün müslümanların kabul edip benimsemiş oldukları kitaplarda bulunması gibi, bazı karînelerle desteklenmiş haber-i vâhidlerle, müslümanlar nezdinde şöhret bulmuş, dînenzarûrî olarak bilinen şeyler de Manevî mütevatir içerisinde mütalaa edilmişlerdir. Hakkında sübjektif değerlendirmelerin de bulunduğu bu tür mütevatirlerin sayısı oldukça kabardır. Buna mukabil Lafzî mütevatirlerin sayısı daha azdır. İctibâr tekniğiyle, mütevatir hadislerin sayısında artış sağlanabilir. Bunun için de, elde mevcut, sıhhati kesin olarak bilinen eserlerden istifade edilebilir. Nitekim bu düşünce ile, mütevatir hadisleri derleme çalışmaları yapılmıştır.

Mütevatir hadislerin derlenmesine öncülük yapmış belli konulardaki hadislerin tarîklerini biraraya getirme çalışmaları, bir hayli eski olmasına rağmen, günümüze kadar gelmiş, görebildiğimiz en eski müstakil çalışma, Suyûtî'ye aittir. Fıkıh bablarına göre tertib edilmiş bu eser, daha sonraki çalışmalara kaynak olmuştur. Sonraki çalışmalar daha çok bu eserin ya aynen aktarılması, ya ihtisârı veyahutta zeyli şeklinde olmuştur. Lafzî mütevatirlerle birlikte, Manevî mütevatirleri de ihtiva eden bu eserler içerisinde en derli toplu ve mufassal olanı Ketânî'nin "Nazmü'l-mütenâsir"idir

İslâm âlimlerinin özellikle akâid konularında, delil olarak kullanmış oldukları sünnete ait malzemenin geniş bir dökümü yapılarak, mütevatir sünnetin oranını tesbit etmek, kanaatimizce haberlerin mütevatir,-- âhâd şeklinde taksim edilmesinin pratikteki değerini ortaya koyacaktır.

MUTEVATİR HADİSLERE AİT ALFABETİK İNDEKS

A

- Abdalların var olduğu: 123
Abdestte ayakların yıkandığı: 73
Adem'in zürriyyetinden kiminin Cennete kiminin de Cehenneme gireceği: 111
Advâ; hastalığın bizatihi sirayet edici olmadığı: 111
Ahir zamanda fitne, fesat ve katliamın çoğalacağı:126
Ahkâmın tebliği için değişik bölgelere elçiler gönderildiği:103
Ağacın Hz.Peygamberle konuştuğu: 121
Aldatarak satış yapmanın haram olduğu: 101
Allah'ın ilk yarattığı şey...: 106
Altınla altının, gümüşle gümüşün fazlasıyla satılmasının haram olduğu: 101
Amellerin tartılması: 128
Ateşte pişen yemekten dolayı abdest alınmadığı: 71
Ayetlerin tertibi ve sûrelerdeki yerlerine yerleştirilmesinin tevkîfî olduğu: 107

B

- Beş vakit namazın her birinin rekâtlarının sayıları ve kıyam rükû ve secde gibi namazın rükünlerinin, alettevalî bir-biri ardınca sırayla yapılışının sübutu: 84
Beş vakit namaz ve Cuma için ezan okunduğu: 74
Beş vakit namaz ve dinin diğer rükünlerinin farzîyetlerinin sabit olduğu: 84

C

- Cebraîl'in Rasûlüllah(s.â)'a Namaz vakitlerini öğretmek maksadıyla O'na İmam olarak namaz kıldırıldığı: 75
Cenabı Hakk'ın her gece dünya semasına indiği: 109
Cenabı Hakk'ın kendi şanına yaraşır, keyfiyeti meçhul bir tarzda Arş'ını istiva etmesi: 68
Cennet ve Cehennem şu an yaratılmış oldukları: 129

- Cesetler fâni olsa bile ruhlara fâni olmayacağı: 88
Cibril Hadisi: 67
Cinlerin çeşitli hayvan şekillerine büründükleri:124
Cinlerin var olduğu: 124
Cuma hutbesinin namaza takdimi: 86
Cünübün uyumak istediği zaman abdest alması gerektiği:73

D

- Dâbbetü'l-Arzın çıkacağı: 127
Deccâlin çıkacağı : 126
Deve barınaklarında namaz kılmanın yasaklanıp, koyun ağıllarında mubah olduğu: 82
Deveyi boyun kökünden, sığır ve koyunu ise boynunun üst tarafından kesmek: 94
Devenin, sahibini Hz.Peygambere şikâyet etmesi: 118
Duada elleri kaldırmak: 108
Duaya teşvik babındaki haberler: 108

E

- Ebu Bekr'in diğer sahabilerden üstün olduğu: 115
Ebu Tâlib'in Hz.Peygamberi sevdiği ve O'nu koruduğu: 114
Ehlî merkeplerin etlerinin haram olduğu: 100
Ezanın başlangıcı ile ilgili Abdullah b.Zeyd kıssası:74
Ezanın çifter çifter, ikametini tek tek yapılmasının emredildiği:74

G

- Günahkâr müminin cehennemde ebediyyen kalmayacağı: 130
Güneşin batıdan doğması : 126

H

- Hacc'da şeytana atılan taşın yetmiş adet olduğu: 94
Haricîlerin zemmedildiği: 69
Harpte kadın ve çocukların öldürülmelerinin yasak olduğu: 96
Harpte Kelîme-i Şehâdeti söyleyenlerle namaz kılanların öldürülmesinin yasaklandığı: 97
Hârût ve Mârût kıssası: 124
Havd: 127
Hayvan keserken besmele çekmek: 95

- Hediye edilmiş ağaçtaki meyvelerin muhammen miktardaki bedelini
kuru meyve olarak ruhsat verildiği (Arâyâ satışı): 101
Hesap: 128
Hurma kütüğünün inlemesi: 118
Hüsnâ'nın, Cennet ve herkesin derecesine göre Allah'a fazladan
bakmaları olduğu: 130

I

- İftarı acele yapıp sahurunu geciktirmek: 91
İlim ve âlimlerin fazileti: 66
İmama itaatın emredilip ona karşı çıkmanın yasaklandığı: 102
İmam ve diğer müslümanlara nasihatın çokca yapılması: 102
İnsanın namaz kılanın önünden geçmesiyle namazın bozulmadığı: 81
Hz.İsa'nın kıyamete yakın bir zamanda yeryüzüne inip insanlar
arasında Şeriat-ı Muhammedî ile hükmetmesi: 126
İsra gecesinde namaz vakitleri konusunda Hz.Peygamberin Hz.
Mûsa ile mülâkatta bulunduğu: 120
İsra gecesinde "Şakku's-Sadr" hâdisesinin vukû bulduğu: 120
İsra kıssası: 117
İsra'nın Mekke'de olduğu : 120

K

- Kabir azabından Allaha sığınmak: 89
Kabir azabı ve nimetleri: 89
Kabirde iki meleğin ölüyü sorguya çekmeleri: 87
Kabirde sorgu esnasında ruhun bedene döndüğü: 89
Kabirleri mescid edinmenin yasak olduğu: 82
Kadınlara arkalarından(dübürlerinden) yaklaşmanın haram oldu-
ğu: 98
Kadının guslünden artan su ile erkeğin gusletmesi: 73
Kâfirin İslâm öncesi yaptığı şeylerden müslüman olduktan sonra
sorumlu tutulmadığı: 97
Kevser: 130
Kible'nin Kâbe olduğu: 78
Kulların ruh ve bedenle haşrolunacağı: 128

K

M

- Mahkemeye intikal ettikten sonra suçlu hakkında şefaath dilemenin yasak olduğu: 103
Medine'nin harem olduğu :117
Mehdi'nin çıkacağı:126
Mestler üzerine mesh: 71
Mufassal sûrelerdeki secde âyetleri ile ilgili rivayetler:131
Hz.Mûsa'nın altıncı semada olduğu: 120
Müslüman çocukların Cennete gireceği: 88
Müzâbene'nin; ağaçtan toplanmamış meyvelerin meyveye karşılık satışının yasak olduğu: 101

N

- Namazda besmele okumak: 80
Namazda besmeleyi okumamak: 80
Namazda besmeleyi cehren okumak:77
Namazda besmeleyi cehrî olarak okumamak:80
Namazda ellerin birini diğerinin üzerine koymak:80
Namazda iftitah tekbirinden sonra yapılan dua: 85
Namazda teşehhüde oturup tahiyat okumak: 77
Namazda teşehhüde oturduğunda şahadet parmağı ile işaret etmek: 81
Namazda tahrim tekbirinde, rükûa giderken ve rükudan doğrulduktan sonra elleri kaldırmak: 77

O

- Oğlan çocuğunun sidiğinden pislene şeyin suya daldırılıp kızınkinden pislene şeyin yıkandığı: 71

P

- H.z.Peygamberin abdest alışması:72
H.z.Peygamberin abdestte sakalını hilâllemediği:70
H.z.Peygamberin aile fertleri içerisinde en çok kızı Fatıma'yı sevdiği: 115
H.z.Peygamberin ailesiyle cinsi münasebetten dolayı cünüp olarak sabahlayıp oruca devam ettiği: 92
H.z.Peygamberin Ali'nin kapı ve pencereleri hariç mescide bakan kapı ve pencereleri kapatılmasını emrettiği: 145

- Hız.Peygamberin ana ve babalarının tevhid üzere olduğu:114
- Hız.Peygamberin Arafatta vakfe yaptıktan sonra Akabe cemresinin atılışına kadar telbiyeye devam ettiği: 94
- Hız.Peygamberin Ashabına Hudeybiye'deki Umreyi kaza etmelerini emrettiği: 94
- Hız.Peygamberin bereketiyle az olan şeyin çoğaldığı:121
- Hız.Peygamberin bereketiyle yemeğin çoğaldığı: 121
- Hız.Peygamberin davetini pek çok kimsenin kabul ettiği:118
- Hız.Peygamberin dua ettiği ve buna devam ettiği: 108
- Hız.Peygamberin dünya işlerini de bildiği: 119
- Hız.Peygamberin ezan okunmasının emir buyurduğu: 74
- Hız.Peygamberin gayba dair bazı bilgilerden haber verdiği:118
- Hız.Peygamberin güzel olduğu:119
- Hız.Peygamberin harpte ve başka yerlerde katıra bindiği:97
- Hız.Peygamberin Hatice, Sevde, Aişe vs.zevceleriyle evlendiği:122
- Hız.Peygamberin hayatta iken Ebu Bekr'e namaz kıldırmasını emrettiği 115
- Hız.Peygamberin Hicret ederken Mekke'den Pazartesi günü çıkıp Medineye'ye Pazartesi günü vardığı: 123
- Hız.Peygamberin hutbe ve benzerlerinde "emmâ ba^cdü" dediği:85
- Hız.Peygamberin Meymune ile ihramdan çıktıktan sonra evlendiği:94
- Hız.Peygamberin Ka^cbe'de namaz kıldığı:78
- Hız.Peygamberin Namazı cemaate kıldırırken hafif tuttuğu halde yalnız kıldığında uzattığı: 84
- Hız.Peygamberin oruçlu iken ailesini öptüğu: 92
- Hız.Peygamberin müslüman olurlarken müşriklerin kelime-i şahadeti dil ile söyleyip kalb ile tasdik etmeleriyle yetinip başka birşey istemediği: 68
- Hız.Peygamberin parmaklarından su fışkırdığı: 121
- Hız.Peygamberin peygamberliğinin cihanşümul olduğu:120
- Hız.Peygamberin Rabbine ibadete devam ettiği:122
- Hız.Peygamberin Ramazan ve diğer gecelerde ibadette bulunduğu:122
- Hız.Peygamberin sabah namazını uyuduğu için geçirdiği: 76
- Hız.Peygamberin son Peygamber olduğu: 120
- Hız.Peygamberin şecaati: 119
- Hız.Peygamberin tek bir elbise ile namaz kıldığı: 79
- Hız.Peygamberin ümmetinin çokluğuyla övüneceği: 97

- Hz.Peygamberin Veda Haccında Arafatta Cuma günü vakfettiği:93
Hz.Peygamberin Veda Haccında Arafatta devesinin üzerinde vakfettiği:93
Hz.Peygamberin Veda Haccında Ashaba haccı bozup, umreye niyet etmelerini emrettiği: 93
Hz.Peygamberin Veda Haccını binekli yaptığı: 93
Hz.Peygamberin Veda Haccında Kıran haccı yaptığı: 93
Hz.Peygamberin yüzünün; renginin, kırmızıya çalar beyazlıkta olduğu: 119
Hz.Peygamberin ayakkabılarıyla namaz kıldığı: 81
Hz.Peygambere dünyada tevessülde bulunmak: 129
Hz.Peygambere Kıyamette tevessülde bulunmak: 129
Peygamberlerin kabirlerinde diri oldukları: 89

R

- Riyanın zemmedildiği: 124
Rükûda elleri dizlerin üzerine koymak:81
Rükûdan doğrulurken "Semiallahu' limen hamide" demek: 81

S

- Sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar, ikindi namazından sonra da güneş batıncaya kadar namaz kılınamayacağı: 76
Safları düzgün yapıp aradaki boşlukları doldurmanın emredildiği:80
Sahabenin bütün insanlardan üstün olduğu : 116
Sahura kalkmanın teşvik edildiği: 92
Seferde dört rekâtlı namazların kısaltılması: 83
Sehiv secdesi ile ilgili rivayetler: 85
Sıhhat ve afiyet dilemek: 108
Sırat, mizan ve âzaların konuşturulacağı: 128
Sûrelerin başındaki bismelenin Kur'andan olduğu: 107

Ş

- Şarabın haram olduğu: 100
Şefaât: 127
Şiirin mubah olduğu: 111
Şükür secdeleri hakkındaki rivayetler: 131

T

- Tıyere; kuşlarla teşe'ümün yasak olduğu: 111

Ü

Ümmetin başı ile sonunun amellerin fazileti bakımından müsâvi
olduğu: 116

Ümmetin mâsum olup dalâlet üzere birleşmeyeceği: 103

Y

Ye'cûc ve Me'cûc'un çıkacağı: 127

Yırtıcı hayvanlardan pençesi ile avlananların yenmesinin
haram olduğu: 99

Z

Zekâtın Benû Hâşim'e Haram olduğu gibi, Mevâlîlerine de haram
olduğu: 90

Zimmîlere zulmetmenin yasaklandığı: 104

Zinada Mâiz kıssası: 103

- اتقوا النار ولو بشق ثمرة : 90
أحد جبل بحبنا ونحبه : 116
إذا أتى أحدكم الجمعة فليغتسل : 85
إذا استقرت النطفة في الرحم : 106
إذا اشتد الحر فابردوا بالصلاة : 75
إذا حكم الحاكم فاجتهد : 103
إذا حلفت على يمين : 105
إذا كتب أحدكم كتاباً : 112
إذا نكح الوليان : 98
أربع من كن فيه فهو مؤمن : 69
أسروا بالفرح : 76
أسلم للمها الله : 116
أعطيت عالم يعطون أحد من الأنبياء : 117
أفترقت اليهود : 68
أفطر الحاكم والمجروح : 91
أكمل المؤمنين إيماناً : 68
اللهم أنك سألتنا من أنفسنا : 109
اللهم بارك لامتي في بكورها : 110
أما رضي أن تكون مني : 113
أمرت أن أقاتل الناس : 67
أخلى ابني نخلًا : 105
الجنة من قرينس : 102
الأذنان من الرأس : 72
الإيمان إيمان
أن ابني هذا يعني الحسن : 116
أن أحدكم لي عمل بعمل أهل الجنة : 111
أن الله اعطى نبياً : 83
أن الله زادكم صلاة : 76
أن الله يطلع إلى عباده : 109
أن الإسلام بدأ غريباً : 69
أن من الناس على : 115
أنزل هذا القرآن على سبعة أحرف : 107
أن السموات السبع والأرضين السبع : 123
أن الشمس والقمر آياتان : 131
أن الصلاة الوسطى : 78
أن الفخذ غورة : 78
أن كان يعني الشؤم : 125

- انكم سترون ربكم : 128
انما الاعمال بالنيات : 65
ان المتجهز للغزو : 97
ان الشعر لحكمة : 109
ان من قال لصاحبه انصت : 86
ان الميت يعذب ببكاء الحي : 86
ان النبي صلى الله عليه وسلم كفن في ثلاثة اثواب : 88
انه رآه و ابابكر وعمر يمشون امام الجنائز : 89
انه سمع قراءة ابي موسى الاشعري : 107
انه عليه الصلاة والسلام ارتقى درجة المنبر : 92
انه عليه الصلاة والسلام فطن باليمين : 105
انه عليه الصلاة والسلام كان يتعوز من البخل : 108
انه عليه الصلاة والسلام كان يذهب عن العيد في طريق : 85
انه عليه الصلاة والسلام كان يسلم عن يمينه : 75
انه عليه الصلاة والسلام كان يهلى المغرب : 78
انه عليه الصلاة والسلام كان يوضئه امد : 73
انه عليه الصلاة والسلام لعن المحلل : 98
انه عليه الصلاة والسلام مر بقبر دفن ليل : 86
انه عليه الصلاة والسلام مر بقبرين بعد بان : 72
انه عليه الصلاة والسلام نهى عن اكل لحوم الخيل والبغال : 100
انهم قالوا قد علمنا كيف نسلم عليك : 77
اني اذاف عليكم : 125
اهتز العرش لموت سعد بن معاذ : 113
ايام التشريق : 91

ب

- بشر المشائين : 76
بعثت انا : 125
البينة على المدعي : 106

ت

- تسموا باسمي : 95
تقتل عمارا : 113
توضئوا مما مست النار : 71

ج

جعلت لي الارض مسجدا : 79
جنتان من فنة : 131

ح

حرم لباس الذهب والحديد : 99
الحرب خذعة : 96
الحج من فيج جهنم : 87
الحياض من الايمان : 66
الحياض لا ياتي الا بخير : 69

خ

خير صفوف الرجال : 78
خير الناس قرني : 114
الخيل معقود : 96

د

دباغ الاديم طهورها : 72
الدينيا خضرة : 110

ذ

ذكاة الجنين : 95

ر

الرؤيا الصالحة : 122

س

زرغبا : 112

س

سئل عن البحر : 69

ش

- شفاعتي لاهل الكبائر : 130
شفاعتي يوم القيامة حق : 129
شيبثني سورة هود : 112
شيطان يتبع شيطانة : 112

ص

- صلاة في مسجدى هذا : 79
صوموا الرؤيته : 91
صوم يوم عاشوراء : 91

ط

- طلب العلم فريضة : 66

ظ

- الظلم ظلمات يوم القيامة : 104

ع

- علمني جدي رسول الله : 109
على الغلام شاتان : 95
عليكم بالوجوه : 125
عمرة في رمضان : 93
عود والنساء : 125
العائد في هبته : 112

غ

- غذوة في سبيل الله : 96

ق

- قال لرجل يسوي التراب : 84
قاتل الله اليهود : 102
قرا غير المغضوب عليهم : 78

قلت يا رسول الله : 131
قل هو الله احد : 107

ك

كل مسكر حرام : 99
كل معروف صدقة : 90
كنت نهيتكم : 87

ل

لعن الله الواصلة : 124
لعن الله اليهود والنصارى : 88
لقدنوا موتاكم : 86
لكل نبي دعوة : 129
للمسافر ثلاثة ايام : 72
لما طلع ابو بكر وعمر : 117
لن يدخل احدكم : 110
لو كان لابن آدم : 110
لو كنت متخذا : 113
لولا ان اشق : 80
لولا ان اشق (مع كل وضوء) : 70
ليبلغ الشاهد : 65
ليس من البر : 91

م

ما اسكر كثيره : 100
ما بين بيتي و بنبري : 114
ما من الصلوات : 83
مر بخنارة : 87
مفتاح الصلاة : 76
من احب ان يتمثل له : 124
من اكل من هذه الشجرة : 75
من باع عقارا : 101
من بنى لله مسجدا : 75
من ترك الجمعة : 85
من حلف على طين : 106

- من رأى في المنام : 123
من سئل عن علم : 66
من شرب الخمر : 104
من شهد ان لا اله الا الله : 67
من صام رمضان : 91
من صلى في يوم وليلة : 83
من ظلم قعد شبر : 104
من عاد مريضا : 87
من ففشنا : 100
من قتل دون ماله : 96
من قتل قتيلا : 97
من كذب على : 65
من كنت مولا : 113
من مات لا يشرك بالله : 88
من مس ذكره : 71
من لا يرمم : 110
من لم يأخذ شاربه : 112
الماء من الماء : 70
المؤذنون : 74
المؤمن يا كل في معي واحد : 99
المرء مع من احب : 114
المستشار : 110
المسلم من سلم : 67

ن

نظر الله امرأ : 65

و

- وبل للعقاب : 70
الولد للفراش : 103
الولد لمن اعتق : 104

لا

- لان يتلا : 111
لا تدخل الملكة : 98

- لا تزال طائفة : 95
لا تنكح المرأة على عمتها : 98
لا تظهرن شيئا منكم لاصبيك : 112
لا حول ولا قوة الا بالله : 108
لا زكاة : 90
لا مهلة لمن لم يقرأ بفاتحة الكتاب : 77
لا نكاح الا بولي : 98
لا نورث : 118
لا وصية لوارث : 105
لا وضوء لمن لم يذكر اسم الله : 70
لا هجرة بعد الفتح : 123
لا يحل طمس : 123
لا يدخلن من بابي : 116
لا يرني الزاني : 67
لا يقبل الله مهلة : 70
لا يوت احد ثلاثة من الولد : 88

ح

- يا معشر التجار : 102
يدخل الجنة سبعون الفا : 127
يذهب الصاكون : 125
يغفر للمؤذن : 74
يقول الله من اذ هبتا : 87